

OSALLISUUDEN TALOA RAKENTAMASSA

Opas osallisuuden kehittämiseen kuntaorganisaatiossa

Maija Koivu
Opinnäytetyön raportti
Humanistinen ammattikorkeakoulu
Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma
ylempi AMK (90 op)
04/2010

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU
Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma, YAMK 90op

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ

Työn tekijä(t) Maija Koivu	
Työn nimi Osallisuuden taloa rakentamassa –opas osallisuuden kehittämiseen kunta-organisaatiossa	
Työn ohjaaja(t) Merja Kylmäkoski, Tomi Kiilakoski, Petri Cederlöf, Jari Andersson	Sivumäärä 76 (+62 produkti)
Tiivistelmä Opinnäytetyön aiheena oli lasten ja nuorten osallisuus kunta-organisaatiossa. Tulevina vuosina kuntien tulee kehittää lasten ja nuorten osallisuutta kuulemis- ja vaikuttamismahdollisuuksia lisäämällä. Opinnäytetyöni vastaa kuntien tarpeeseen osallisuuden kehittämiseksi. Työn tavoitteena oli julkaista käytännön läheinen opas, jonka kautta kehitetään lasten ja nuorten osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia kunnan perustyössä. Opinnäytetyön tilaajana toimi Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY), jonka toiveista työni muodostui. Tarkastelin opinnäytetyössäni osallisuutta kasvatustieteiden näkökulmasta. Osallisuus on kasvatusta edistävä toimintamuoto, jonka kautta pyritään kehittämään yksilön sosiaalisia taitoja, yhteisöllisyyttä, vastuuntuntoa ja aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista. Osallistavat menetelmät lisäävät lasten ja nuorten motivaatiota oppimiseen ja vaikuttamiseen. Osallisuuteen kasvetaan ja kasvatetaan. Opinnäytetyö oli toiminnallinen tutkimus, joka koostui raportista ja produktista. Raportissa tarkastellaan osallisuutta kasvatustieteiden ja sosiologian näkökulmista ja esitellään osallisuuden määritelmiä ja teorioita. Raportti käsittelee myös produktin työstöprosessia, tuoden esiin toiminnallisen tutkimuksen haasteet ja älyynväilykset. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena, produktina, syntyi osallisuuden opas. Opas on tarkoitettu työvälineeksi opettajille ja nuorisohjaajille lasten ja nuorten (7–18-vuotiaiden) osallisuuden kehittämiseksi kunta-organisaatiossa. Opas jakaantuu osallisuuden teoriaan ja käytäntöön. Osallisuuden teoriaa tarkastellaan lyhyesti ja oppaan pääpaino on käytännössä. Oppaan käytäntöosuudessa lähdetään rakentamaan osallisuuden taloa kuntaorganisaatioon. Osallisuuden talon rakentaminen on hyvä vertauskuva toiminnan kehittämiseksi. Jokaisella työvaiheella on oma merkityksensä ja tavoitteensa. Talon rakentamishajojen tarkoituksena on auttaa kunnassa toimivia opettajia, nuorisotyöntekijöitä ja muita viranhaltijoita kehittämään kunnan tarpeista lähtevä osallisuusmalli yhteistyössä lasten ja nuorten kanssa. Oppaassa käytetyt esimerkit olen pääosin ottanut omasta työpaikastani Sastamalan kaupungin kasvatus- ja ohjausprosessista (entinen Vammalan kaupunki), jossa olen toiminut osallisuuskoordinaattorina kehittäen osallisuusrakenteita ja toimintamalleja.	
Asiasanat Osallisuus, yhteisöllisyys, vaikuttaminen, kuuleminen, lasten ja nuorten elinympäristö, monialainen yhteistyö	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Master`s Degree Programme in NGO and Youth Work

ABSTRACT

Author(s) Maija Koivu	
Title Constructing a house of participation –a guide for developing youth participation in a municipal organization	
Tutor(s) Merja Kylmäkoski, Tomi Kiilakoski, Petri Cederlöf, Jari Andersson	Number of pages 76 (+62 product)
<p>Abstract</p> <p>The topic of this thesis is the participation of the children and the young. The aim of this work has been to publish a useful guide that helps to develop the possibilities of young people to influence the decisions made on the municipal level. This thesis has been ordered by the Centre for Economic Development, Transport and the Environment, and their wishes have been the guideline for my work.</p> <p>In this thesis I study the youth participation from the point of view of educational sciences. Participation is a form of activity that enhances education by developing the social skills, communality, responsibility and active citizenship of an individual. Participative methods used with children increase the amount of their motivation towards learning and influencing. Thus, young people are both growing and brought up into participation. This thesis is a functional research that includes a report and a product. The report deals with participation from the perspective of educational sciences and sociology, and introduces the definitions and theories of participation. The report also discusses the manufacturing of the product, bringing forth the challenges and ideas of the functional research.</p> <p>As a result - or product - of the functional thesis, a participation guide was born. The guide is meant to be an instrument for teachers and youth leaders, and to help them to develop the participation of the young (aged from 7 to 18 years) in the municipal organization. The guide is divided into theoretical and practical sections. The theoretical section has been written intentionally in a very compact form, because the principal aim has been to concentrate on defining the practical aspects. The theory section discusses the essence of participation and asks why we need it, what it consists of and how it educates the youth.</p> <p>The practical section of the guide starts out with constructing a house of participation on the field of the commune. Constructing a house of participation is a good allegory for the development of the activity. Every stage of work has its own meaning and goal. The aim of the house construction manual is to help teachers, youth leaders and other municipal incumbents to develop, together with children and the young, a model of participation that stems from the needs of the commune. The examples I have used in this guide are based on my own working experiences in the township of Sastamala (former town of Vammala), where I have worked as a participation coordinator and developed participation structures and patterns.</p>	
<p>Keywords</p> <p>Participation, communality, effect, hearing, the living environment of children and youth, multidisciplinary cooperation, construction</p>	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 TEORIAPOHJAN MUOTOUTUMINEN	8
2.1 Kasvatustieteet ja osallisuus	9
2.2 Osallisuus sosiologian ja kasvatussosiologian valossa	16
2.3 Toimintatutkimus tutkimusmenetelmänä	26
2.4 Osallisuus kriittisen teorian valossa	28
2.5 Tutkijan rooli	30
3 OSALLISUUDEN "ISMIT"	33
3.1 Osallisuus elinympäristössämme	33
3.2 Osallisuus on sama kuin osoite? Määritelmien laaja kirjo	34
3.3 Osallisuuden portaita	36
3.4 Osallisuuden näkökulmat	38
3.5 Osallisuuden esteet	42
3.6 Oma käsitys osallisuudesta	44
4 OSALLISUUDEN LAINSÄÄDÄNTÖ	48
4.1 Kansainväliset lait ja sopimukset	50
4.2 Valtakunnalliset lait ja sopimukset	53
4.3 Kunnalliset sopimukset	56
5 OSALLISUUS TUTKIMUKSISSA	57
6 SUUNNITELMA OSALLISUUDEN OPPAASTA	58
6.1 Oppaan tavoitteet ja rajaus	59

7 OPINNÄYTE TYÖN OSALLISTAVA PROSESSI	60
7.1 Osallisuuden dilemma	64
7.2 Älynväläyksiä osallisuudesta	65
7.3 Osallisuuden haasteita	68
8. ARVIOINTI	69
LÄHTEET	72
LIITTEET	76

Liite 1. Osallisuuden teorit

Liite 2. Visio lapsi- ja nuorisosaamiehen tehtäväkokonaisuudesta

Liite 3. Produkti

1 JOHDANTO

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittämisestä osallisuus on avainasemassa. Osallisuuden kehittämistä voidaan verrata rahan laittamiseen pankkiin. Mitä enemmän rahaa laitat, sitä turvampaa tulevaisuutesi on. Lasten ja nuorten osallisuutta kehittämällä kasvatetaan aktiivisia kansalaisia, jotka huolehtivat lähiympäristöstään ja yhteisönsä jäsenistä tulevaisuudessa.

Osallisuuden kehittäminen kunnassa tulee nähdä lisäarvona, joka tuo koko kuntaorganisaatioon elävyyttä ja uutta näkökulmaa. Osallisuuden kautta kehitetään yhteisön sosiaalista pääomaa tulevaisuuden Suomessa. Hallituskauden lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma kirjaa tavoitteeksi, että vuoden 2010 loppuun mennessä jokaisessa Suomen kunnassa on aktiivisessa käytössä 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä, joka toimii lasten ja nuorten eri ikäkausien ja edellytysten mukaisesti (Opetusministeriö 2007, 36).

Lasten ja nuorten osallisuuden kehittämisessä kunnan nuorisopalvelut ja koulu-toimi ovat avainasemassa, ovathan lapset ja nuoret suuren osan ajastaan koulussa tai harrastuksissaan. Oma opinnäytetyöni pyrkii omalta osaltaan vastaamaan hallituskauden tavoitteeseen osallisuuden kehittämiseksi. Opinnäytetyöni on toiminnallinen työ, jonka tuloksena syntyi opas osallisuuden kehittämiseksi kuntaorganisaatiossa. Osallisuuden taloa rakentamassa –opas on suunnattu kunnan nuoriso- ja koulutoimen henkilöstölle ja se pitää sisällään lasten ja nuorten osallisuuden (7–18-vuotiaat) kehittämisen kunnan perustyössä. Osallisuuden talon rakentaminen on hyvä vertauskuva toiminnan kehittämiseksi. Osallisuuden kehittämisessä on mielestäni samoja elementtejä kuin talon rakentamisessa. Hyvä osallisuus tarvitsee peruskallion, johon rakenteet pystytetään, hyvin hoidetut paperityöt, hyvän maaperän, kunnan kaivutyöt, jämäkät perustukset, tukevan rungon, katon ja lattian sekä lihaa luittensa ympärille villojen, ikkunoiden ja seinien muodossa.

Työn tilaajana toimii Varsinais-Suomen Elinkeino, -liikenne- ja ympäristökeskus (ELY). Tutkimus toteutetaan yhteistyössä ELY:n ja Petri Cederlöfin nuorisotyön asema ja merkitys Suomessa HUMAK-hankkeen kanssa. Tutkimukseni työn ohjaajana toimii yliopettaja Merja Kylmäkoski ja työelämä ohjaajinani toimivat

tutkija Tomi Kiilakoski ja Sastamalan kaupungin yläkoulun rehtori Jari Andersson. HUMAKin TKI-toiminnassa työni linkittyy Petri Cederlöfin hankkeeseen.

Opinnäytetyön intressi kumpuaa työhistoriastani. Olen toiminut osallisuuden kehittäjänä kuntaorganisaatiossa ja kokenut työn antoisana ja kehittäväenä. Uskon, että osallisuuden kautta pystymme kehittämään nuorisotyötä ja koulujen toimintakulttuuria uudella tavalla, jonka tuloksena kasvatamme lapsista ja nuorista vastuun kantavia yhteisön jäseniä. Opinnäytetyössä käyttämäni aineisto pohjautuu omaan asiantuntijuuteen sekä aiheesta tuotettuihin kirjoihin, tutkimuksiin ja hyviin käytäntöihin, joita hyväksi käyttäen olen koonnut oppaan kunnille, jotka haluavat käynnistää osallisuustoiminnan uutena toimintamuotona.

2 TEORIAPOHJAN MUOTOOUTUMINEN

Osallisuutta voidaan tarkastella monen eri teorian ja koulukunnan mukaan, riippuen näkökulmasta. Suurin osa teorioista tarkastelee osallisuutta aikuislähtöisesti tai yhteisölähtöisesti. Osallisuuden tarkastelu lapsilähtöisesti toisi uuden näkökulman koko osallisuuden tarkasteluun. Osallisuuden kriteerit ja muodot saisivat aivan eri muodot lasten ja nuorten päästessä vaikuttamaan aidosti toiminnan kulkuun. (Malone & Hartung 2010, 24–26.) Teoksessa *A handbook of children and young people's participation* (2010) on kuvattu hyvin teorioiden koko kirjo, minkä kautta osallisuutta on tutkittu. (liite 1.)

Lasten ja nuorten osallisuutta voidaan tarkastella kasvatustieteiden, sosiologian, oikeustieteiden ja muiden yhteiskuntatieteiden kautta. Oma osallisuuskäsitykseni pohjaa kasvatustieteisiin ja sosiologiaan. Tarkastelen opinnäytetyössäni osallisuutta osana kasvatusta ja opetusta sekä osana yhteiskunnan rakenteita ja suhteita.

Kasvatustieteet voidaan määritellä lyhyesti sanottuna kasvatusta ja opetusta tutkivaksi tieteeksi (Hirsjärvi & Huttunen 1995, 87). Osallisuus ilmenee sekä opetuksen välineenä että kasvatuksen tavoitteena. Osallistavia menetelmiä käyttämällä opetuksesta tulee vuorovaikutuksellista, mielekkäämpää kuin normaalista opetuksesta ja opetustulokset paranevat verrattuna tavalliseen opetukseen. Osallisuus kasvatuksen tavoitteena tarkoittaa sosiaalistamista yhteisöön (yhteiskuntaan) ja erilaisiin ryhmiin. Tavoitteena on kasvattaa lapset ja nuoret aktiivisiksi toimijoiksi, yhteiskunnan jäseniksi, jotka kehittävät yhteisönsä toimintaa ja kehittyvät osana yhteisöä.

Osallisuuden tarkastelu sosiologian valossa tarkoittaa yhteiskunnan rakenteissa tapahtuvaa osallisuutta, sitä mitä väyliä tai keinoja yksilöillä on vaikuttamiseen yhteiskunnassa. Kunnallinen päätöksentekojärjestelmä nähdään hyvin usein osallisuuden väylänä. Lasten ja nuorten näkökulmasta katsottuna tällaisia rakenteita ovat muun muassa koulujen oppilaskunnat, nuorisovaltuustot ja talotoimikunnat. Eri palvelurakenteiden kehittäminen ja osallisuuden dialogi toiminnan kehittäjänä on hyvin tärkeää. Miten lapsi tai nuori voi vaikuttaa yksilötasolla

peruspalveluiden kehittämiseen esimerkiksi koulussa? Miten yksittäisen lapsen tai nuoren ääni tulee kuulluksi?

Osallisuuden tutkiminen voidaan nähdä poikkitieteellisenä kokonaisuutena, jossa ilmenee niin kasvatustieteiden kuin sosiologian kannalta merkittäviä kokonaisuuksia ja tavoitteita. Oma opinnäytetyöni paneutuu osallisuuden kehittämiseen kuntaorganisaatiossa. Työssäni osallisuus voidaan nähdä työkaluna, jolla kehitetään esimerkiksi makrotasolla koko kuntaorganisaatiota ja mikrotasolla koulun toimintakulttuuria ja yhteisöllisiä taitoja. Työni pääpaino muodostuu kasvatustieteelliseen näkökulmaan, joka lähtee oletuksesta: osallisuuteen kasveetaan ja kasvatetaan. Kasvatustieteen lisäksi työni linkittyy myös sosiologiaan, koska osallisuuden käynnistäminen kuntaorganisaatiossa muuttaa palvelujen rakenteita, toimintamalleja ja koko toimintakulttuuria asenteista normeihin.

2.1 Kasvatustieteet ja osallisuus

Kasvatustieteen tehtävä on toisaalta erilaisin tieteellisin menetelmin tuottaa uutta kasvatustietoa, joka auttaa kasvattajia, opettajia, kouluttajia ja kouluhallintoa arvioimaan ja kehittämään toimintaansa. Toisaalta kasvatustieteen tehtävänä on lisätä ymmärrystämme siitä monimuotoisesta ja suurelta osin piilossa olevasta tieto- ja uskomisperustasta, joka ohjaa kasvatuskäytäntöjä ja koulutus päätöksiä.

Rinteen, Kivirauman ja Lahtisen (2004) mukaan kasvatustieteessä voidaan erottaa kolme kasvatusta tutkivaa tiedettä: (yleinen) kasvatustiede, erityispedagogiikka ja aikuiskasvatustiede.

Yleinen kasvatustiede on yleisnimitys suuntauksille, joissa tutkitaan kasvun ja kasvatuksen ilmiöitä (kasvatuksen alue), institutionaalisen koulutuksen ja koulunkäynnin ilmiöitä (koulutuksen alue) tai opetuksen ja oppimisen ilmiöitä (opetuksen alue). Yleisen kasvatustieteen tehtävänä on selittää, miten kasvatusta ja kasvu, koulutus ja koulunkäynti sekä opettaminen ja oppiminen kohtaavat toisensa. Yleisen kasvatustieteen alueen ydinalueita ovat kasvatopsykologinen, kasvatussosiologinen sekä didaktiivinen tutkimus. Kasvatopsykologia ja kas-

vatussosiologia tarkastelevat psykologisin ja sosiologisin menetelmin kasvatuksen maailman ilmiöitä. Kasvatusdidaktiikassa taas tutkitaan itse opetusta, opetustapahtumaa ja opetussuunnitelmia ja niiden vaikutusta opetukseen. (Rinne, Kivirauma & Lahtinen 2004, 57–59, 75.)

Erityspedagogiikka tutkii niiden ryhmien oppimista, kasvatusta ja koulutusta, joiden tarpeisiin enemmistölle suunnatut opetusmuodot ja muut järjestelyt eivät syystä tai toisesta kykene vastaamaan. Erityspedagoginen tutkimus kohdistui pitkään pääasiassa kouluikäisten lasten ja nuorten oppimiseen ja koulutuksen ongelmiin. Nyt tämä tutkimuksellinen painopiste on siirtynyt yhä enemmän koulunsa jo päättäneiden nuorten ja aikuisten suuntaan. Nyky-yhteiskunnassa perinteinen ydinperhe on heikentynyt, yksinhuoltajaperheet lisääntyneet, uusperheet yleistyneet ja moniongelmaisten perheiden määrä kasvanut. Näiden muutosten takia koulujen ja kasvatustieteiden on otettava vastaan entistä enemmän toisistaan poikkeavista lähtökohdista tulevia lapsia ja nuoria. Tämän vuoksi on tarpeen tutkia ja kehittää yhä parempia keinoja, joiden avulla voidaan integroida sosiaalisesti, älyllisesti, emotionaalisesti, fyysisesti tai kulttuurisesti poikkeavat lapset normaaliyhteisön ja normaaliluokkien jäseniksi.

Aikuskasvatustiede tutkii aikuisväestön elinikäistä ja elämäntilanteista oppimista, kasvatusta ja koulutusta. Keskeisempiä tutkimuskohteita ovat työssä oppiminen ja siihen kytkeytyvät niin sanotut hiljaiset ja äänettömät tiedot ja taidot. Aikuskasvatustieteestä on tullut yhä suositumpi ja yhteiskunnallisesti merkittävämpi. Enää ei ihmisen elämäntilanne jakaudu selvästi lapsuuden, koulunkäynnin, työelämän ja eläkkeellä olon vaiheisiin. Vaan tilalle on tullut elämäntilanteimalli, jossa koulutusvyöhykkeen ja työelämävyöhykkeen rajat ovat sekoittumassa ja menemässä päällekkäin. Puhutan elinikäisestä oppimisesta, jolloin ihminen sivistää itseään ikään katsomatta. (Emt., 60–69.)

Tunnettuja kasvatustieteen tutkijoita ja pedagogeja ovat olleet Francis Bacon (1561–1626), Johann Amos Comenius (1592–1670) ja Jean-Jacques Rousseau (1712–1780). Heidän näkemyksensä ovat olleet uraa uurtavia kasvatuksen kehittämisessä. Perinteiset kasvatustieteelliset näkemykset saivat kuitenkin haastajia 1900-luvun alussa, jolloin syntyi vaihtoehtopedagogisia suuntauksia uudistamaan kasvatustieteitä. Vaihtoehtopedagogiikan periaatteita olivat vuorovaikutus,

esteettisten ja älyllisten virikkeiden käyttö, oppimisprojektit, osallisuus ja yhteisöllisyys. Kasvatustieteellisesti puhutaan progressiivisesta pedagogiikasta, jonka tavoitteena oli luoda vapaampi ja oppilaskeskeisempi koulu. Progressiivisen pedagogiikan uranuurtajia olivat Amerikassa William James ja John Dewey ja Euroopassa Ellen Key, Jan Ligthart, Georg Kerschensteiner ja Ovide Decroly. Uuden suuntauksen edustajat korostivat lapsen vapautta liikkua ja työskennellä omalla tavallaan. Suuntauksen johdosta syntyi laaja kirjo erilaisia koulukuntia työkoulupedagogiikasta Montessori- ja Freenet-pedagogiikkaan. Nämä pedagogiset suuntaukset ovat tuoneet kasvatuksen ja koulutuksen alalle uusia näkemyksiä lapsen kasvattamisesta. (Hirsjärvi & Huttunen 1995, 133–143.)

Vaihtoehtopedagogiikan synty antoi mielestäni hyvän pohjan osallisuuden kehittämiseksi kasvatustieteen yhtenä suuntauksena. Osallisuudessa painotetaan vuorovaikutuksellista toimintaa, jossa jokaisella osallistujalla on oma paikkansa ja tärkeä tehtävänsä. Osallisuus koulumaailmassa ilmenee edelleen hyvin vahvasti oppilaskuntatoimintana. Koulun arjessa ja opetuksessa osallisuuden elementtejä on olemassa, mutta on eri asia kuinka opettajat niitä toteuttavat. Lapset ja nuoret pääsevät osallistumaan ja vaikuttamaan koulun toimintaan erilisten projektien ja teemapäivien avulla. Opettaja luo omalla toiminnallaan osallisuudelle tilaa opetuksessa. Esimerkiksi oppilailta voidaan kysyä mielipidettä tulevien asioiden käsittelystä. Näin he voivat osaltaan vaikuttaa siihen, mitä valitaan opiskeltaviksi kokonaisuuksiksi tai mitä halutaan painottaa. Opetuksessa osallistavia muotoja ovat erilaiset työskentelyyn liittyvät harjoitteet ja ryhmätyöt, joissa asiantuntijaryhmät ja kotiryhmät lisäävät vuorovaikutusta ja oman osallisuuden merkitystä. Luokassa tapahtuvaa osallisuutta ovat myös luokkatilan viihtyvyyden parantaminen tai yhteisten sääntöjen muokkaaminen.

Koulussa osallistava toimintakulttuuri lähtee koulun luomista arvoista ja asenteista. Asenne on tärkein väline koko toiminnassa. Myönteinen asenne osallisuuteen poikii hyviä tuloksia oppilaiden ja opettajien yhteistyöstä. Osallisuus on myös riippuvainen opettajan tavasta kasvattaa ja opettaa. Opetusmenetelmillä on hyvin suuri rooli osallisuudessa. Didaktiikan mallit ovat opetuksen käytännön rakennusmalleja, jossa opetuksen palaset on paikannettu ja otettu huomioon. Didaktiikan mallit ovat opetussuunnitelmasidonnaisia, jolloin sisältö määräytyy sen mukaan. Didaktiikan periaatteisiin kuitenkin kuuluu metodien vapaus. Opet-

taja voi järjestää opetuksen parhaaksi katsomallaan tavalla. (Kansanen 2004, 16.)

Opetustapahtumassa osallisuuden näkökulmasta tärkeänä on opettajan ja opiskelijoiden interaktio. Interaktiosta puhuttaessa kommunikaatiolla ja toiminnalla on tärkeä rooli opetustapahtumassa. Interaktio on vähintään kahden ihmisen yhteistoimintaa, aktiivista vuorovaikutusta. (Emt., 2004, 37–38.) Osallisuus toimintamuotona on yhteisöllinen tapahtuma, jossa sosiaalinen vuorovaikutus on kiinteässä roolissa. Perusteena osallisuuden käsitteessä voidaan pitää lausetta: yksin ei voi kukaan voi olla osallinen. Osallisuuteen tarvitaan aina ryhmä; yhteisö, jossa ihminen vaikuttaa ja elää.

Opetuksen osallistavat menetelmät voidaan rinnastaa **Konstruktivistiseen oppimisenäkemykseen**. Konstruktivismissa korostetaan opiskelijan tai oppijan aktiivista roolia ja omaa kokemusmaailmaa. Opettajan rooli on olla oppimisprosessin ohjaaja, taustahenkilö. Opettajien ammattitaitovaatimukset ovat kasvaneet asiantuntijuudesta oppimisen ohjaamiseen. (Viitanen 2009, 7–9.)

Konstruktivistisen oppimisenäkemyksen lisäksi myös humanistinen oppimiskäsitys ja kognitiivinen oppiminen liittyvät keskeisesti osallisuuteen.

Humanistinen näkökulma arvostaa vapautta ja avoimuutta. Oppiminen perustuu oppijan omiin tavoitteisiin ja oppimishaluun. Oppimiskäsityksessä painotetaan oppijan itseohjautuvuutta, jossa opettaja nähdään opiskelijan ohjaajana ja tukihenkilönä (Kari, 1994, 186). Humanistisessa oppimiskäsityksessä korostuu yksilön ainutkertaisuus, arvot ja yksilön auttaminen. Oppijaa kannustetaan ajattelemaan itsenäisesti, mutta kuitenkin niin, että hän ottaa muut oppijat huomioon.

Kognitiivisen oppimiskäsityksen mukaan oppija ei ainoastaan vastaanota ja omaksu tietoa vaan myös käsittelee sitä aktiivisesti. Oppija muokkaa jatkuvasti oppimaansa tietoa kokemuksiansa perusteella. Keskeistä oppimisessa on se, että oppija havaitsee aikaisemmat tietonsa ristiriitaisiksi/ riittämättömiksi ja alkaa etsiä uutta tietoa. Oppijan sisäiset mallit vaikuttavat uuden tiedon käsitteilyyn ja oppimiseen sekä uusien mallien syntymiseen. Käsitteilyyn mukaan vain

tiedolla on aktiivinen rooli oppimisessa. Tunnetoiminnot eivät näyttele aktiivista roolia oppimisessa. (Viitanen 2009, 5-6.)

Osallisuuden oppimisenäkemyks voidaan myös kiinnittää sosiaaliseen konstruktivismiin. Sosiaalinen konstruktivismi painottaa yhteisöllisiä tekijöitä samoin kuin osallisuus. Oppiminen tapahtuu yhdessä. Oppimistapahtumaan vaikuttaa yhteisön ja osallisuuden lisäksi kunkin yksilön oma identiteetti, opetuksen käytännöt ja oppimisen merkitys kullekin yksilölle. Sosiaalisen konstruktivismiin oppimisteoriasta nousee **yhteisöllinen oppiminen**, joka pyrkii yhteiseen ymmärrykseen, yhteisen tiedon rakentamiseen vuorovaikutuksessa toisten kanssa (emt., 7-9). Vuorovaikutussuhteessa, dialogissa opettajalla on suuri vastuu. Emme voi olettaa, että oppilas/opiskelija pystyy täydelliseen dialogiin yhteisten asioiden edistämiseksi. Opettajalla pitää olla vastuu ja velvollisuus toiminnan ohjaamisesta. Dialogitaidoista puhuttaessa tarkoitetaan kykyä käsitellä omia tunteita, kykyä kuunnella ja puhua sekä kykyä nähdä taustalla vaikuttavat voimat. Opiskelijat ovat vasta-alkajia dialogisuuden polulla. Ilman tavoitteellista ohjausta, ei heistä voi kasvaa aitoja vuorovaikuttajia. Osallisuudessa tavoitteena pitää aina olla yhteisön tasa-arvoinen vuorovaikutus, jonka kautta haluttuun päätökseen päästään. Osallisuus alkaa turvallisesta ryhmästä ja laajenee yhteisöön. Yhteisöllinen oppiminen on osallisuutta parhaimmassa muodossa ja opiskelijan kannalta tuloksellisempaa kuin perinteinen opetus.

Osallisuuden piirteitä voidaan nähdä myös feministisessä pedagogiikassa. Feministisen pedagogiikan kaksi avaintermiä ovat lähellä osallistavaa opetustoimintaa. Empowerment (valtauttaminen) ja voicing (äänen antaminen) korostavat opiskelijoiden omaa olemassaoloa ja heidän itsetiedostuksensa ja itseilmaisun tukemista. Perusajatuksena feministiselle pedagogiikalle on auktoritaarisen opetusmallin purkaminen opiskelijälähtöiseksi osallistavaksi toiminnalle. (Vuorikoski 2005, 49.)

Uutena didaktiikan nykysuuntauksena voidaan pitää osallistavaa pedagogiikkaa. Se sijoittuu feministisen ja kriittisen pedagogiikan alueelle. Lähtökohtiin kuuluu huomion kiinnittäminen erilaisiin ja erilaisista taustoista tuleviin ihmisiin ja ryhmiin. Osallistavan pedagogiikan tarkoituksena on luoda tasa-arvoinen oppimisyhteisö, jossa jokaisella yksilöllä on vapaus ilmaista itseään. Opetuksessa

teoria ja käytäntö nivoutuvat yhteen, oppimisprosessi on vuorovaikutteinen ja aktiivinen. Toimintaa ohjaa ajatus, jonka mukaan ihmisten tulee oppia yhdessä ymmärtämään tilanteita, joita halutaan muuttaa. Äänen antaminen jokaiselle yksilölle vaatii dialogisuutta. Kasvattajalta vaaditaan ammattitaitoa käydä aitoa dialogia yhdessä oppilaiden kanssa. (hooks 2007, 10–11, 21–22.)

Osallistavaan oppimisprosessiin osallistuvat opettajat, oppilaat ja vanhemmat. Osallistavassa pedagogiikassa tavoitteena on rikkoa vanha ajatusmalli ”minä opetan ja te kasvatatte”. (Niemi 2007, 42–43.) Osallistavan pedagogiikassa pyritään saamaan oppilaat ja opiskelijat tuntemaan velvollisuutta osallistua opetukseen (hooks 2007, 77). Opetuksessa esiin nousevat osallistava toiminta ja reflektointi, jossa toiminta pyritään liittämään oppilaiden todelliseen elämään, jotta he alkaisivat havainnoida ja reflektoida ympäristöään ja sen rakenteita ja toimintamalleja. (Niemi 2007, 43.)

Kasvatusnäkökulma mukaan osallisuus on itseisarvo ja se luo yhteisöllisyyttä ja sitoo yksilön yhteiskuntaan. Osallistuminen yhteisten asioiden kehittämiseen lisää vastuuntunnetta ja harjaannuttaa puolustamaan yhteisiä etuja. (Sainio1994, 17.) Opettamalla lapsille ja nuorille osallisuutta, kehitetään heidän sosiaalisia taitojaan. Vuorovaikutustaidot ja positiivinen palautteen anto ovat nyky-yhteiskunnassa tarvittavia taitoja, joita ei koskaan voi harjoittaa liikaa. Osallisuuden kautta lisäämme lasten ja nuorten sosiaalista pääomaa tulevaisuutta varten.

Osallisuus kehittää:

- sosiaalisia taitoja
- yhteisöllisyyttä
- vastuuntunnetta
- hyvää oppimista ja ihmiseksi kasvamista
- poliittisia kykyjä

Kuva 1. Osallisuuden kasvatukselliset tavoitteet (Sainio 1994, 16–18.)

Osallisuutta kehittämällä tuetaan hyvää oppimista, ihmiseksi ja vastuulliseksi yhteiskunnan jäseneksi kasvamista. Osallisuuden kasvatuksellisenä tavoitteena on kehittää lapsista ja nuorista vuorovaikutuksellisia yksilöitä, joilla on kyky ottaa muut huomioon ja silti edesauttaa lapsia ja nuoria rakentamaan itsetuntoaan ja kykyä ilmaista itseään.

Lasten ja nuorten osallisuus on heidän sosiaalisen pääomansa kasvattamista kasvatuksellisesta näkökulmasta. Sosiaalisella pääomalla viitataan yksilöiden välisiin suhteisiin, sosiaalisiin verkostoihin ja luottamuksen normeihin. Sosiaalisen pääoman tärkeimpiä ulottuvuuksia ovat ryhmätoiminta ja ihmisten tukeminen. (Sintonen 2002, 12.)

Yhteisöllisyys ja yhdessä toimiminen ovat kiinteitä osallisuuden muotoja, joissa lapset ja nuoret kasvattavat omaa ja yhteistä sosiaalista pääomaansa. Osallisuudessa pyritään vastavuoroisuuteen ja positiiviseen vuorovaikutukseen eri ikäryhmien välillä. Tavoitteena on, että vuorovaikutus lähtisi toisen ihmisen kunnioituksesta, ihmisarvon tunnustamisesta. Osallisuuden vuorovaikutuksessa on tärkeää saada lapset ja nuoret ymmärtämään, että asioista voi olla montaa mieltä ja niistä voi keskustella sivistyneesti toista loukkaamatta. Vaikka kuinka mielipiteet eroaisivat, toisen kunnioitus tulee aina muistaa. Osallisuus opettaa vuorovaikutustaitoja parhaalla mahdollisella tavalla. Osallisuudessa opetellaan myös avointa palautteen antoa. Hyvin usein näkee osallisuudessa (mm. nuori-sovaltuustojen kokouksissa) kuinka nuoret eivät osaa antaa rakentavaa palautetta vaan asiat töksäytetään toiselle niin, että toisen mieli pahoittuu. Jari Ranteen (2006, 33) mukaan palautteen antaminen on hyvin tärkeää ja vaativaa. Positiivisen palautteen antaminen vaatii todella hyviä vuorovaikutustaitoja, jossa toisen kuunteleminen, omien näkemysten perusteleva viestittäminen, väittely ja yhteistyötaidot nousevat avainasemaan. Aikuisilla ohjaajilla ja opettajilla on kova työ kasvattaa ja opettaa lapset/nuoret hyviksi palautteen antajiksi ja sitä kautta hyviksi osallistujiksi.

2.2 Osallisuus sosiologian ja kasvatussosiologian valossa

Osallisuus kuntaorganisaatiossa koskettaa kaikkia hallintokuntia ja antaa oma-leimaisen kokonaisuuden poikkihallinnolliselle yhteistyölle ja palvelurakenteiden kehittämiseksi. Osallisuutta on hyvä tarkastella kasvatustieteen lisäksi myös sosiologian ja kasvatussosiologian valossa. Sosiologian kautta kuvaan osallisuutta modernissa yhteiskunnassa ja erityisesti kuntaorganisaatiossa. Kasvatussosiologiassa tarkastelen osallisuutta sosiologian menetelmiä hyödyntävänä kasvatustieteen suuntauksena, jossa tavoitteena on kiinnittää yksilö yhteiskunnan piiriin aktiiviseksi toimijaksi.

Sosiologia tarkastelee sosiaalisia suhteita, ryhmiä; ihmisten välistä vuorovaikutusta ja yksilön suhdetta yhteisöön. Sosiologiaa voidaan pitää kriittisenä yhteiskuntatieteen lajina, koska se tarkastelee asioita luulottomasti ja realistisesti.

Sosiologiassa ei ole yhtä yleistä teoriaa yhteiskunnasta, vaan useita teorioita samasta ilmiöstä. Jokainen esittää yhden näkökulman asiaan. Vaikka näkökulmia eri ilmiöihin on paljon, asioiden tarkastelun tulee olla järjestelmällistä ja kriittistä. Sosiologia paneutuu käsitteellisiin rakenteisiin ja päätelmiin, joiden kautta tuodaan uutta tietoa yhteiskunnallisista ilmiöistä. Sosiologiset teoriat keskittyvät nykyhetken yhteiskunnan ilmiöihin, pyrkien selittämään ja tulkitsemaan niitä. (Sulkunen 1999, 17–20.)

Sosiologian näkökulmasta tarkastelen osallisuuden ilmenemistä ja sen kehittämistä kuntaorganisaatiossa. Modernin yhteiskunnan tilalle on tullut notkea moderni, joka rikkoo kaikki vanhat kiinteät rakenteet. Notkeaa modernismia kuvaa yksilökeskeisyys ja julkisuushakuisuus (Bauman 1997, 55). Osallisuus ja sen kehittäminen pyrkivät pitämään kiinni vanhan modernin yhteiskunnan jäämistöstä, jossa tavoitteena on yhteiskunnan hyvinvoinnin edistäminen yksilön ja yhteiskunnan voimin.

Kuntien tarjoamat palvelukokonaisuudet ovat olleet viime vuosien aikana muutoksen kourissa. Kuntaliitokset ja talouden taantuma ovat laittaneet kunnat miettimään peruspalvelujen kokonaisuuksia ja sisältöjä. Kunnan rooli palvelujen tuottamisessa on nyky-yhteiskunnassa suuntautumassa siihen, että kunta miettii mitä ja miten palveluja tuotetaan ja toisaalta taas miten kuntalaiset pystyvät

osallistumaan palvelujen kehittämiseen ja tuottamiseen. Ennen kunta itse tuotti palvelut. Kunnan rooli on luoda strategiset linjaukset toiminnalle, kuitenkin niin, että kuntalaiset pystyvät osallistumaan päätöksentekoon. (Veikkolainen 2010.)

Kuntien peruspalvelurakenteiden muutos on nykypäivää. Vanhasta perusorganisaatiomallista siirrytään elämäkaariajattelumalliin, jossa asiakas nähdään prosessimaisesti jatkumona. Tilaaja-tuottaja malli tuo uudet haasteet rakennemuutokselle. Osallisuuden kehittäminen kuntaorganisaatiossa muuttaa myös kunnan palvelurakenteita. Osallisuus on uusi tehtäväkokonaisuus, joka vaatii peruspalvelujen uudelleen organisointia ja jäsennyttä. Nuorisotyössä osallisuus muuttaa esimerkiksi perustehtävärakennetta. Osallisuus voidaan nähdä yhtenä laajana perustehtävärakenteena, joka vaatii organisaatiolta resursseja ja yhteistä tahtotilaa.

Kuntalain 27§ mukaan valtuuston on pidettävä huolta siitä, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. **Kuntalain 28§** mukaan kuntalaisilla on aloiteoikeus, jonka mukaan kunnan asukkaalla on oikeus tehdä kunnalle aloitteita sen toimintaa koskevissa asioissa.

Perinteisesti kuntaorganisaation ja kuntalaisten vuorovaikutus on tullut näkyviin päätöksentekoeleimissä, yhteistilaisuuksissa ja aloitteiden tekemisessä. Dialogia kuntaorganisaation kehittämisestä ja palvelukokonaisuuksien tuottamisesta on käyty aikuisten kuntalaisten ja viranhaltijoiden kesken. Lapsia ja nuoria ei tähän dialogiin ole ennen otettu mukaan. Valtiovallan tavoitteiden mukaan asiaan täytyy tulla muutos. Lasten ja nuorten osallisuutta on kehitettävä täsmällisesti kuntaorganisaatiossa. Lasten ja nuorten osallisuus tuo uuden näkökulman yhteistyöhön kuntakentässä. Lapsilla ja nuorilla on oikeus osallistua ja vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Kunnan peruspalveluista hyvin suuri osa koskee lapsia ja nuoria joko välillisesti tai välittömästi. Esimerkiksi 48 % Lempäälän kunnan menoista oli vuonna 2003 lapsiin ja nuoriin kohdistuvia (Paju 2005, 17). Osallisuuden kehittäminen kuntaorganisaatiossa on koko kunnan henkilöstön vastuulla. Suurin osa kunnista ei ole kuitenkaan huolehtinut lasten ja nuorten kuulemisesta ja osallistumisesta. Syitä on varmasti monia. Perustyön pyörittäminen vie viranhaltijoilta energiaa ja lasten ja nuorten kuulemiselle ei tahdo löytyä aikaa. Moni vi-

ranhaltija ajattelee varmasti, ettei ole tullut kuntaorganisaatioon tekemään nuorisotyötä, vaan kehittämään peruspalveluita. Lapset ja nuoret nähdään hyvin usein yhteiskunnassamme ”vajaavaltaisina” toimijoina, joilta puuttuu kyky ajaa omia etujaan. Osallisuuden kehittämisessä tavoitteena on nostaa lapset ja nuoret täysivaltaisiksi toimijoiksi omien asioiden kehittäjinä, jotka yhdessä kunnan viranhaltijoiden ja muiden toimijoiden kanssa kehittävät yhteisiä palveluja tulevaisuuden Suomessa.

Lasten ja nuorten osallisuus on yhteiskunnan rakenteita uudistava toimintamuoto, joka tuo lisäväriä aikuisten hallitsemaan maailmaan. Kunta muodostaa lasten ja nuorten välittömän lähiympäristön. Lähiympäristöksi voidaan lukea esimerkiksi leikkikentät, päiväkodit, koulut, liikuntakeskukset, valaistut pyörätiet, nuorisokahvilat ja tuetut bussivuorot. Kunnan eri toimialat luovat puitteet lasten ja nuorten kasvulle ja oppimiselle. Lapset ja nuoret ovat asiantuntijoita omassa elämässään ja osaavat hyvin ideoida ja kehittää heitä koskevia palveluja jos vain heille suodaan mahdollisuus. Osallisuus sosiologian valossa pyrkii kehittämään perinteistä kuntarakennemallia.

Kunta osallisuuden tuottajana on tietoinen valinta, joka tukee kunnan perustehtävää ottaa kuntalaiset huomioon päätöksenteossa. Osallisuuden kehittämisessä yhteisöllisyyden ja yhteisvastuun edistäminen vaatii tietoisia valintoja. Yksilöllistymistä edistävät ilmiöt etenevät omalla painollaan. Osallisuuden näkökulmasta olemme rakentamassa yhteisvastuullista yhteiskuntaa, jossa kansalaisuus, ihmislähtöisyys, kohtaaminen, innostus ja verkostot ovat tärkeässä roolissa. Tämän kaltaisessa yhteiskunnassa sosiaalinen pääoma kasvaa tietoisesti. (Veikkonen, 2010.) Osallisuudessa tavoiteltavaa on löytää osallistava henki jokaisessa hallintokunnassa. Osallisuus ei ole pelkästään nuorisopalvelujen tai koulutoimen tehtävä, vaan koko kunnan tehtävä. Lukeehan se jo kuntalaisakin.

Sosiologiassa erottelut ja luokittelut ovat tärkeitä. Mihin yhteisöön tai yhteiskuntaluokkaan kuulumme ja mihin emme. Kulttuurissa vallitsevat erottelut ja luokitukset ovat sosiaalisia tosiasioita, jotka ilmaisevat yhteiskunnan rakenteita. Puhutaan strukturalistisesta kulttuurista, jossa kulttuuri on aina ja kaikissa yhteiskunnissa ihmisten tietoisuutta itsestään yhteisön jäsenenä. Strukturalismi on yhteisössä vallitsevien erottelujen ja luokitusten kokonaisuus, jonka varassa

elämä muodostuu kokonaisuudeksi. Kulttuurien sisältämät erottelut ja luokitukset tulevat parhaiten esille eri ryhmissä. Ryhmillä on omat sääntönsä, tapansa ja arvostuksensa. Ryhmät ovat kuin pienoismalleja laajemmasta kulttuurista, johon ryhmä kuuluu. Tällaisia ryhmiä sanotaan pienoiskulttuureiksi. Pienoiskulttuureja syntyy yhteiskunnan kaikissa luokissa ja osissa. Pienoiskulttuurit eivät kuitenkaan kulje käsi kädessä vallitsevan kulttuurin kanssa vaan usein ne taistelevat sitä vastaan. Pienoiskulttuurien tutkiminen saattaa kuitenkin paljastaa samoja asioita ympäristön tilasta ja kulttuurista, jossa elämme. Pienoiskulttuurien tutkimuksessa tarkastellaan ryhmien ja vallitsevan kulttuurin välisiä suhteita ja etsitään niistä homologioita (rakenteellisia vastaavuuksia). (Sulkunen 1999, 64–71.)

Lasten ja nuorten osallisuus ilmenee kuntaorganisaatiossa erilaisina vaikuttajaryhminä. Oppilaskuntatoiminta, nuorisovaltuustotoiminta ja talotoimikuntien työ ovat osallisuuden ilmentymiä. Nämä pienoryhmät peilaavat yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja asenteita. Ryhmien toiminta on monella tapaa hyvinkin samankaltaista kuin puoluepolitiikka. Ryhmät vievät omia tärkeiksi kokemiaan asioita eteenpäin, pyrkien saavuttamaan halutun lopputuloksen. Esimerkiksi oppilaskuntatoiminnassa jokainen koulu pyrkii edistämään omaa hyvinvointiaan ja toimintaa. Nuorisovaltuustotoiminnassa toimijakenttä ja katsantokanta tavoitteiden osalta laajenevat. Nuorisovaltuuston tehtävänä on edistää koko kunnan lasten ja nuorten hyvinvointia. Kokonaisuus suurenee ja vastuu kasvaa. Nuorisovaltuustotoiminta opettaa nuorille päätöksenteon pelisääntöjä, jolloin siirtyminen puolue toimintaan on ehkä helpompaa kuin kylmiltään sinne hyppäävälle. Pienoryhmät pelaavat omaa roolileikkiään yhteiskunnan kehittämiseksi, joka voidaan osaltaan nähdä opiskeluna aikuisuutta varten. Osallisuuden roolileikki kuntaorganisaatiossa on jatkumo, josta siirrytään eteenpäin, antaen muille tullejoille tilaa. Kuntaorganisaation tehtävänä on antaa toimijoille pelikenttä, jotka toiminnallaan edistävät organisaation tavoitetta hyvinvoinnin edistämiseksi. (Bauman 1997, 99.)

Sosiologiaa voidaan tarkastella erilaisten käsitysten mukaan, joita ovat positivismi, soveltava tiede ja kriittinen sosiologia. Positivismin mukaan tieteellinen tieto perustuu kaikille tieteille yhteisiin tutkimusmenetelmiin ja sen tavoitteena on ihmiskunnan sosiaalisen hyvinvoinnin lisääminen. Positivismissa on kiistelty

monesti siitä, kuuluuko tutkittavien omia käsityksiä ottaa mukaan tutkimukseen. Tötön mukaan sosiaalisten ilmiöiden tunnistaminen edellyttää toimijoiden omiin näkemyksiin viittaamista. Raatikainen erottelee neljä kantaa suhteessa tutkittavien omaan näkökulmaan. Nämä neljä kantaa ovat positivismi, antipositivismi, ymmärtävä ihmistiede ja jyrkkä ymmärtävä ihmistiede. Raatikaisen mukaan positivismissa ei ole sallittua vedota tutkittavien omiin näkemyksiin. Antipositivismin mukaan tieteissä on tarvittaessa sallittua ottaa huomioon tutkittavien näkökulma. Ymmärtävä ihmistiede velvoittaa aina ottamaan tutkittavien näkemykset huomioon ja jyrkkä ymmärtävä ihmistiede rajoittuu pelkästään tutkittavien omiin näkökulmiin. (Pirttilä 2005, 22.)

Omassa opinnäytetyössäni keskityn osallisuusrakenteiden kuvaamiseen. Kuntaorganisaatiossa rakenteiden kehittäminen vie aikaa. Rakenteet mahdollistavat osallisuuden kehittymisen ja osallisuuden laadullisen arvioimisen. Osallisuudessa ja osallisuuden tutkimisessa lähtökohtana on aina tutkittavien mielipiteen huomioon ottaminen ja sen kautta toimintojen, rakenteiden kehittäminen. Näin ollen osallisuuden tutkiminen voidaan rinnastaa ymmärtävän ihmistieteen joukkoon. Esimerkiksi osallisuuden mittarina tärkein on osallisuuden tunne, jota kuvaavat sanat voimaantuminen ja valtautuminen. Lasten ja nuorten osallisuuden tunne mittaa osallisuuden tavoitetta eli mitä hyvä osallisuus on. Voimaantumisessa tutkittavien itsereflektoinnilla on suuri merkitys. Esimerkiksi miten lapset ja nuoret kokevat palvelut, joihin he ovat osallistuneet? Ovatko palvelut olleet asiakaslähtöisiä ja onko lasten ja nuorten ääni aidosti otettu huomioon? Osallisuuden arvioinnissa osallisuuden tunteen lisäksi arvioidaan toiminnan tavoitteellista kehittymistä, aktiivista ja luottamuksellista vuorovaikutusta ja yhteistyötä sekä itse toimintaa. Arvioinnin toteuttajina ovat kaikki prosessiin osallistuneet eli lapset, nuoret ja aikuiset toimijat. Ainoastaan henkilö itse voi tietää, onko osallisuustoiminnan tavoite – se, tuntuuko hänestä osalliselta – toteutunut vai ei. (Gretschel 2002, 116– 117.)

Sosiologian soveltavan tieteen tehtävänä on ihmistä koskevien yleisten lainalaisuuksien löytäminen ja soveltaminen sosiaalisten ongelmien ratkaisuun. Soveltavan tutkimuksen asiana on löytää parhaimmat ratkaisut valmiiksi annettuihin käytännön kysymyksiin. Soveltava sosiologia ei aseta arvoja ja uskomuksia

tieteellisen arvioinnin kohteeksi, vaan keskittyy ratkaisemaan käytännön tehtäviä.

Kriittisen teorian mukaan tiede ei voi tuottaa yhteiskunnallisten ryhmien eduista riippumatonta tietoa yhteiskunnasta eikä puolueettomia ratkaisumalleja ongelmiin. Teoria kiinnittää huomiota tieteen ja yhteiskunnallista valtaa käyttävien suhteisiin. Sen mukaan sosiologit taipuvat liian herkästi vallan alle, jolloin heitä hallitaan ylhäältä päin. Kriittisen sosiologian tehtävänä on valottaa vallankäyttäjiä toimintansa seurauksista ja tuoda esille yhteiskunnallisia epäkohtia.

Näiden kolmen suuntauksen lisäksi esille kannattaa nostaa arvovapaa sosiologia, jonka kantaisä oli Max Weber (1864–1920). Arvovapaassa sosiologiassa tieteenharjoittajien on selkeästi erotettava toisistaan tieteellinen tehtävä ja oma mielipide. Yhteiskunnan jäsenenä tutkijoilla on oikeus omiin mielipiteisiin, mutta myös velvollisuus tutkia asioita kriittisesti. (Sulkunen 1999, 38–47.)

Opinnäytetyössäni tavoitteenani on löytää ratkaisu kysymykseen, miten rakennetaan hyvää lasten ja nuorten osallisuutta kuntaorganisaatiossa. Soveltavan sosiologian valossa parhaan ratkaisun löytäminen on kyseenalaista, koska jokin ratkaisu toimii paremmin toisessa kunnassa kuin jossakin toisessa. Pyrin kuitenkin tuomaan esiin yhden ratkaisumallin työelämän kehittämiseen. Lasten ja nuorten osallisuuden kehittämisessä paneudutaan yhteiskunnallisen epäkohdan korjaamiseen. Epäkohtana on ollut lasten ja nuorten aito kuuleminen ja mukaan ottaminen heitä koskevaan päätöksentekoon. Kriittistä teoriaa mukailen, osallisuuden kehittäminen herättää päättäjät huomaamaan asian epäkohdan, pakottaen heidät tekemään asialle jotain.

Kasvatussosiologia

Kasvatussosiologia tutkii sosialisatioprosesseja eli yhteiskunnallistumista, jossa uudet ikäluokat muokkaantuvat yhteiskunnan jäseniksi. Sosialisatiion tavoitteena on jatkuvuuden varmistaminen, kulttuurin, yhteiskunnassa vallitsevien arvojen ja normien siirtäminen. Toiminnassa aktiivisina osapuolina ovat aikuiset ja lapset. Tavoitteena on vuorovaikutteinen oppiminen. Aikuisten sukupolvi ei vain siirrä yhteiskunnallisia ”eväitä” nuoremmalle sukupolvelle, vaan oppimista tapahtuu puolin ja toisin. Kasvatus sosiologisesti tarkasteltuna tarkoittaa ihmisten sosiaalistamista siihen fyysiseen, henkiseen kulttuuriympäristöön, jossa hän elää. (Takala 1995, 10–11, 35.)

Sosiaaliset rakenteet raamittavat ihmisten yhteisöllistä toimintaa. Ne luovat ihmisten yhteiselämään järjestyksen, jaetusti ymmärretyt tavat toimia, ajatella ja elää. Rakenteet ovat kokonaisuuksia, jotka syntyvät yhteiskunnan tärkeimpien instituutioiden ja ryhmien yhdistelmästä sekä yhteisesti ymmärrettävistä tavoista, kielestä, erilaisista luokitusjärjestelmistä, teknologiasta. Sosiaalisten rakenteiden perusta on siinä kokemuksessa ja perinteessä, joka on karttunut ihmisille heidän eläessään historiallisesti ja alueellisesti yhdessä. (Antikainen, Rinne & Koski 2006, 12–13.)

Osallisuusrakenteiden kehittäminen kuntaorganisaatiossa tuo esiin piilotietoutta hyvistä käytännöistä, joita osallisuustoiminnan saralla löytyy. Rakenteiden kuvaaminen edistää uusien kuntien toiminnan aloittamista ja auttaa toimijoita ottamaan huomioon toiminnan kehittämiseen vaadittavat tekijät. Osallisuusrakenteita on yhteiskunnassamme kuvattu jo jonkin verran. Oppilaskuntatoiminnan kehittämiseksi on tuotettu hyvä materiaalia ja malleja. Omassa opinnäytetyössäni tavoitteena on kuvata 7–18 –vuotiaiden osallisuuden rakennemalli kunnan perustyössä, keskittyen erityisesti perusopetuksen ja nuorisopalveluiden toiminnan kehittämiseen. Tavoitteena on, että rakenteet saataisiin juurrutettua kunnan perustoimintaan pysyvästi, jolloin ne jäisivät elämään tulevaisuudessakin.

Erilaiset sosiaaliset muodostumat pysyvät koossa, koska niissä toimivat ihmiset jakavat ajatuksen siitä, mitä pidetään hyvänä ja oikeana, mitä pahana ja vääränä, mitä halutaan ja mikä pitää torjua. Nämä kysymykset liittyvät *moraaliin*, joka on myös kaiken kasvatuskäytäntöjen ja – järjestelmien ytimessä. Kasvatus on

aina luonteeltaan ja sisällöiltään moraalista toimintaa, se tähtää lapsen saattamiseen hyväksi yhteisönsä jäseneksi. Moraali sisältää aina sekä toimintakäytäntöjä että arvoja. Arvot ovat ympäristöstä opittuja, yleisesti pysyviä ja valintoja koskevia taipumuksia. Ne vaihtelevat kulttuureittain ja muuttuvat historian kuluessa. Kun ihmiset ovat oppineet yhteisössä vallitsevat arvot ja moraalin sekä käyttäytyvät niiden asettamissa rajoissa katsotaan kasvatuksen onnistuneen.

Normin käsite viittaa yksilön ja yhteisön väliseen vuorovaikutukseen. Normilla selitetään yhdenmukaista käyttäytymistä. Normit ovat niitä vuorovaikutuksen muotoja, joiden välityksellä yhteisö saa jäsenensä toimimaan tai ajattelemaan samalla tavalla. Normit perustuvat aina arvoille, ja niiden avulla arvot pyritään tuomaan käytännön toimintaan. Normit ovat käsitteellisiä sääntöjä, jotka koostuvat käskyistä ja kielloista sekä sallitusta ja suositeltavista teoista. Koska normit perustuvat arvoille, myös eri ryhmillä ja yhteisöillä on omia, toisistaan poikkeavia normeja, jotka näkyvät esimerkiksi kasvatukseen liittyvinä perheiden välisinä eroina. (Emt., 21–29.)

Émile Durkheimia tarkasteli niitä seikkoja, mitkä pitävät yhteiskunnan koossa ja pystyssä yksilöiden ristiriidoista huolimatta. Hänen mukaansa yhteiskunnassa tarvittiin yhteisiä arvoja ja normeja, joihin ihmiset sosiaalistettiin. Max Weber taas pohti, miten yhteiskunnan osaryhmät käyttävät koulutusta välineenä erotuakseen muista. (Takala 1995, 18–20.)

Osallisuus on itseisarvo, jota jokaisen viranhaltijan, luottamushenkilön, lapsen, nuoren ja aikuisen tulee kunnioittaa. Osallisuus kuuluu kaikille, eikä sitä voi ottaa pois tai kieltää. Osallisuus luo yhteisöllisyyttä ja sitoo yksilön yhteiskuntaan. Osallistuminen yhteisten asioiden kehittämiseen lisää vastuuntunnetta ja harjaannuttaa puolustamaan yhteisiä etuja. (Sainio 1994, 17.) Osallisuuden kautta lisäämme lasten ja nuorten sosiaalista pääomaa tulevaisuutta varten. Sosiaalisella pääomalla viitataan yksilöiden välisiin suhteisiin, sosiaalisiin verkostoihin ja luottamuksen normeihin. Sosiaalisen pääoman tärkeimpiä ulottuvuuksia ovat ryhmätoiminta ja ihmisten tukeminen. (Sintonen 2002, 12.) Osallisuus voidaan nähdä sosiaalistamisena ja erityisesti sosiaalisen epätasapainon poistamisena. Sosiaalinen epätasapaino tarkoittaa sitä, että jotkut ihmiset ovat vapaampia kuin toiset. Kaikilla ihmisillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia valita tai päättää

siitä, mihin ryhtyisivät. (Bauman 1997, 142.) Osallisuuden tavoitteena on antaa kaikille lapsille ja nuorille mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Osallisuuden ei pidä sulkea ketään pois.

Osallisuuden muodoissa ja ilmentymisissä on hyvin suuria eroja maamme eri osissa. Kuntien toimintaa ohjaavat valtakunnan lait, mutta siitä huolimatta eri puolilla Suomea toimintaa ohjaavat paikkakuntien arvot, asenteet ja kulttuurit. Toisella paikkakunnalla pitäydytään jäyhässä perinteisessä päätöksentekopoliitiikassa, jonka mukaan lapsia ja nuoria ei tarvitse ottaa mukaan toimintaan. Vuorovaikutus on perinteistä aikuinen päättää linjaa. Toisella paikkakunnalla toimintakulttuuri on vapaampaa, innovatiivisempaa ja lapset ja nuoret nähdään suurena voimavarana toiminnan kehittämisessä. Näissä kunnissa vuorovaikutus on aitoa ja lapset ja nuoret nähdään yhdenvertaisiksi toimijoiksi.

Kuntien toimintaa ohjaavat myös kuntakohtaiset normit, jotka ovat niin sanottuja sääntöjä siitä, kuinka kuntien tulee toimia. Näitä ”sääntöjä” ovat johtosääntö tai hallintosääntö. Osallisuuden kehittämisessä tärkeää on kirjata osallisuuden määritelmä ja toimintamalli kunnan hallintosääntöön, jolloin se saadaan juurrutettua osaksi kunnan perustoimintaa.

Kasvatussosiologiaa selittäviä teorioita on neljä: funktionalistinen, modernisaatioteoreettinen, kontrolliteoreettinen ja statuskilpailuperäinen. Modernisaatioteorian mukaan koulukunnan voidaan nähdä palvelevan suurta rituaalista sereemoniaa, jossa koululaitos ja koulutus lunastavat kirkon ja uskonnon paikan. Koulunkäyntiä voidaan teorian mukaan pitää siirtymäriittinä. Kontrolliteorian mukaan koulutus palvelee erityisesti alempien yhteiskuntaluokkien jälkeläisiä. Koululaitos on ennen kaikkia kurinpidollinen paikka, joka kontrolloi ihmisten toimintaa. Statuskilpailuperäinen malli tarkastelee koulutusta kilpailun kenttänä, jossa jokainen kilpailee paremmasta asemasta ja arvostuksesta. Funktionaalisen teorian mukaan työnjaon historiallisesti edetessä yhteiskunnallisen integraation ja sosiaalisen työnjaon ongelmat kasvavat. Koululaitoksen keskeinen tehtävä mallin mukaan on taata yhteisön säilyvyys. Teoria on tapa tarkastella yhteiskuntakokonaisuutta, erottaen siitä tuotannon (production) ja uusintamisen (reproduction) kentät. Tuotannon kentällä tuotetaan elämälle tärkeitä hyödykkeitä, esineitä, palveluja ja tietoja. Uusintamisen kentällä uudistetaan tuotannon

ehdot eli päivitetään yhteisön tiedot, taidot, arvot, käyttäytymismallit, osaaminen ja työn ja vallanjaon suhteet. Koulutuksen asema nousee uusintamisen kentässä erityiseksi. Uusintamisessa tärkeitä ovat myös perhe, päiväkotit, harrastus- ja vapaa-aikatoiminta eli esimerkiksi kunnan peruspalvelut. Koululaitoksen tehtävänä on ollut toisaalta tuottaa osaavaa henkilökuntaa tuotannon piiriin ja toisaalta taas uusintaa tietotaitoja. Ongelmana on nähty se, miten lapsille ja nuorille opetetaan työntekoa, kun he eivät voi osallistua siihen. Syntyy ns. representaatio-ongelma (edustusongelma). Representaatio-ongelmassa koululaitos etsii vastauksia siihen, miten se kykenee edustamaan ja jäljittelemään työn ja yhteiskunnan yleisiä oletuksia ja vaatimuksia oppilailleen. Koulutusjärjestelmiä uusitaan koko ajan yhteiskunnan kehittyessä eteenpäin. Funktionaalisen teorian rinnalle voidaan liittää vastaavuus- eli korrespondenssiteoreettiset selityksen, joissa koulun toimintamuotojen nähdään seuraavan ja jäljittelevän työelämän ja yhteiskunnan kulloistakin tilaa ja toimintamuotoja. (Antikainen ym., 2006, 62–68.)

Osallisuuden kehittäminen voi olla yksi ratkaisu funktionaalisen teorian esittämään kysymykseen edustuksellisuudesta. Osallisuuden kehittäminen koulu- maailmassa opetuksen metodiksi toisi vapauden opettaa oppilaille yhteiskunnallisia arvoja, vaatimuksia ja velvoitteita uudella ja ehkä jopa tehokkaammalla tavalla. Osallistavan pedagogiikan avulla saataisiin luotua vuorovaikutuksellinen opetusilmapiiri, jossa oppilaiden oman aktiivisuuden kautta saataisiin kehitettyä koulun käytäntöjä ja opetussuunnitelmassa asetettuja tavoitteita. Osallisuuden avulla yksilöt saataisiin kiinnitettyä yhteisöön, yhteiskuntaan tiiviimmin. Yhteiskuntamme palvelurakenteet ovat murroksessa. Väestön vanhentuminen, muuttoaalto maaseuduilta kaupunkiin, taloudellinen lama tuovat muospaineita niin valtiohallinnolle kuin kuntaorganisaatiolle. Yhteiskunnassa yksilö on ajanut yhteisön ohitse. Jokainen yksilö tavoittelee vain omaa etuaan piittaamatta yhteisön tavoitteista ja arvoista. Yhteiskunnan muutokset korreloivat koululaitoksen muutosvaatimukseen. Opetusmenetelmiä pitää uudistaa vastaamaan ajan tarpeita. Yhteisöllisyyden kehittäminen on yksi tämän päivän haasteista. Osallisuuden kautta kehitetään yhteisöllisyyttä ja yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja normeja. Osallisuus yhdistää yksilöt sosiaaliseen kokonaisuuteen.

2.3 Toimintatutkimus tutkimusmenetelmänä

Tutkimusstrategisena lähestymistapana käytän toimintatutkimusta, jossa voi käyttää välineenä erilaisia tutkimusmenetelmiä. Tunnusomaisia piirteitä sille ovat toiminnan ja tutkimuksen samanaikaisuus, jossa tavoitteena on saada välitöntä ja käytännöllistä tietoa. Päämääränä voidaan nähdä jonkin toiminnan kehittäminen. (Aaltola & Valli 2001, 170.)

Toimintatutkimus on interventioon perustuvaa, käytännön läheistä, sosiaalista prosessia, jossa osallisuudella ja reflektoinnilla on suuri merkitys. Toimintatutkimuksen tarkoituksena on tutkia sosiaalista todellisuutta, jotta sitä voitaisiin muuttaa sekä muuttaa todellisuutta, jotta sitä voitaisiin tutkia. (Heikkinen, Rovio & Syrjäjä 2006, 27.)

Toimintatutkimus voidaan nähdä osallistavaksi tutkimukseksi. Toimintatutkimuksella on sekä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tehtäviä. Tutkimuksessa on hyvin tärkeää osallistaa tutkimuksessa mukana olevia tutkimuksen koko prosessin ajan. Osallistavan toimintakulttuurin tavoitteena on edistää eri osapuolten välistä vuorovaikutuksellisuutta. Laajemmassa kontekstissa osallistuminen voi ulottua yhteiskunnallisiin käytänteisiin, jolloin osallisuus yhteiskunnallista ja poliittista vaikuttamista. (Emt., 32–33.)

Kurt Lewin lausui osuvasti tutkimussuunnan näkökulman: mikään ei ole niin käytännöllistä kuin hyvä teoria. Ihmisten toimintaa ohjaa aina järki ja ajatus ja siihen liittyy aina tietoa. Tämä tieto saattaa olla piilotietoa. Toimintatutkimuksen tavoitteena on saattaa tämä piilossa oleva tieto kielelliseen muotoon, jolloin tietoa voidaan jäsentää. John Elliot`n (1997) mukaan toimintatutkimus on järkevää ja kekseliästä käytäntöä ja ajattelemisen taitoa. (Aaltola & Valli 2001, 171.)

Osallisuuden kohdalla tätä piilotietoa on hyvin paljon. Monissa kunnissa on hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja, mutta niitä ei vaan ole kirjattu yksiin kansiin. Omassa opinnäytetyössä tavoitteena on saada aikaan peruspaketti osallisuustoimintaa aloitteleville kunnille. Paketissa kuvataan osallisuuden teoriaa sekä käytäntöä. Pääpaino on käytännön kuvauksessa; kuinka rakentaa osallisuutta kuntaorganisaatiossa ja mitä eri muotoja osallisuudessa on olemassa ja miten kunnat voivat niitä käyttää ja kehittää. Tutkimuksellani on siis kaksoisrooli sa-

moin kuin toimintatutkimuksella, jossa ajatuksena on sekä toiminnan tutkiminen että toiminnan kehittäminen.

Toimintatutkimus nähdään sivistäväksi ja kasvatukselliseksi prosessiksi. Osallisuuden kohdalla on monesti mietitty sen paikkaa kunnan hallinnossa. Monet näkevät osallisuuden kehittämisen koulutoimen asiana ja toiset taas nuorisotoimen tehtävänä. Yhteisenä ajatuksena kuitenkin kaikille on se, että osallisuus on sivistävää ja kasvatuksellista niin kuin toimintatutkimuskin.

Toimintatutkimuksen juuret ulottuvat jo amerikkalaisen pragmatismen varhaisvaiheeseen, jolloin yhteiskuntatieteitä arvosteltiin siitä, että tieto ja toiminta oli erotettu toisistaan. Toimintatutkimuksesta tuli uusi, välillä jopa kiistelty, tutkimusmuoto tieteen kentälle. Toimintatutkimuksen käsitteen (action research) otti käyttöön John Collier 1940-luvulla. Toimintatutkimuksen isänä pidetään kuitenkin amerikkalaista sosiaalipsykologia Kurt Lewiniä. Hän teki käsitettä tunnetuksi 1940-luvun lopulla. (Emt., 172–173.)

Toimintatutkimuksen on nähty olevan kriittisen teorian jatkaja, jonka tarkoituksena on tarkastella kriittisesti länsimaista, kapitalistista elämänmuotoa. Kriittinen teoria sai alkunsa ensimmäisen maailmansodan jälkeen Frankfurtissa. Klassista kriittistä teoriaa onkin monesti nimitetty Frankfurtin kouluksi. Frankfurtin koulun ajatuksena oli kehittää Marxin ja Engelsin teorioiden pohjalta filosofista yhteiskuntaa muuttava voima. Kriittinen teoria halusi vapauttaa filosofian sosialistisen ideologian painolastista, jonka se oli saanut Stalinin hallitsemassa Neuvostoliitossa. Kriittinen teoria pyrki yhdistämään teorian käytäntöön, kehittäen yhteiskunnan toimintaa. (Heikkinen ym. 2006, 40–41.)

Toimintatutkimuksessa elettiin hiljaiseloa 1950–1960-luvuilla. Tutkijat kiistelivät siitä, kuinka tieteellisenä toimintatutkimusta voitiin pitää. Osa oli sitä mieltä, ettei se tuottanut tieteellisesti relevanttia tietoa. 1970-luvulla kasvatustieteen alalla tutkimusmenetelmä sai kuitenkin jalansijaa. (Kuula 1999, 41.)

Yksi merkittävimmistä toimintatutkimuksen lähestymistavoista on Australiassa Deakinin yliopistossa kehittynyt toimintatutkimuksen koulukunta, joka perustuu kriittisen teorian filosofiseen perinteeseen. Tämä tutkimussuuntaus näkee tutkimuksen yhteiskuntaa muuttavana voimana. Tästä näkökulmasta päämääränä

on tasa-arvon ja yksilön vapaan itsemääräämisoikeuden edistäminen. Tunnetuimpia hahmoja ovat Wilfred Carr ja Stephen Kemmis. Carrin ja Kemmisin mukaan toimintatutkimus poikkeaa jossain määrin oppi-isän mallista. Carrin ja Kemmisin mukaan mm. päätöksenteko ryhmässä nähdään tärkeämpänä kuin Lewinin mallissa ja toimintatutkimuksen kautta osanottajia ei voida pakottaa demokraattisemman elämän muotoihin. Osanottajien tulee voida itse vaikuttaa omaan elämäänsä. (Emt., 38–39.)

Tässä kriittisen teorian lähestymistavassa painottuvat ihmisen vapautuminen, valtautuminen ja osallistumisen ideat. Se painottaa prosessin yhteisöllisyyttä ja demokraattisuutta ja pitää tavoitteenaan kriittisten yhteisöjen luomista. Tavoitteena on, että yhteisöissä ratkaisut tehdään mahdollisimman avoimessa ja vapaassa keskustelussa ottaen kaikki osallistujat huomioon. (Aaltola & Valli 2001, 174–175.)

2.4 Osallisuus kriittisen teorian valossa

Omassa tutkimuksessani tavoitteena on kehittää osallisuustoiminnan koulutuspaketti. Työlläni on siis tarkoitus tiedon lisäämisellä sekä selvittää ”mikä toimii, kenen kohdalla ja missä olosuhteissa”. Tavoitteena on saada aikaan käytännöllinen koulutuspaketti opettajille, nuorisotyöntekijöille ja muille lasten ja nuorten parissa toimijoille.

Toimintatutkimuksessa korostuu yhteisöllisyyden määritelmä. Tutkimuksessa tulee ottaa kaikki osapuolet huomioon ja kuunnella kaikkien ääntä. Kaikki toimintatutkimuksen tekijät eivät allekirjoita yhteisöllisyyden tärkeyttä vaan keskittyvät enemmänkin yksilön itsereflektiiviseen toimintaan (esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Englannissa). Etelä-Amerikassa ja Australiassa tutkijat ovat taas sitä mieltä, että yhteisöllisyydellä on kantava voima. Kemmis esimerkiksi on yhteisöllisyyden kannattaja, ja hän nimittää omaa lähestymistapaansa osallistavaksi toimintatutkimukseksi (participatory action research). Kemmisin mukaan tutkimus alkaa usein yhden ihmisen aloitteesta, laajentuen suuremman ihmisjoukon yhteiseksi hankkeeksi. (Emt., 179–180.)

Toiminnan käsitteellä tarkoitetaan sosiaalista toimintaa. Ensisijaisen tavoitteena on kehittää ihmisten yhteistoimintaa. Toimintatutkimus on siis sosiaalinen prosessi, jossa teoria ja käytäntö nivoutuvat yhteen. Osallisuus toimintamuotona on yhteisöllinen tapahtuma, jossa sosiaalinen vuorovaikutus on kiinteässä roolissa. Toimintatutkimuksen tavoitteena osallisuudessa on saattaa samaan pakettiin tietoa osallisuuden eri muodoista ja toimintatavoista.

Osallisuuden tutkiminen voidaan liittää hyvin Kemmisin suuntaukseen. Carr ja Kemmis (1986) käsitelivät paljon kasvatuksen ja koulutuksen kokonaisuutta instituutioina ja käytäntöinä (Kuula 1999, 23). Osallisuus on osa koulutusta omana toiminnallisena käytäntönään.

Carr ja Kemmis (1986) näkivät kasvatustieteen toimintatutkimuksen kriittiseksi analyysiksi, jossa tavoitellaan kasvatuskäytäntöjen, käsitteiden, arvojen ja rakenteiden muutosta (emt., 65). Tavoitteena on siis kehittää toimintaa uudella tavalla. Osallisuudessa kehitetään muun muassa koulun sisäistä toimintaa avoimempaan, demokraattisempaan suuntaan, jossa koulu nähdään avoimena toimintaympäristönä, jossa oppilaille on oikeus osallistua koulun toimintaan. Tavoitteena on aukaista koulumaailman ovet kasvatusta tukeville toiminnoille ja toimijoille, kuten nuorisotoimi, seurakunta ja kolmas sektori. Osallisuustoiminnassa koulumaailman rakenteita muokataan sosiaalisempaan ja demokraattisempaan suuntaan. Nuorisotoimi liitetään kiinteäksi osatoimijaksi rakenteisiin kirjaamalla osallisuuden käsitteet ja toimintamuodot koulun omaan opetussuunnitelmaan. Koulumaailman muutoksen yhteydessä osallisuus muokkaa ja kehittää myös nuorisotoimen toimijakenttää. Osallisuustoiminta nähdään myös kiinteäksi osaksi nuorisotyötä ja rakenteiden ja arvojen muokkaamista tarvitaan myös nuorisotoimen kentässä. Jotta osallisuus saadaan toimivaksi kokonaisuudeksi kunnan perustyössä, tulee koko kuntaorganisaatio rakenteen ja hengen uudistua. Osallisuus pitää nähdä kunnan voimavarana. Lasten ja nuorten osallisuuden kehittäminen voidaan nähdä pitkässä juoksussa ehkäisevänä toimintamuotona syrjäytymiselle. Jotta osallisuus saadaan toimivaksi, pitää perusrakenteita analysoida kriittisesti. Kehittämisessä tieto ja käytäntö nivoutuvat yhdeksi kiinteäksi kokonaisuudeksi, saaden aikaan hyvän ja kestävän lopputuloksen. Yhteiskunnalliset ulottavuudet huomioon ottaen, osallisuuden kehittä-

minen luo vankan pohjan uudenaikaisille toimintamuodoille kasvatuksen saralla, jossa lapsilla, nuorilla ja aikuisilla on hyvä toimia yhdessä.

2.5 Tutkijan rooli

Tekemäni työ on toiminnallinen opinnäytetyö. Toimintatutkimuksessa tutkija on mukana aktiivisena osapuolena itse toiminnassa, jota hän tutkii. Tutkija tekee itse havaintoja ja aloitteita ja näin ollen vaikuttaa kohderyhmään. Tätä muutokseen tähtäävää väliintuloa kutsutaan *muutosinterventioksi*. Tutkimus on usein määritelty arvosidonnaiseksi ja subjektiiviseksi. Tutkimuksessa saavutetaan siis tieto, joka on aina sidonnainen tutkijaan. Kyseessä ei kuitenkaan ole pelkkä tutkijan itsetilitys, vaan tutkijan täytyy huomioida myös muut mukana olleet osanottajat. Tutkimuksessa on siis hyvä selvittää ne yhteydet, joiden kautta tutkija on suhteessa tutkimaansa kohteeseen. (Aaltola & Valli 2001, 179.)

Tutkijan roolia voidaan pitää jopa hieman ongelmallisena. Tutkijan ollessa itse aktiivisesti mukana toiminnassa, kirjoitettua tietoa täytyy arvioida kriittisesti. Pystyykö tutkija arvioimaan omaa työtään kriittisesti vai onko tuloksena siloteltu lopputulos? Tässä suhteessa toimintatutkimuksessa tutkijan rooli saattaa olla menetelmän heikkous. Kuulan mukaan toimintatutkimus on ehkä kaikkein vaikein ja vaativin tutkimuksen laji sosiaalitieteissä. (Kuula 1999, 97.) Tutkijalta vaaditaan paljon. Hänellä tulee olla hyvät sosiaaliset taidot, koska tutkimuksen yhtenä lähtökohtana on demokraattisuus: kaikki huomioon ottava asenne. Tutkijan täytyy osata reflektoida omaa toimintaansa sekä itsensä että tutkittavien toimintaa kriittisesti. Tämä vaatii tutkijalta tilanne herkkyyttä, kykyä ottaa toiset ihmiset huomioon ja ammattitaitoa oman tutkimuskohteensa luonteesta. (Emt. 96–97.)

Väitän, että toimintatutkimus voidaan nähdä yhtenä vahvana menetelmänä yhteisöpedagogien piirissä. Humanistinen elämäntattomus ja vahva yhteisöllisyyteen pyrkiminen ovat omiaan tuottamaan hyvää toimintatutkimusta. Yhteisöpedagogeilla on yleensä sosiaalista silmää toimia monien eri ryhmien kanssa demokraattisesti ja toiset huomioon ottaen. Yhteisöpedagogina tutkin lasten ja

nuorten osallisuuden kehittämistä kuntasektorilla. Tutkimuksessani tutkijan rooli vahvistuu entisestään. Tutkijan tulee tietää toimijakenttä, rakenteet ja kehitysmahdollisuudet. Toisin sanoen tutkijalla tulee olla vankka tieto-taito kehitettävän asian, osallisuuden, tiimoilta. Heikkoutena osallisuuden tutkimisessa toimintatutkimuksen kautta on tutkijan kriittinen asenne. Pystynkö refleктоimaan tietoa ja kehitysideoita kriittisesti vai onko minulla vaaleanpunaiset lasit päässä? Ehkäpä tutkijana pääsen pitkällä, kun pyrin kyseenalaistamaan kaiken tiedon vielä hanakammin kuin ennen. Toisena mieltä askarruttava asiana (heikkoutena) on tutkijan rooli. Missä roolissa teen tutkimusta? Olenko sivusta seuraava asiantuntija, tietopankki, tee-se-itse –toimija vai filosofoija? Tutkijan roolia on pohdittu toimintatutkimuksen kentällä aktiivisesti. Sorensen (1992) on jakanut toimintatutkijan roolit neljään sukupolveen, joskin tutkija saattaa käydä jokaisen roolin läpi toimiessaan kehittäjänä. Ensimmäisessä vaiheessa tutkija toimii asiantuntijan roolissa. Hän antaa asiantuntijuuttaan organisaation muutostilanteessa, jääväten itsensä toiminnan yhtenä tekijänä. Toisena vaiheena on työkalupakki –tutkija, joka konsultoi organisaatioita pääsemään parhaaseen lopputulokseen. Kolmantena on osallistavaa toimintatutkimusta toteuttavat tutkijat, jotka ottavat tutkittavat aktiivisesti mukaan toimintaan. Tutkija aktivoi itse toimijoita miettimään, miten organisaatiota tms. tulisi kehittää, jotta päästäisiin parhaaseen lopputulokseen. Tätä kolmatta vaihetta kutsutaan tehkää se itse – vaiheeksi. Neljäs vaihe tai sukupolvi on filosofisukupolvi, joka välittää osallistujille eettiset periaatteet ja järjestää keskustelufoorumeita toiminnan kehittämiseksi. (Emt. 116–117.)

Osallisuuden tutkijana näen itseni sekä työkalupakki-sukupolveksi että tehkää se itse -sukupolveksi. Mielestäni osallisuutta tutkittaessa toimintatutkimuksen avulla, tutkijan tulee toisaalta antaa asiantuntijuuttaan, konsultoida ja ideoida erilaisia hyviä käytäntöjä toimijoiden työn kehittämisen avuksi. Toisaalta osallisuuden tutkijan tulee antaa tilaa itse toimijoille tutkia, arvioida ja kehittää itse toimintojaan. Roolit eivät siis aina mene yhden tietyn kaavan mukaan, vaan lomittuvat täydentäen toisiaan.

Työn kriittinen arvioiminen on vaikeaa. Tehdessäni osallisuuden opasta, mietin kuinka toiminnallisen työn kriteeri yhteisöllinen vuorovaikutus toteutuu? Työni pohjautui omille havainnoille ja kirjoitusprosessi oli hyvinkin yksinäistä. Välillä

koin ettei tuottamani aineisto ollut riittävän paljon vuorovaikutuksessa itse kentän toimijoiden kanssa. Lähettelin tuottamaani tekstiä tarkastettavaksi ohjaajille ja parille kentän toimijalle silloin tällöin, mutta kriittisesti analysoiden vuorovaikutusta ei tuhlattavaksi asti ollut. Ehkä tämä johtui äitiyslomasta ja sen tuomista rajoitteista. Työelämä sidokset eivät olleet yhtä kiinteät kuin tavallisesti. Työn kehittyessä oma roolini ”työkalupakkina” vahvistui entisestään. Sopeuduin rooliini ja asetin itselleni tavoitteeksi tuottaa yhdenlaisen näkemyksen osallisuuden kehittämisestä kunta-alalle. Makuja on monia ja valinnan varaa riittää. Tutkijan roolin kehittyminen vie aikaa ja luulen sen muuttavan muotoaan työn loppuun saattamisen jälkeenkin.

3 OSALLISUUDEN ”ISMIT”

Seuraavaksi olen koonnut työhöni kiinteästi kuuluvia käsitteitä osallisuudesta, lasten ja nuorten elinympäristöstä, osallisuuden lainsäädännöstä, osallisuuden tuottamisesta nuorisopalveluissa ja perusopetuksessa ja muissa hallintokunnissa.

3.1 Osallisuus elinympäristössämme

Lapset haluavat jo pienestä pitäen osoittaa kykyjään osallistumalla kotona tehtäviin töihin. Hartin mukaan lapsen kyvyt ja mielenkiinto osallistua ympäristön tutkimiseen, suunnitteluun ja erilaisten tehtävien hoitoon laajenee iän myötä kotielinpiiristä laajempiin alueellisiin, esimerkiksi koko yhteisön kattaviin elinpiireihin. (Gretcschel 2002, 40.)

Yhteiskunnassamme on olemassa monia asioita, joista ihminen voi olla osallinen tai osaton. Näitä asioita ovat mm. perhe, työyhteisö, ystäväpiiri, ihmissuhteet, kulttuuri, kasvatus, vaikuttamismahdollisuudet ja hyvinvointipalvelut. Osallisuutta voidaan tarkastella yksilön kokemuksena tai yhteiskunnan rakenteiden kautta. Yksilötasolla puhuttaessa osallisuudella tarkoitetaan yksilön tunnetta ja kokemuksia osallisuudesta. Kokeeko lapsi tai nuori itsensä hyväksytyksi ja että hänen näkemyksiään kuullaan ja otetaan huomioon.

Lapset ja nuoret ovat työssäkäyviä aikuisia riippuvaisempia asuinympäristönsä tarjoamista mahdollisuuksista pienemmän elinympäristön takia. Sitoutuminen kotipiiriin, rajallinen resurssien käyttö ja liikkuvuus aiheuttavat lapsille ja nuorille muita ikäryhmiä suppeammat elinpiirit. Lasten kasvaessa, kasvaa myös kyky toimia laajemmassa ympäristössä. Ensin toimitaan lähiympäristössä ja vähitellen koko yhteiskunnassa. Horellin ja Vepsän mukaan lasten elinpiirin asteittainen laajentaminen kodista pihapiiriin, naapuruston puistoihin, asuinalueen leikkipuistoon, kouluun, nuorisotilaan on mahdollista. (Gretcschel 2002, 41.)

Elinympäristössä toimimista voi mielestäni verrata kehään, joka uusiutuu tietyn ajan kuluessa. Aluksi lapsi toimii ja vaikuttaa päiväkodissa. Nuoruudessa nuori

käyttää nuorisotoimen palveluja ja aikuistuttuaan kunnan asuntopalveluja, teknisiä palveluja ja pikku hiljaa hän vie omia lapsiaan kunnan päivähoitoon. Näin kierros käynnistyy uudelleen. Vaikuttaminen kunnallisessa kentässä ei kuitenkaan ole selviö, vaan kaikki riippuu mahdollisuuksista ja kiinnostuksesta osallistavaan toimintaan ja vaikuttamiseen (emt., 51).

3.2 Osallisuus on sama kuin osoite? Määritelmien laaja kirjo

Osallisuus sanana on varsin vaikeaselkoinen. Aluksi on hyvä miettiä mitä osallisuus tarkoittaa ja merkitsee. Osallisuus merkitsee ihmisille eri asioita. Pyysin Sastamalan alakoulujen (19 koulua) oppilaita määrittelemään sanan osallisuus ja tässä osa heidän mietteitään.

Osallisuus on:

- Se on sama kuin osoite (Sammaljoen koulu)
- Joku osuu ja ottaa osaa (Sammaljoen koulu)
- Liittymistä johonkin (Pehulan koulu)
- Osallisuus tarkoittaa, että on läsnä jossakin. Esimerkiksi on paikalla vaikkapa jossakin kokouksessa. Silloin on osallinen. (Sammaljoen koulu)
- Osallistuu kotitöihin (Karkun koulu)
- Osallistuu ehdotuksiin, mihin rahaa käytetään oppilaskunnassa (Karkun koulu)
- Osallisuus on puolustamista (Karkun koulu)
- Osallisuus on osallistumista, auttamista, asian hoitamista, mukana olemista, pieni työ, monia ihmisiä mukana (Kaukolan koulu)

Suomen kieli on varsin rikas kieli ja samalla sanalla saattaa olla monia erilaisia merkityksiä. Lasten maailmasta katsottuna osallisuus liittyy hyvin tiiviisti kotona tai koulussa tapahtumaan toimintaan. Osallisuuden vertaus osoitteeseen kuvaa mielestäni hyvin sitä, miten osallisuus liitetään kiinteäksi osaksi yhteisöä, omaa

perhettä. Tunne kuulumisesta johonkin luo osallisuutta. Sastamalan alakouluis-
sa osallisuus rinnastettiin hyvin vahvasti oppilaskuntatoimintaan ja tämä näkyi
lasten vastauksissa. Ehkä juuri siksi, että pyysin oppilaskunnan hallituksia mää-
rittelemään osallisuutta. Vastaukset olisivat olleet erilaisempia, jos sana olisi
pyydetty määrittelemään normaalin koulutunnin yhteydessä kaikilta oppilailta.
Mielestäni selitykset antavat kuitenkin hyvän käsityksen lasten ajatusmaailmas-
ta osallisuuden saralla.

Lasten selityksissä osallisuus tapahtuu usein ryhmässä, yhdessä toimien. Esi-
merkiksi Karkun koulun oppilaiden mukaan osallisuutta on olla mukana muun
muassa hiihtokilpailussa, avustusjärjestössä tai ympäristönsuojelussa. Osalli-
suuden voidaan katsoa liittyvän kiinteästi vapaa-aikaan, harrastuksiin ja kol-
mannen sektorin toimintaan.

Osallisuus käsitteenä tarkoittaa lapsille samaa kuin osallistuminen. Lasten on
hyvin vaikeaa erotella osallisuuden ja osallistumisen eroa. Osallisuuden mää-
ritteleminen on hankalaa. Hankalaksi sen tekee se
seikka, että englannin sana 'participation' kääntyy sekä
'osallisuudeksi' että 'osallistumiseksi'. Näin voimme Suomessa tehdä
käsitteellisen erottelun, joka indo-eurooppalaisissa kielissä ei
onnistu. Osallisuus on osallistumista vahvempi toiminto. (Kiilakoski 2009.)

Osallisuutta käsitteenä on tutkittu paljon, mutta lukuisista yrityksistä huolimatta
sille ei ole onnistuttu laatimaan täydellistä, hyväksyttävää määritelmää. Osalli-
nen voi olla moneen asiaan. Ihminen on osallinen omaan perheeseensä, su-
kuun, ystäviin, työympäristöön ja jossain määrin oman kuntansakin toimintaan.
Osallisuuden aste riippuu ihmisen omasta aktiivisuudesta ja halusta olla osalli-
nen yhteisöön.

Osallisuuden määritelmiä:

- osallisuus on halua vaikuttaa ympäristöön ja olla osa sitä
- osallisuuden vastakohtana on välinpitämättömyys tai osattomuus
- osallisuus on oikeutta omaan identiteettiin ja arvokkuuteen osana yhteisöä

- osallisuus on vastuun kantamista ja saamista oman, toisten ja koko yhteisön toimintakyvystä
- osallisuuteen kasvatetaan ja kasvetaan

(Kiilakoski 2007, 10–15.)

3.3 Osallisuuden portaita

Osallisuuden määrittelyssä tunnetuin hahmo on Sherry R. Arnstein, joka julkaisi vuonna 1969 osallisuuden 8-luokkaisen osallistumisasteikon. Asteikolla pyrittiin määrittelemään kansalaisten ja julkisen organisaation välistä valtasuhdetta. Asteikossa pienimmillä numeroilla merkityt osallistumisen tasot olivat ei-osallistumista ja ylöspäin siirryttäessä kansalaisten valta suhteessa organisaatioon lisääntyi.

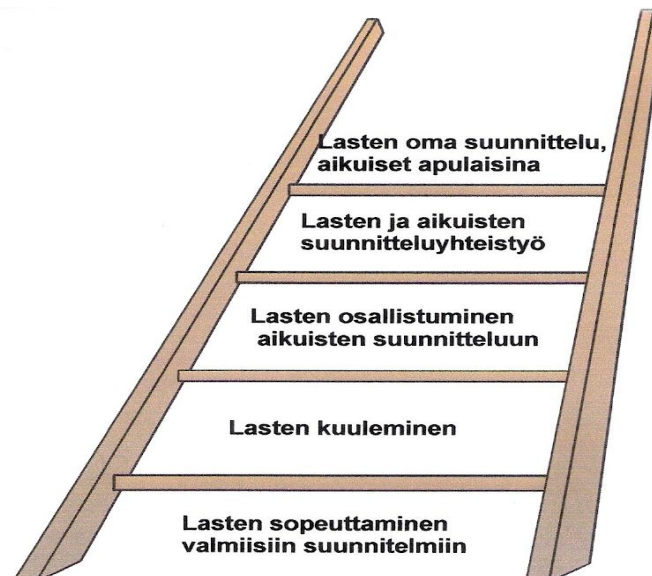
Asteikon voidaan nähdä kuvaavan kansalaisten osallistumisen eri asteita erityisesti suunnitteluun liittyvässä päätöksenteossa. Alhaisinta osallistumista edusti manipulaatio (Manipulation) ja astetta korkeammalle sijoittui terapia (Therapy). Näitä muotoja Arnstein kutsui näennäisvaikuttamiseksi (Nonparticipation). Kolmannella portaalla oli tiedonsaanti (Informing), neljännellä konsultaatio (Consultation) ja viidennellä portaalla yhteissuunnittelu (Placation). Näistä muotoja kutsuttiin tokenismiksi. Tokenismin mukaan kansan mielipide on neuvoa-antava eikä heillä ole varsinaista päätöksentekovaltaa.

Kuudennelle portaalle sijoittui kumppanuus (Partnership), seitsemälle delegoitu toimivalta (Delegated power) ja ylimmälle portaalle kansalaisvalvonta (Citizen control). Kolme ylintä porrasta kuvasivat vaikuttavinta osallisuutta, jossa näkyi kansalaisten itsenäinen toimivaltaa päätöksenteossa. (Citizen Power). (Gretcshel 2002, 81–82.)

Hart kehitti Arnsteinin tikapuiden innoittamana omat lasten osallisuustikapuut (1992), jossa ilmenee lasten ja aikuisten vuorovaikutus ja yhteistyö. Hartin mukaan yksinkertainen tikapuumetafora auttaa aikuisia pohtimaan, kuinka he voisivat tukea lasten osallisuutta niin, että lasten halujen ja taitojen ääreläidat saavutetaan (Gretcshel 2002, 84). Hartin mukaan ei ole tarpeellista, että lapset aina

operoisivat tikkaiden ylimmillä askelmilla, vaan lapsi voi toimia sillä tasolla, mikä häntä kiinnostaa. Hart painotti valinnan mahdollisuutta. Toiminnan tulisi olla suunniteltu niin, että jokainen lapsi voi halutessaan maksimoida osallistumisensa. Malli tarjoaa lasten ja nuorten parissa toimijoille yksinkertaisen keinon selkeään tavoitteeseen. (Malone & Hartung 2010, 27–28.)

Horelli (1994) on tutkinut lasten mukanaoloa yhdyskuntasuunnittelussa. Hän käytti tutkimuksessaan sovelletusti Arsteinin osallisuuden portaita. Portaissa osallisuuden aste nousee mitä ylempäs mennään. Ensimmäinen porras kuvaa lasten sopeutumista valmiisiin suunnitelmiin. Tämä taso on Horellin mukaan Suomessa vallitseva osattomuuden käytäntö. Toisella portaalla on lasten kuuleminen, jossa informaatio on kaksisuuntaista, mutta lapsilla ei kuitenkaan ole todellista päätösvaltaa. Kolmannella portaalla on lasten osallistuminen aikuisten suunnitteluun, jossa suunnittelu on aikuisten ehdoilla tapahtuvaa ja jossa lapset ovat mukana vain yhtenä toimintaryhmänä. Neljännellä portaalla osallisuuden aste on jo huomattavaa. Lasten ja aikuisten suunnittelu yhteistyössä osallistujat toimivat tasavertaisina toimijoina tähdäten yhteiseen tulokseen. Korkein osallisuuden aste saavutetaan toiminnassa, jossa lapset ovat itse aktiivisesti suunnittelemassa ja aikuisilla on apulaisen rooli.

Kuvio 2. Lasten osallistuminen suunnitteluun (Horelli 1994, 39).

3.4 Osallisuuden näkökulmat

Osallisuuden näkökulmat yhteiskunnassamme voidaan jakaa neljään eri kokonaisuuteen:

- 1) Osattomuuden poistoon
- 2) Osallisuuteen kansalaisten perusoikeutena
- 3) Osallisuuden voimaantumiseen
- 4) Osallisuuteen toimintana

Tämä näkökulma avaa mielestäni hyvin niitä yhteyksiä, joita osallisuus käsitteellä nyky-yhteiskunnassamme on. Osattomuuden poistossa on hyvinvoinnin näkökulma, jolloin yhteiskunnan tavoitteena on köyhyyden ja syrjäytyneisyyden poisto. Tavoitteena olisi luoda sosiaalista osallisuutta, jossa kaikille kansalaisilla olisi perustarpeet turvattu ja näin ollen he pystyisivät olemaan osallisina yhteiskuntaan.

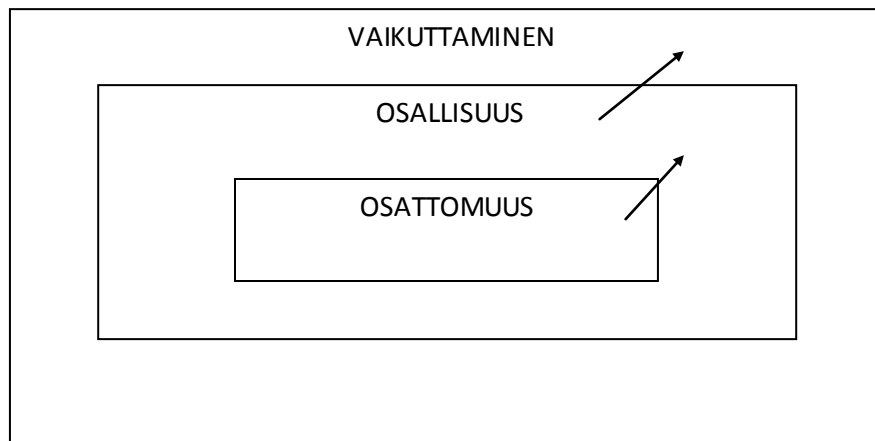
Osallisuus perusoikeutena perustuu oikeudelliseen näkökulmaan, jossa lait ja sopimuksen velvoittavat kuntia ja instituutioita ottamaan kansalaiset mukaan päätöksentekoon. (Vehviläinen 2006, 76–77.)

Osallisuuden voimaantumisen näkökulmasta puhuttaessa tarkastellaan kansalaisten ja yhteiskunnan välistä valtasuhdetta, jossa osallisuus nähdään etenevän asteittain. Tässä näkökulmassa tärkeää on osallisuuden tunne. (Emt., 77.) Puhutaan voimaantumisesta tai valtautumisesta (empowerment). Lapsi/nuori kokee oman läsnäolonsa ja toimintansa tärkeänä. Osallisuuden mittarina toimii tunne siitä, kuinka hyvin nuori pääsee valtautuneen toimijan rooliin ja pysyy siinä. (Gretschel 2002, 50.) Vehviläinen kuvaa osallisuuden tunteen koostuvan tiedoista, taidoista, motivaatiosta ja vallasta vaikuttaa. Tarkasteltaessa nuorten näkökulmasta valtautumista, esiin nousevat nuorten erilaiset vaikuttajaryhmät ja sidokset poliittiseen päätöksentekoon. Vaikka nuoret eivät olisikaan aktiivisesti sidoksissa poliittisiin järjestelmiin, heidän koetaan olevan joka tapauksessa aktiivisia. Kysymys on vain siitä, millaisia vaikuttamismuotoja aktiivisuus saa.

Tärkeintä ei ole maksimaalisen vallan tavoittelu vaan mahdollisuuksien luominen osallisuuteen. (Vehviläinen 2006, 78.)

Osallisuus toimintamuotona tarkastelee kansalaisia toimijoina, jolloin kysymyksen tulee muun muassa kolmannen sektorin toimijatahot. Nuorten kansalais-toiminnan edistäminen on yksi nuorisotyön tavoite, joka toteutuu hyvin pitkälle kolmannen sektorin toiminnan kautta. Näkökulman mukaan kysymys on osallistumista, toiminnallisuudesta ja aktiivisesta kansalaisuudesta. (Emt., 79.)

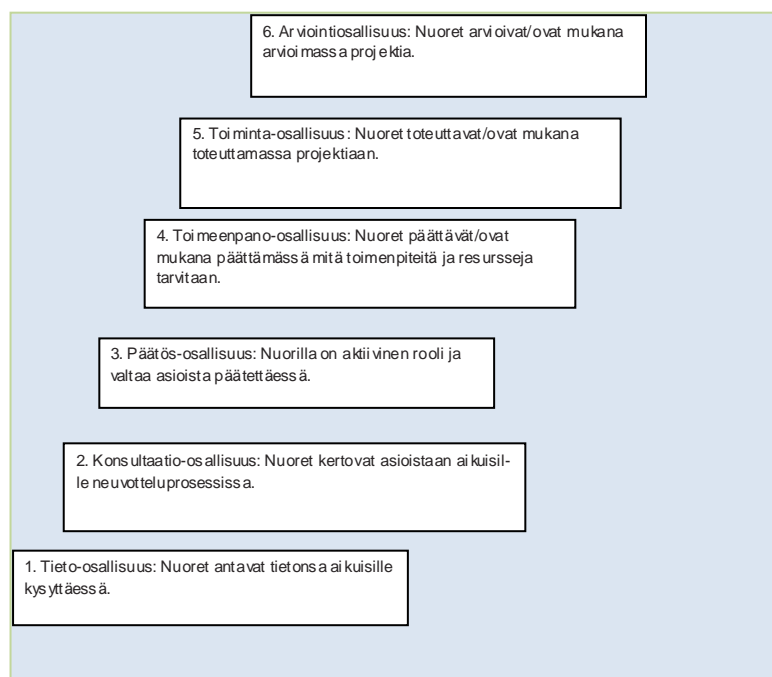
Neljä eri näkökulmaa ei poissulje toinen toistaan vaan ne ovat sidoksissa toisiinsa yhteiskunnassamme. Osallisuuden kulkua ihmisen elämässä voidaan kuvata polkuna osattomuudesta vaikuttamiseen.

Kuvio 3. Polku osattomuudesta poliittiseen vaikuttamiseen (Vehviläinen 2006,81).

Vehviläinen kuvaa osattomuuden, osallisuuden ja vaikuttamisen polun etenevän asteelta toisella. *Osattomuudessa* on kysymys syrjäytyneisyydestä, jossa ihminen jää kansalaisuuden ulkopuolelle. Osattomuuteen liittyy puutetta koulutuksesta, työstä ja taloudellisesta ja sosiaalisesta hyvinvoinnista. Jotta päästään osallisuuden asteelle, täytyy osattomuuteen liittyvät asiat saada kuntoon. *Osallisuudessa* ihminen elää sosiaalisessa maailmassa ja hänen perustarpeensa ovat tyydytettyjä. Hänellä on koulutus, työ ja hänen toimeentulonsa on yleensä turvattu. Osallisuuden asteessa ihminen ei ole poliittisesti aktivoitunut, vaikka hän saattaa olla mukana kansalaistoiminnassa, ja kokee luottamusta päätöksentekoihin. *Vaikuttamisen* asteella ollaan aktivoituneita poliittisesti. Tällöin ihmisellä on halu osallistua ja vaikuttaa. (Emt., 81–82.)

Osallisuuden näkökulmaa voidaan myös tarkastella Salmikankaan mukaan kuntalaisten vaikuttamistapojen syvyyden mukaan neljään eri ryhmään: tieto-, konsultaatio-, päätös- ja toimeenpano-osallisuuteen. Tieto-osallisuudella tarkoitetaan esimerkiksi tiedonsaantia, äänestämistä, kuulemista, valitusoikeutta, palvelusitoutumusta tai kyselyyn vastaamista. Kuntalaisen konsultaatio-osallisuus tarkoittaa muun muassa yhteissuunnittelua, jossa päätösten valmisteluun liittyy vuorovaikutusta kunnan ja kuntalaisten välillä. Päätös-osallisuudessa kuntalaiset ovat mukana palvelujen tuottamista tai asuinalueen suunnittelua koskevissa päätöksissä. Toimeenpano-osallisuudessa kuntalainen osallistuu päätöksen mukaisiin toimenpiteisiin yhdessä viranomaisten ja muiden kuntalaisten kanssa. Esimerkiksi tällaisesta osallisuudesta on yhteissuunnittelumenettely asuinalueen viherrakentaminen asukkaiden omin voimin. Gretschel on kehittänyt Salmikankaan vaikuttamistapoja vielä kahdella portaalla, jotka ovat toiminta-osallisuus ja arviointiosallisuus. Toiminta-osallisuudessa kuntalaiset ovat mukana toiminnan alusta loppuun asti. Erityisesti lapset ja nuoret haluavat olla myös tekemässä ja toteuttamassa itse toimintaa, eivätkä vain suunnittelemassa. Osallisuuden toteutumista pitää myös arvioida ja arviointiosallisuudessa kuntalaiset ovat itse arvioimassa toimintaa, osallisuuden mahdollisuutta ja sen toteutumista. (Gretschel 2002, 70–71.)

Kuvio 4. Kuntalaisten vaikuttamistavat (Gretschel 2002).

Osallisuus nähdään monesti hyvinkin tiukasti vaikuttamisena. Vaikuttamisessa on monesti mukana poliittinen aspekti. Vaikuttamisella kuvataan toimintaa, jossa pyritään saamaan oma ääni kuuluvaksi. Kuntasektorilla voidaan puhua kunnan päätöksentekoeilinten toiminnasta tai yksilötasolla kuntalaisen äänen esiin tuomisesta. (Vainila 2008, 15.)

Lapset ja nuoret voivat vaikuttaa eri tavoilla. Vaikuttamista tapahtuu koulumaailmassa oppilaskuntoiminnan kautta, nuorisotyössä nuorisovaltuustojen, talotoimikuntien kautta ja vapaa-aikana sähköisten medioitten kautta (aloitekanava). Esitettyjen väylien lisäksi on muitakin muotoja vaikuttaa muun muassa oman lähiympäristön kehittämiseen. Tällaisia muotoja ovat vaikka adressin tai muistion luovuttaminen päättäjille, mielenosoitus, kirjoitus paikallislehtien yleisöosastolla tai järjestötoiminta. Mahdollisuuksia vaikuttamiseen on monia, pitää vain löytää oikeat väylät vaikuttaa.

TAPOJA, JOILLA VOIT VAIKUTTA YMPÄRISTÖÖSI!

Kuva: Matti Vesikansa, 1980.

Kuvio 5. Vaikuttaminen (Vesikansa 2002, 23).

Vaikuttamisen lisäksi lasten ja nuorten kuuleminen on yksi tärkeä näkökulma osallisuudessa. Kuulemisen tarkoituksena on lisätä yksilön oikeutta vaikuttaa itseensä koskeviin asioihin ja päätöksentekoon. Nuorisolain 8§ velvoittaa kuntia ottamaan lapset ja nuoret paremmin huomioon. Lain mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Lisäksi nuoria tulee kuulla heitä koskevissa asioissa. Osallisuus ja kuuleminen tarkoittaa alle 29-vuotiaita eli myös lasten osallisuusmahdollisuudet pitää ottaa huomioon. Kuulemista tapahtuu monella eri tavalla. Kouluissa kuulemisen välineenä ovat oppilaskunnat, nuorten virallisiksi kuulemisväylyksi monissa kunnissa on perustettu nuorisovaltuustot, nuorisoparlamentit, -foorumit jne. Kuulemisessa on lähivuosien aikana painuduttu verkkopohjaisten kuulemisjärjestelmien kehittämiseen, joka tuo nuorille yksilötasolla mahdollisuuden osallisuuteen ja vaikuttamiseen. (Vainila 2008, 15.)

3.5 Osallisuuden esteet

Osallisuuden toteutuminen ei aina ole selviö. Seuraavaksi tarkastelen osallisuuden esteitä kunnassa. Osallisuuden esteet voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

- arvostuksen ja resurssien puute
- suunnittelun monimutkaisuus ja pitkä aikaskaala
- tavoittamisen ja omistajuuden ongelmat

Osallisuus kuntaorganisaatiossa on sen verran uusi tulokas, ettei se integroidu sen enempää koulun kuin muidenkaan organisaatioiden arkeen. Sen toteuttaminen ei kuulu virkamiesten normaaliin työnkuvaan eikä sen toteuttamiseen ole riittävästi aikaa tai jopa osaamista. Osallisuus on siis ylimääräinen työ, joka kuvastaa kuntien nykyistä asenneilmapiiriä ja toimintakulttuuria. Osallisuutta ei nähdä tärkeänä tekijänä ja sen vuoksi siltä uupuu arvostus. Aikuisten asenteet lasten ja nuorten osallisuuteen vaikuttavat myös esteinä osallisuudessa. (Koskinen 2010, 47.) Myös päättäjien asenteet vaikuttavat kunnan toimintakulttuuriin.

Ellei lasten ja nuorten osallisuutta saada myytyä päätöksentekokelempiin, toiminnan kehittäminen on vaikeaa ja tuloksetonta.

Suunnittelun monimutkaisuus ja pitkä aikaskaala kuvaavat hyvin kuntaorganisaation päätösprosessia. Asioiden suunnittelu ja valmistelu on hyvin monimutkaista ja pitkäkestoista. Lapset ja nuoret elävät maailmassa, jossa ei jakseta odottaa edes seuraavaa viikonloppua. On siis hyvin normaalia, että lapsilta ja nuorilta loppuu kiinnostus esimerkiksi lähiliikuntapaikan kehittämiseen, kun koko prosessi saattaa kestää vuosia. Suunnittelun monimutkaisuus on myös haaste kasvattajille, joilla tulisi olla asiantuntemus suunnitteluprosessien kulusta ja asiakirjojen laatimisesta. (Emt., 49.)

Tavoittamisen ja yhteydenoton vaikeudet kuntasektorilla ovat myös osallisuuden ongelma. Viranhaltijat eivät tavoita opettajia koulupäivän aikana ja opettajat eivät tavoita viranhaltijoita esimerkiksi monien kokousten ja menojen vuoksi. Tämä turhauttaa ja lannistaa toimijoita yhteistyön kehittämiseksi. Monella ei ole edes tietoa keneen pitäisi ottaa yhteyttä osallisuusasioissa henkilöstövaihdokista johtuen. Asioiden kehittäminen vie aikaa ja ajan saatossa ei enää tiedetä kenen kuului hoitaa ja mitä. Vastuunjako puuttuu. (Emt., 50–51.) Omistajuuden katoaminen osallisuusasioissa on valitettavaa. Omistajuudessa on kysymys asioiden hoitamisesta, arvioinnista ja seurannasta. Osallisuudessa on tärkeää saattaa prosessi loppuun asti. Prosessin aikana lapset ja nuoret oppivat asioiden suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja seurantaa. Hyvin usein käy niin, että esimerkiksi lasten ja nuorten tekemät aloitteet hukkuvat tai niiden toteutumisesta ei muisteta ilmoittaa. Osallisuus vaatii aina koordinaatiota, jonka avulla pyritään edes hieman poistamaan omistajuuden puutosta.

3.6 Oma käsitys osallisuudesta

Oma käsitykseni osallisuudesta on muokkaantunut eri tutkijoiden avaamien käsitteiden ja mallien kautta sekä työskenneltyäni osallisuuden kehittäjänä kuntaorganisaatiossa.

Mielestäni Vehviläisen esittämä näkökulma osallisuuden voimaantumisesta aukaisee osallisuuden määrittelyä hyvin. Voimaantumisessa tunne on tärkeä osallisuuden mittari. Yksilöt määrittelevät siis joltain osin itse osallisuuden asteen. Mitä enemmän yksilö pystyy vaikuttamaan ja toimimaan yhteistyössä ryhmän, yhteisö kanssa, sitä korkeampi on voimaantumisen tunne.

Vehviläisen mukaan nuoria ei voi sijoittaa osattomuuden, osallisuuden ja vaikuttamisen kategorioihin, koska käsitteet ja nuoret ovat liikkeellä koko ajan. Tästä olen eri mieltä. Voidaksemme selittää ja määritellä osallisuutta, pitää meidän voida sijoittaa lapset ja nuoret jonkinlaiseen kategoriaan.

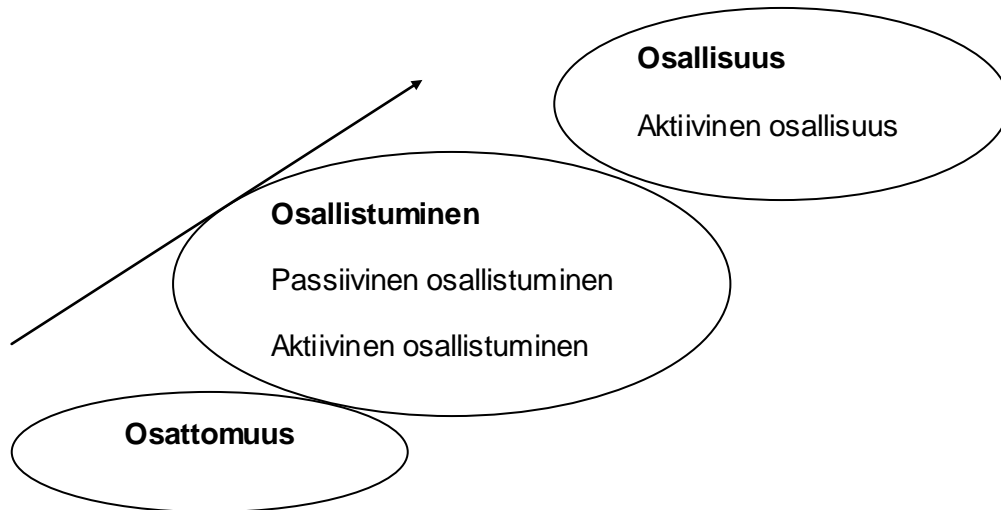
Osallisuus voidaan mielestäni jakaa osattomuuteen, osallistumiseen ja osallisuuteen. Osallisuuden aste nousee osattomuudesta ylöspäin mentäessä.

Osattomuudessa syrjäytyminen yhteiskunnasta näyttelee suurta roolia. Esimerkiksi nuoret kokevat osattomuutta koulutuksen tai työelämän ulkopuolella jäämisestä. Osallisuuden aste on osattomuuden kokonaisuudessa hyvin heikkoa.

Osallistuminen on läsnäololla mukana olemista toiminnassa. Osallistumisaste ja halu vaikuttaa toiminnan kehittämiseen omilla ideoilla ei ole yhtä korkea kuin osallisuudessa. Osallistuminen voidaan vielä jakaa passiiviseen osallistumiseen ja osallistumiseen. *Passiivisessa osallistumisessa* on tärkeää oma valinta. Luokkatilanteessa oppilas vetäytyy ryhmästä eikä halua toimia kenenkään kanssa. Tässä tilanteessa voidaan puhua passiivisesta osallistumisesta, kun osallistuja on itse sen valinnut. Oppilas on kuitenkin osallinen toimintaan kantaa ottamalla. *Osallistumisessa* osallisuuden aste nousee. Osallinen haluaa olla mukana yhteisössä, kuulua johonkin. Esimerkkinä mm. seuratoiminta, jossa nuori harrastaa kiinnostumatta seuran toiminnan kehittämiseen.

Osallisuudessa lapsi/nuori saa tunteen osallisuudesta. Hän kokee oman läsnäolonsa ja toimintansa tärkeänä. Osallisuuden tunteen noustessa päästään *ak-*

tiiviseen osallisuuteen, jossa lapsi/nuori toimii ryhmän aktiivisena jäsenenä kehittämällä toimintaa. Tästä esimerkkinä voidaan pitää aktiivisia kolmannen sektorin jäseniä, jotka toimivat tarmokkaasti omissa yhdistyksissään yhteisen edun tavoittamiseksi tai oppilasta, joka toimii oppilaskunnan edustajana ajaen aktiivisesti oman luokan asioita. Aktiivisuuden asteena voidaan pitää osallistumishalukkuutta tai -kertoja joihin osallistujia ottaa osaa toimintaan.

Kuvio 6. Osallistumisen asteet (Koivu 2010).

Osallisuuden astetta tarkasteli Arnstein. Hän hahmotti ensimmäisenä osallisuuden asteiden portaikon. Arnsteinin portaikko on mielestäni hyvä lähtökohta osallisuuden tutkimisella. Portaikko ei kuitenkaan ota tarpeeksi huomioon vuorovaikutuksellisuutta, joka osallisuudessa on hyvin tärkeää. Hart huomasi mielestäni tämän ja kehitti porrasmallia vuorovaikutuksellisempaan suuntaan. Horellin mallinnos suomalaiseseen yhteiskuntaan sopivaksi osallisuuden asteiden ja tapojen selvityksessä antaa hyvän kuvan nykytilanteesta. Mielestäni osallisuuden aste nousee osallisuustoimintaa toteuttavissa kunnissa maksimissaan neljännelle portaalle, jossa lapset ja aikuiset toimivat aktiivisessa yhteistyössä. Viidettä porrasta (lasten oma suunnittelu, aikuiset apulaisina) ei vielä monikaan kunta tai toimija saavuta. Tähän on syynä yhteiskunnassamme vallitseva hierarkkinen tapa toimia ja tehdä päätöksiä. Olemme tottuneet siihen, että kunta tai muu virallinen toimijataho tekee päätöksiä tai valmiita toimintamalleja, joiden mukaan toimitaan. Osallisuuden saralla tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että koulussa opettajat päättävät mitä oppilaskunta tulee seuraavan lukuvuoden

aikana tekemään. Osallisuus määritellään siis ylhäältä alaspäin, aikuisilta nuorille ja lapsille. Ideaalitapauksessa osallisuuden tulisi olla juuri toisin päin. Sen pitäisi lähteä lapsista ja nuorista eli alhaalta ylöspäin. Jotta tähän päästään, tulee meidän aktiivisesti pyrkiä muuttamaan tai kehittämään toimintakulttuuriamme, jossa toimimme. Osallisuus vaatii asennemuutosta ja koulutusta aikuisissa ja myös lapsissa ja nuorissa.

Jotta päästään hyvään osallisuuteen, pitää selvittää mitä elementtejä osallisuus pitää sisällään ollakseen hyvää. Hyvän osallisuuden elementit voidaan jakaa mielestäni seuraaviin tekijöihin:

HYVÄ OSALLISUUS:

- Kuuluu kaikille
- Turvallista
- Kohderyhmän näköistä ja kokoista
- Tasa-arvoista, luo tunteen arvokkuudesta ja hyväksymisestä
- Demokraattista
- Dialogia (vuorovaikutus, palaute)
- Oikea-aikaista

Kuvio 7. Hyvän osallisuuden elementit.

Osallisuuteen kuuluu vahvasti aina toiminta, yksin ei voi kukaan voi olla osallinen. Osallisuuteen tarvitaan aina ryhmä, yhteisö, jossa ihminen vaikuttaa ja elää. Ryhmä yksinään ei kuitenkaan vielä tarkoita, että toiminta olisi osallistava parhaalla mahdollisella tavalla. Osallisuus lähtee aina turvallisesta ryhmästä, jossa jokaisella on lupa ilmaista tunteitaan ja mielipiteitään. Jokaisella yksilöllä täytyy olla oma paikkansa yhteisön jäsenenä. Oma paikka yhteisön jäsenenä luo tunteen kuuluvuudesta ja lisää yksilön ihmisarvoa huomattavasti. Osallisuus kuuluu kaikille tasa-arvoisesti eikä ketään jätetä yksin. Toimintaa kuvaa hyvin sanat demokraattisuus ja aktiivinen vuorovaikutus. Osallisuus vaa-

tii ryhmän jäseniltä, ryhmän vetäjiltä aktiivista dialogia. Pitää olla aikaa käydä vuoropuhelua tärkeistä asioista.

Jotta hyvään yhteisölliseen toimintakulttuuriin päästään lasten ja nuorten osallisuuden saralla, tulee peruselementtien kunnissa ja pienemmissä yksiköissä kuten esimerkiksi kouluissa olla kunnossa. Peruselementtien lisäksi osallisuus vaatii aikuisilta ohjaajilta ja opettajilta paljon. Yhteiskunnassamme kasvattajat pohtivat omaa ammatillista vuorovaikutustaan. Minkälainen on hyvä ammatillinen vuorovaikutus, jota lapsillemme opetamme. Ammatillisen vuorovaikutuksen kautta välitämme tärkeitä yhteisön arvoja eteenpäin.

Hyvän ammatillisen vuorovaikutuksen perusedellytyksiä ovat:

- vuorovaikutusvastuu
- hyvä tahto –välittäminen
- ihmisen kunnioitus
- vastuu omista ajatuksista, tunteista ja teoista
- oikein kuuleminen –ymmärtäminen
- tärkeiden asioiden sanominen –rehellisyys

Vuorovaikutustaitojen näkeminen ammatillisena osaamisena on tärkeä asia kasvatusalalla. Työyhteisöjen yhteisöllisyys, tiimityöskentely, johtamistaitojen muuttuminen osallistaviksi ja lisääntynyt vuorovaikutus lasten ja nuorten kanssa vaativat ammatillista osaamista yhä laajemmassa mittakaavassa. (Nousiainen & Piekkari 2007.)

Ohjaajilta ja opettajilta vaaditaan siis yhä enemmän ammatillista näkemystä ja kokemusta. Perinteinen opettaja-oppilas -malli on osaltaan pirstoutumassa ja tilalle lipuu vuorovaikutteinen osallistuminen.

Hyvään osallisuuteen ja vuorovaikutukseen päästään, kun kunnissa perusrakenteet ovat kunnossa, vastuutukset ja tiedonkulku ovat selviä kaikille toimijoille ja kun tiedetään kuka vastaa viime kädessä asioiden sujuvuudesta.

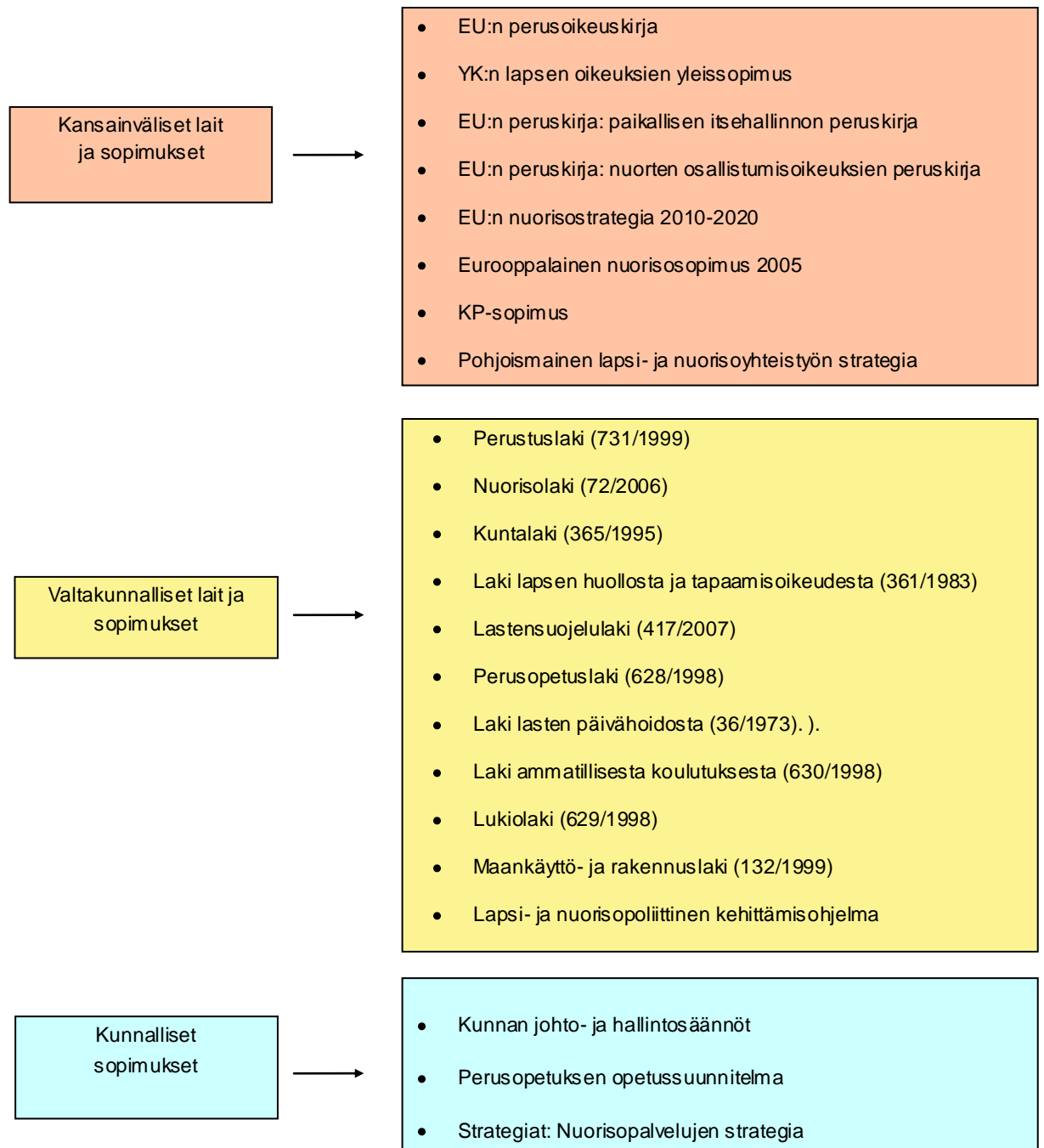
4 OSALLISUUDEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Osallisuuden teemaan liittyy paljon säädöksiä ja sopimuksia, jotka velvoittavat kasvattajia ja päättäjiä ottamaan lapset ja nuoret huomioon tarkastellessaan ja kehittäessään heitä koskevia toimintoja. Osallisuutta kehitettäessä lait ja sopimukset luovat vakaan perustan toiminnan kehittymiselle. Kasvattajan on hyvä tietää, mitkä lait ja sopimukset ohjaavat toimintaa niin kansainvälisesti, valtakunnallisesti kuin kunnallisestikin.

Säädösten velvoittavuus on myös hyvä tunnistaa. Yleisen periaatteen mukaan kansainväliset säädökset ajavat kansallisten säädösten ohi. Kansainvälisistä säädöksistä voidaan mainita muun muassa EU:n perustamissopimukset, jotka velvoittavat Euroopan yhteisön jäsenmaita. Säädösten velvoittavuudesta toisena kansainvälisenä esimerkkinä on YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jonka Suomi on allekirjoittanut, lupautuen toimimaan sopimuksessa kirjoitettujen artiklojen mukaan. Lapsen oikeuksien sopimusta ei kuitenkaan ole sitoutettu Suomen lakiin asti, niin kuin taas Norjassa. Säädösten velvoittavuudessa on maiden välillä eroja ja niiden sisältöön on hyvä tutustua tarkasti tapauskohtaisesti. Kansallisista säädöksistä perustuslaki on ylintä ”valtaa” käyttävä laki. Perustuslaki ajaa kaikkien muiden lakien ohi velvoittavuudessaan. Kunnallisessa toiminnassa kansallisista säädöksistä velvoittavin on kuntalaki, jossa määrätään kunnan hallinnon järjestämisestä ja päätöksentekomenettelystä. Kunnat pystyvät myös itse määräämään toiminnastaan erilaisissa johtavissa asiakirjoissa, jotka ovat hyväksytyt kunnan valtuustossa. Kunnan johtavia asiakirjoja ovat muun muassa kunnan hallinto/johtosääntö ja erilaiset strategiset asiakirjat.

Osallisuuden lainsäädäntöä olen lähtenyt purkamaan kolmen eri kokonaisuuden kautta kansainvälisten, valtakunnallisten ja kunnallisten lakien ja sopimusten pohjalta. Tarkastelu antaa mielestäni selvän kuvan kasvattajille siitä, mitä säädöksiä ja sopimuksia tulee ottaa huomioon, osallisuustoimintaa kehitettäessä. Kansainvälisessä osiossa tarkastellaan erityisesti Euroopan Unionin laatimia ohjeistuksia ja sopimuksia. Valtakunnallisessa tarkastelussa ovat lait ja sopimukset, jotka velvoittavat tai ohjaavat kuntia toimimaan tietyllä tavalla. Kunnalliset sopimukset taas pitävät sisällään kuntien omia johtavia asiakirjoja.

Kuvio 8. Osallisuus lainsäädännössä.

4.1 Kansainväliset lait ja sopimukset

EU:n perusoikeuskirjassa lapsen oikeuksia koskevan 24. artiklan mukaan lapsen on saatava ilmaista vapaasti mielipiteensä ja mielipide on otettava huomioon häntä koskevissa asioissa lapsen iän ja kehitystason mukaan. Tämän lisäksi kaikissa lasta koskevissa viranomaisten, tai yksityisten laitosten toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. (Vainila 2008, 21.)

EU:n nuorisostrategia 2010-2020 on jatkoa *EU:n Valkoiselle kirjalle ”EU:n nuorisopolitiikan uudet tuulet ”*. Strategiaan on kirjattu nuorisopolitiikan kehittämiskohteet ja siinä on esitetty tavoitteet ja menetelmät, jotka ohjaavat jäsenmaiden nuorisopolitiikan linjauksia. Tavoitteena on Euroopan laajuisesti kehittää avointa koordinaatiota ja yhteistyötä. Avoimella koordinaatiolla tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla pyritään auttamaan jäsenmaita nuoria koskevissa toimissa. Osallisuuden kehittäminen paikallisella tasolla ja kaikkien nuorten kesken, on omana tavoitteena strategiassa.

Eurooppalainen nuorisosopimus 2005 on Eurooppa-neuvoston Lissabonin strategiaan liittyvä osa, jossa korostetaan kasvun tukemiseen ja työvoimapaalvelujen kehittämiseen liittyviä linjauksia. Sopimuksessa osallistuvan opetuksen tukeminen ja osallisuuden lisääminen osana edustuksellista demokratiaa, ovat kohtia, joihin sopimus tähtää. Demokratian ja aktiivisen kansalaisuuden edistäminen ovat koko Euroopan laajuinen tavoite, jonka eteen maat tekevät paljon töitä.

Muita tärkeitä asiakirjoja Euroopan alueella ovat *Euroopan neuvoston peruskirjat*, joista kannattaa mainita *paikallisen itsehallinnon peruskirja ja nuorten osallistumisoikeuksien peruskirja*. Paikallisen itsehallinnon peruskirja on Suomessa hyväksytty lailla ja se pitää sisällään kunnalliseen demokratian toteutumisen kunnissa (muun muassa artikla 3.). Osallisuusnäkökulman voidaan nähdä toteutuvan samalla tavalla kuin Suomen kuntalain asettamat velvoitteet. Nuorten osallistumisoikeuksien peruskirja sisältää esim. suosituksia poikkihallinnollisten yhteistyömuotojen kehittämiseen osallisuuden tiimoilta kunnissa. Lähtökohtana on kaikkien nuorten tasa-arvoiset osallistumisoikeudet. (Emt., 22–26.)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus

Suomi on sitoutunut vuonna 1991 lain tasoisella päätöksellä noudattamaan YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. Lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita ja se on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Sen ulkopuolella on ainoastaan kaksi maata, Somalia ja Yhdysvallat. Sopimukseen sitoutumalla Suomi sitoutui sopimuksen artiklojen tunnetuksi tekemiseen maassaan. Sopimuksen pääperiaatteet ovat syrjinnän kieltä (artikla 2), lapsen etu (artikla 3), lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen (artikla 6) sekä lapsen oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja lapsen näkemysten huomioon ottaminen (artikla 12).

Yleissopimus korostaa lapsen edun merkitystä kaikessa lapsia koskevassa päätöksenteossa ja viranomaistoiminnassa kaikilla hallinnon eri tasoilla. Lapsen etu tulee huomioida yksittäistä lasta koskevassa päätöksenteossa ja toimenpiteissä sekä koko lapsiväestöä koskevassa valtakunnallisessa ja kunnallisessa päätöksenteossa. (Törrönen 2001, 100–101.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteet voidaan tiivistää kolmen P: periaatteeksi

- **Participation** (lapsen osallistumisoikeus)
- **Provision** (lapsen osuus yhteiskunnan voimavaroista)
- **Protection** (lapsen oikeus erityiseen suojeluun).

Participation periaatteen mukaan lapsella on mahdollisuus toimia aktiivisena ja osallistuvana kuntalaisena ja toteuttaa omaa erityislaatuisuuttaan. Lapsella on oikeus omaan kulttuuriperinteen ja äidinkielen pohjalta tapahtuvaan kasvuun. Tärkeänä nähdään, että jokainen lapsi ja nuori voi opiskella tasa-arvoisesti taipumustensa, tavoitteidensa ja valintojensa mukaan. Sopimuksessa nähdään lasten ja nuorten osallisuus hyvin tärkeänä kokonaisuutena. Aikuisten tulee olla kiinnostuneita lasten ja nuorten näkemyksistä ja lapsen tai nuoren tulee voida osallistua itseään koskeviin asioihin. **Provision** periaatteen mukaan keskeistä on huolehtia lapsuuden voimavaroista lapsuuden eri kehitysvaiheissa. Periaatteen toteutumiseen tarvitaan lasten, nuorten ja lapsiperheiden monipuolisia pe-

ruspalveluita. Kuntien tuottamat lähipalvelut tukevat lasten ja perheiden arkea sekä ennaltaehkäisevät syrjäytymistä. Lähipalvelujen lisäksi kuntien tulee osoittaa tukitoimia ja erityispalveluja lapsille ja perheille. Päättäjien ja yritysmaailman tulisi arvostaa perheen tehtävää ja lapsuutta yleisestikin. Työelämän joustavuus lapsiperheiden elämäntilanteiden ja tarpeiden mukaan on erityisen tärkeää. **Protection** periaatteessa tärkeää on, että lapsuus ja nuoruus ovat turvallisia ja terveyttä edistäviä. Lapsella on oikeus vanhempiinsa ja terveeseen kasvuun. Julkinen valta tukee perheiden tehtävää ja turvallisen lapsuuden toteutumista esimerkiksi tukemalla lasten oikeutta päihitteettömään ja väkivallattomaan lapsuuteen sekä tukemalla perheitä taloudellisesti ja tuottamalla lapsille ja perheille palveluita. (Suomen kuntaliitto 2000, 10–12.)

Eroavaisuuksia osallisuuden vuorovaikutuksessa löytyy myös maitten välillä. Tässä kohtaa otan esimerkiksi Pohjoismaat ja sieltä Suomen ja Norjan.

Pohjoismaissa ollaan eri tilanteissa osallisuuden lainsäädännön suhteen. Norjassa mm. YK:n lapsen oikeuksien sopimus on sidottu Norjan lakiin, kun taas Suomi on vain allekirjoittanut sopimuksen, jossa se lupaa toimia kirjattujen artiklojen perusteella. Norjassa ollaan siis paljon pidemmällä esim. osallisuustoiminnan kehittämisessä. Siellä lapset ja nuoret nähdään jo valtakunnankin tasolla arvokkaiksi toimijoiksi ja vuorovaikutus on sujuvaa ja mallikasta. Norjassa mallit vuorovaikutteiseen toimintaan ovat pitkällä ja monet Suomen kunnista ovat tehneet tutustumismatkoja Norjaan. Yhteiskuntien erot ja painopisteet vaikuttavat siis hyvin paljon aidon vuorovaikutuksen kehittymiseen ja jalostumiseen.

Kansainvälinen kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus) pitää sisällään osallistumisoikeuksia koskevan määräyksen. 25 artiklan mukaan kansalaisille on turvattava oikeus ottaa osaa yhteisten asioiden hoitoon. (Vainila 2008, 27.)

Pohjoismainen lapsi- ja nuorisoyhteistyön komitea (NORDBUK - Nordiska Barn- och Ungdomskommittén) toimii Pohjoismaiden ministerineuvoston nuorisopoliittisena asiantuntijaelimenä. Komitea on laatinut *Pohjoismaisen lapsi- ja nuorisoyhteistyön strategia*, jonka tavoitteena on edistää lasten ja nuorten mahdollisuuksien hyviin elinolosuhteisiin sekä vaikutusmahdollisuuksia eri sektorien

työssä. Tulevina vuosina Pohjoismaisessa yhteistyössä painotetaan erityisesti lasten ja nuorten aktiiviseen osallistumiseen. (Emt., 30.)

4.2 Valtakunnalliset lait ja sopimukset

Suomessa lasten hyvinvointia ja palveluja ohjaavat erilaiset lait ja säädökset. Lapsen edun tavoittelemisen on keskeistä kaikessa lapsia koskevassa lainsäädännössä. Tärkeimmät lasten asemaan ja oikeuksia koskevat lait Suomessa ovat perustuslaki (731/1999), lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki (361/1983), lastensuojelulaki (417/2007), nuorisolaki (72/2006), perusopetuslaki (628/1998), lasten päivähoidosta annettu laki (36/1973), maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) ja lait ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) ja lukio-laki (629/1998). Kansalaisten oikeuksia osallisuuteen käsitellään edellä mainittujen lakien lisäksi seuraavilla: Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), Hallintomenettelylaki (598/1982), ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) (Gretschel 2002, 47).

Perustuslain 2.2§:ssä säädetään, että kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Julkisen vallan tehtävänä on perustuslain 14.3§:n mukaan edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja itseään koskevaan päätöksentekoon.

Perustuslain 6.1§:n yhdenvertaisuussäännön mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2. momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Nuorisolain 3. luvun 8§:n mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja –politiikkaa koskevien asioiden käsitelyyn. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa.

Kuntalain 27§ mukaan valtuuston on pidettävä huolta siitä, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toi-

mintaan. Kuntalain 28§ mukaan kuntalaisilla on aloiteoikeus, jonka mukaan kunnan asukkaalla on oikeus tehdä kunnalle aloitteita sen toimintaa koskevissa asioissa.

Hallituskauden lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa on kirjattu seuraava tavoite: Vuoden 2010 loppuun mennessä kaikissa kunnissa on aktiivisessa käytössä 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä, joka toimii lasten ja nuorten eri ikäkausien ja edellytysten mukaisesti (Opetusministeriö 2007, 36).

Lapsi- ja nuorisopolitiikka

Valtakunnallisia sopimuksien ja lakien lisäksi on hyvä ottaa tässä osiossa käsitelyyn myös lapsi- ja nuorisopolitiikka ja sen linjaukset Suomessa. Tilastollisesti alle 18-vuotiaiden osuus Suomen väestöstä on 25%. Lapsille, nuorille ja lapsiperheille on kohdennettu merkittävä osa julkisen hallinnon voimavaroista. Kunnan tehtävänä on edistää asukkaitensa hyvinvointia ja kestävästä kehitystä alueellaan. (Suomen kuntaliitto 2000,7.)

Lapsuus ja nuoruus ovat elämänvaiheita, joiden aikana rakentuu pohja aikuisuudelle. Yhteiskunnan tehtävänä on tukea kasvua ja kehitystä vastuulliseen kansalaisuuteen. Hyvä lapsuus/nuoruus on yhteiskunnallinen itseisarvo. Lapsuudessa ja nuoruudessa opitut elämäntavat, vaikuttavat ihmisen terveyteen koko elämänkaaren ajan. Väestörakenteen muutos vaatii lapsi- ja nuorisopolitiittisen näkökulman korostamista kaikilla hallinnon tasoilla. (Opetusministeriö 2007, 12.)

Lapsipolitiikan aihepiiriin kuuluvat yhteiskunnalliset päätökset ja linjaukset sekä käytännön toimet, joilla vaikutetaan lasten ja nuorten yhteiskunnalliseen asemaan, oikeuksiin ja hyvinvointiin. Lapsipolitiikka on enemmän kuin nuorisopolitiikka, koulupolitiikka, lastensuojelupolitiikka tai perhepolitiikka. Lasten, nuorten ja perheiden elämään vaikuttavat monet yhteiskunnalliset tekijät, työmarkkinoiden kehitys, yhdyskuntasuunnittelu sekä asuntopolitiikka.

Lapsipolitiikan tärkein tehtävä on taata lapsille turvallinen elinympäristö sekä tasa-arvoiset mahdollisuudet huolenpitoon ja koulutukseen asuinpaikasta ja sosiaalisesta taustasta riippumatta.

Lapsipolitiikalla

- varmistetaan turvallinen lapsuus. Keskustellaan vanhemmuudesta ja sen tukemisesta myös yhteiskunnan keinoin, lasten kanssa työskentelevien kasvatus-työssä sekä liikenteen ja yhdyskunnan turvallisuuden lisäämisestä ja vaikeissa elämäntilanteissa elävien lasten erityisestä suojelusta.

- Huolehditaan lapsuuden voimavaroista lapsen eri kehitysvaiheissa ja perheen elämäntilanteissa. Tällöin tarkastellaan esimerkiksi perheen ja työelämän yhteensovittamista, tukia, palveluiden saantia omalla äidinkielellä sekä kasvun mahdollistumista erilaisissa avoimissa voimavarakeskuksissa kuten kouluissa ja päiväkodeissa.

- Edistetään lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisina kuntalaisina. Pohditaan mm. yhteisöjen toimintatapoja sekä mahdollisuuksia tasa-arvoiseen koulutukseen. Sosiaaliset valmiudet eivät tule itsestään, vaan ne syntyvät osallistumisen ja kuulluksi tulemisen kautta. (Suomen kuntaliitto 2000, 7–9.)

Nuorisopolitiikka

Nuorisopolitiikalla pyritään parantamaan nuorten kasvu- ja elinoloja. Nuorten kasvuolojen parantamisessa nuorisokasvatuksella on suuri rooli. Nuorisolain tavoitteet ovat sidoksissa nuorisotyön kasvatukselliseen näkökulmaan. Nuorisotyö nähdään osana kasvatusjärjestelmää yhdessä kodin ja koulun rinnalla. Nuorten elinoloista puhuttaessa tarkoitetaan nuorten yhteiskunnallista asemaa omana ikäryhmänään. Erilaiset elinoloindikaattorit ja nuorisobarometrit mittaavat ja arvioivat tätä näkökulmaa. Nuorisopolitiikassa korostuu moniammatillisuuden näkökulma. Nuorisopolitiikan kehittäminen ja toteuttaminen ei ole yksinomaan nuorisopalvelujen tehtävä, vaan toimintaa tulee kehittää moniammatillisena yhteistyönä. Kunnan toimikentässä moniammatillisuuden kentässä toimivat niin opetus-, sosiaali-, liikunta- ja kulttuuritoimet yhteistyössä kolmannen sektorin ja valtionviranomaisten kanssa. (Aaltonen 2007, 25, 60.)

Kuntien nuorisopolitiikasta säädetään nuorisolain 7 §:ssä. Nuorisotyö ja –politiikka kuuluu kunnan tehtäviin. Nuorisotyöhön ja –politiikkaan kuuluvat kasvatuksellinen ohjaus, toimitilat, harrastusmahdollisuudet, tieto- ja neuvontapalvelut, nuorisoyhdistyksien ja muiden nuorisoryhmien tukeminen, liikunnallinen, kulttuurinen, kansainvälinen ja monikulttuurinen nuorisotoiminta, nuorten ympäristökasvatus sekä tarvittaessa nuorten työpajapalvelut ja muut paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin sopivat toimintamuodot.

4.3 Kunnalliset sopimukset

Osallisuuden muodoissa ja ilmentymisissä on hyvin suuria eroja jopa jo Suomenkin sisällä. Kuntien toimintaa ohjaavat valtakunnan lait, mutta siitä huolimatta eri puolilla Suomea toimintaa ohjaavat paikkakuntien arvot, asenteet ja kulttuurit. Toisella paikkakunnalla pitäydytään jäyhässä perinteisessä päätöksentekopolitiikassa, jonka mukaan lapsia ja nuoria ei tarvitse ottaa mukaan toimintaan. Vuorovaikutus on perinteistä aikuinen päättää linjaa. Toisella paikkakunnalla toimintakulttuuri on vapaampaa, innovatiivisempaa ja lapset ja nuoret nähdään suurena voimavarana toiminnan kehittämisessä. Näissä kunnissa vuorovaikutus on aitoa ja lapset/nuoret nähdään yhdenvertaisiksi toimijoiksi. Asenteiden muokkaamisessa on paljon tehtävää ja kehitys on hidasta.

Asenteiden, arvojen ja toimintakulttuurien lisäksi toimintaa ohjaavat kuntien omat säännöt ja ohjeet. Osallisuustoiminnassa kunnan johtosäännöllä/hallintosäännöllä on iso merkitys toiminnan sujumisessa. Kunnat, jotka ovat nähneet lapset/nuoret voimavaraksi, ovat kirjanneet lasten ja nuorten osallistumisen omaan hallintosääntönsä ja muihin sitoviin asiakirjoihin, jolloin osallisuustoiminta on juurrutettu perustoiminnaksi. Esimerkkinä Sastamalan kaupungin johtosääntö ja valtuuston työjärjestys, joissa on maininta nuorisovaltuutettujen osallistumisesta päätöksentekokoelinten kokouksiin:

Sastamalan kaupungin johtosääntö

Toimielinjärjestelmä (luku 2 toimielinjärjestelmä, 2§):

Lisäksi kaupungilla on nuorisovaltuusto, jonka valinnasta ja tehtävistä määrätään kasvatus- ja opetuslautakunnan hyväksymässä toimintasäännössä.

ja

Kokousmenettelystä (luku 12 kokoukset, 46§)

Nuorisovaltuuston valitsemilla edustajilla on läsnäolo- ja puheoikeus kaupunginhallituksen, lautakunnan ja johtokunnan kokouksissa edellyttäen, toimitin tekee siitä erikseen päätöksen. Läsnäolo- ja puheoikeutta ei kuitenkaan voida myöntää salassa pidettävien asioiden osalta.

Sastamalan kaupunginvaltuuston työjärjestyksessä, pykälässä 12. kaupunginhallituksen ja nuorisovaltuuston edustus valtuuston kokouksissa:

...Nuorisovaltuuston valitsemilla edustajilla on läsnäolo-oikeus kaupunginvaltuuston kokouksissa.

Edellä mainitulla henkilöllä on oikeus ottaa osaa keskusteluun, mutta ei päätöksen tekemiseen, jollei hän ole samalla valtuutettu

Kuvio 9. Osallisuus Sastamalan kaupungin johtosäännössä.

Muita sitovia asiakirjoja ovat perusopetuksen opetussuunnitelma, jossa koulussa tapahtuva osallisuus määritellään ja nuorisopalveluiden strategia, jossa osallisuus on omana kohtanaan peruspalveluja määritteittäessä.

Tavoiteltavaa olisi saada osallisuuden käsite kirjattua johtaviin asiakirjoihin, koska silloin toiminnan kehittäminen on helpompaa ja mielekkäämpää.

5 OSALLISUUS TUTKIMUKSISSA

Lasten ja nuorten osallisuutta on tutkittu jo 1900-luvulta lähtien, jolloin ruotsalainen sosiologi Ellen Key toi julki lapsen oikeuden erityiseen suojeluun ja osallisuuteen (Woodhead 2010, foreword). Osallisuutta on tutkittu kansainvälisesti hyvinkin laajasti monien eri teorioiden ja käytänteiden pohjalta. (Percy-Smith & Thomas 2010.)

Suomessa valtakunnan tasolla osallisuuden tutkiminen sai tuulta purjeisiin 2000-luvun taitteessa, jolloin valtiovalta asetti erilaisia osallistavia hankkeita kehittämään osallisuutta kuntaorganisaatioissa (Vehviläinen, 2006). Osallisuuden toteutuminen kuntaorganisaatioissa ja yhteiskunnassamme yleensäkin vaatii lakisääteisiä toimia. Valtiovallan asettamat lait ja normit edistävät osallisuuden toteutumista lasten ja nuortenkin maailmassa. (Vainila 2008.)

Osallisuuden toteutumista itse kentällä, kuntaorganisaatioissa, on ensimmäisenä tutkittu ympäristösuunnittelussa, jossa lapset ja nuoret ovat olleet aktiivisesti kehittämässä lähiympäristöään yhteistyössä aikuistoimijoiden kanssa (Horelli 1994; Koskinen 2010.) Osallisuuden toteutumista on tutkittu myös erilaisten nuorten projektien kautta, jossa vuorovaikutteisella yhteistyöllä on pyritty kehittämään kunnan palveluja (Gretschel 2002). Nuorisopalvelujen ja yhdyskuntapalvelujen lisäksi kuntaorganisaatioissa on monia tahoja, jotka toteuttavat osallisuutta (Gretschel & Kiilakoski 2007).

Teorioihin painottuvien kirjojen lisäksi osallisuudesta on tuotettu paljon hyviä käsikirjoja (Tervonen 2010) ja toimintamalleja aikuistoimijoille osallisuustoiminnan kehittämiseksi koulumaailmaan tukioppilaille (Salovaara 2008) ja oppilaskunnille (Nousiainen & Piekkari 2005).

Oma tutkimukseni painottuu käsittelemään osallisuutta kasvatuksellisen toiminnan ja rakenteellisten toimintamallien valossa. Aiheesta tehdyt tutkimukset ja tuotetut menetelmäkuvaukset antavat työlleni vankan tiedollisen pohjan osallisuuden opasta kehittäessä. Työni tavoitteena on tuoda käytännöllinen työväline osallisuuden kehittämiseksi kuntasektorilla.

6 SUUNNITELMA OSALLISUUDEN OPPAASTA

Toiminnallisen opinnäytetyöni aiheena on osallisuuden oppaan kehittäminen kuntaorganisaatioon työkaluksi opettajille, nuorisotyöntekijöille ja muille lasten ja nuorten kanssa toimijoille osallisuuden aloittamiseksi ja kehittämiseksi.

6.1 Oppaan tavoitteet ja rajaus

Oppaan tavoitteena on kehittää lasten ja nuorten osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia kunnan perustyössä. Osallisuuden kehittämisestä ja hyvien käytänteiden yhteen nivomisesta ei vielä ole tuotettu ainuttakaan oppimateriaalia. Opinnäytteenä tekemäni työ vastaa siis osaltaan valtakunnalliseen tarpeeseen.

Opas on suunnattu pääsääntöisesti kunnan nuoriso- ja koulutoimen henkilöstölle. Kolmannen sektorin osuutta osallisuuden toteuttajana sivutaan hyvin lyhyesti. Opas pitää sisällään lasten ja nuorten osallisuuden (7–18-vuotiaat) kehittämisen kunnan perustyössä. Kohderyhmän valinta perustuu nuorisopalvelujen ja koulutoimen ”asiakkaiden” keskimääräiseen ikään. Nuorisopalvelujen tuottamat palvelut kohdistuvat alakoululaisista toisen asteen opiskelijoihin, samoin koulutoimen kohderyhmä.

Opas jakaantuu osallisuuden teoriaan ja käytäntöön. Teoriaosuus on tarkoituksella kirjoitettu tiiviiseen muotoon, koska tavoitteena on keskittyä käytännön toiminnan kuvaamiseen. Teoriaosiossa pohditaan, mitä osallisuus on, miksi osallisuutta tarvitaan, mistä hyvä osallisuus rakentuu ja mitä osallisuus kehittää?

Oppaan käytäntöosuudessa lähdetään rakentamaan osallisuuden taloa kuntaorganisaatioon. Osallisuuden talon rakentaminen on hyvä vertauskuva toiminnan kehittämiseksi. Jokaisella työvaiheella on oma merkityksensä ja tavoitteensa. Talon rakentamishojjeiden tarkoituksena on auttaa kunnassa toimivia opettajia, nuorisotyöntekijöitä ja muita viranhaltijoita kehittämään kunnan tarpeista lähtevä osallisuusmalli yhteistyössä lasten ja nuorten kanssa. Oppaassa käytetyt esimerkit olen pääosin ottanut omasta työpaikastani Sastamalan kaupungin kasvatus- ja ohjausprosessista (entinen Vammalan kaupunki), jossa olen toiminut osallisuuskoordinaattorina kehittäen osallisuusrakenteita ja toimintamalleja.

6.2 Tutkimuksen toteutus ja aikataulu

Tutkimuksessani käyttämäni aineisto pohjautuu aiheesta tuotettuihin kirjoihin ja tutkimuksiin. Opinnäytetyön raportissa ja oppaassa käyttämäni aineisto pohjautuu omaan asiantuntijuuteen, osallisuudesta lanseerattuihin hyviin käytänteisiin sekä aiheesta julkaistuihin teoksiin ja materiaaleihin. Tein kyselyn osallisuuden kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä viiteen kaupunkiin (Akaa, Hämeenlinna, Kristiinankaupunki, Oulu ja Tampere). Kyselyn tuloksia käsittelen hyvin pintapuolisesti työssäni, koska pääpaino on oppaan, käsikirjan tuottamisella. Osallisuuden käsitettä varten pyysin myös Sastamalan alakoulujen oppilaskuntia käsittelemään ja kirjoittamaan osallisuuden määrittämisestä. Osallisuuden opas muokkautui tilaajan, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY), toiveista sekä omien kokemusten perusteella.

Tutkimuksen aikataulu keskittyi keväiden 2009–2010 väliin. Kevään ja syksyn 2009 aikana tutustuin osallisuudesta tuotettuihin materiaaleihin ja kirjoitin teoreettista pohjaa työlleni. Alkuvuoden 2010 aikana kokosin koulutusmateriaalin lihaa luitten ympärille. Työ valmistui toukokuussa 2010.

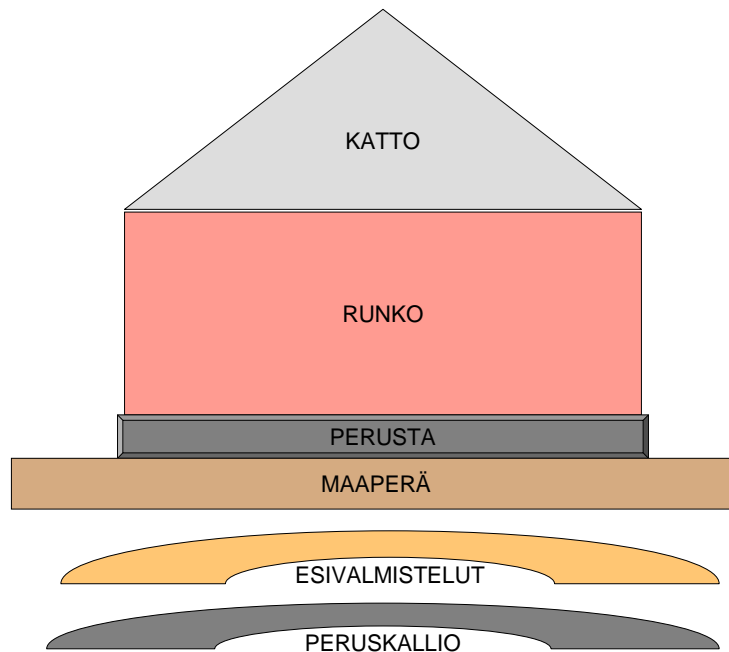
7 OPINNÄYTETYÖN OSALLISTAVA PROSESSI

Kiinnostukseni päättötyön aiheeseen kumpusi omasta työstäni. Olen työskennellyt viisi vuotta osallisuuden parissa Vammalan ja nykyisen Sastamalan kaupungin palveluksessa. Näistä viidestä vuodesta kaksi vuotta olen kehittänyt seudullista osallisuutta neljän kunnan alueella (Sastamala, Kiikoinen, Lavia ja Punkalaidun). Kuntarakennemuutokset velloivat kovina 2009 vuoden aikana ja kiinnostukseni osallisuuden tutkimiseen suuntautui kuntaliitoskuntien tilanteeseen. Alun perin aiheenani oli pyrkiä selvittämään kuinka kuntaliitokset ovat vaikuttaneet lasten nuorten osallisuustoimintaan nuorisolain 8§ mukaan. Keskusteltuani työni tilaajan Länsi-Suomen lääninhallituksen (nykyinen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus) kanssa, tulimme siihen tulokseen, että työelämää kehittävämpi aihe olisi tuottaa osallisuuden koulutuspaketti kuntaorganisaation

käyttöön. Kaikissa kunnissa ei ole vielä herätty toteuttamaan nuorisolain henkeä, jonka mukaan kuntien tulee kuulla lapsia ja nuoria heitä koskevassa päätöksenteossa.

Osallisuuden oppaan työstäminen ajatuksista paperille oli hyvin pitkä ja vaiherikas prosessi. Vaikka olenkin työskennellyt osallisuuden kehittäjänä kuntaorganisaatiossa, työn auki kirjoittaminen vaati suuria ponnistuksia. On eri asia tehdä kehittäjän työtä kuin kuvata sitä kehittämisprosessia, jota työssäni teen. Osallisuus oppaan työstämisessä konkreettisuus ja käytännön läheisyys olivat päätavoitteina. Tarkoituksena oli luoda ”käyttöohjeet”, jotka tulevat tarpeeseen kentän työvälineeksi. Suunnitelmissa oli kuvata hyviä käytännön malleja eri kunnista. Työn edetessä osallisuusprosessin kuvaus veti kuitenkin pidemmän korren. Sen vuoksi oppaassa kuvatut mallit ovat pääosin omalla työpaikallani (Sastamalan kaupunki) luotuja malleja.

Lähtiessäni miettimään osallisuutta ja sen rakentamista kuntaorganisaatioon, mieleeni nousi kuva talon rakentamisesta. Osallisuuden kehittämisessä on mielestäni samoja elementtejä kuin talon rakentamisessa. Hyvä osallisuus tarvitsee peruskallion, johon rakenteet pystytetään, hyvin hoidetut paperityöt, hyvän maaperän, kunnan kaivutyöt, jämäkät perustukset, tukevan rungon, katon ja lattian sekä lihaa luittensa ympärille villojen, ikkunoiden ja seinien muodossa. Talon rakentamisesta en voi sanoa tietäväni mitään, mutta onneksi aviomies ja netti auttoivat kokonaisuuden hahmottamisessa. Osallisuuden talo on vain yksi esimerkki käynnistää osallisuustoimintaa kuntaorganisaatiossa. Työvaiheiden kuvaus visuaalisesti avasi itselleni sitä piilotietoutta, mitä osallisuustoiminnan ympärillä on tehty. Toivon myös, että visuaalinen esitystapa auttaa osallisuuden parissa työskenteleviä hahmottamaan prosessia paremmin ja tehokkaammin. Seuraavaksi kuvaan osallisuuden talon rakenteita yleisellä tasolla. Tarkempi kuvaus löytyy itse oppaasta.

Kuvio 10. Osallisuuden talon perusrakenteet.

Osallisuusrakenteiden kuvaamisessa lähdin perusteista kohti itse toimintaa. **Peruskallio** kuvaa tukevaa pohjaa. Rakentamisessa kaikki lähtee peruskallios- ta. Talo pitää rakentaa tukevalle pohjalla. Peruskallio antaa talolle hyvän pohjan, tukien sitä arjen myrskyissä. Osallisuuden peruskalliona ovat lait, jotka ohjaavat kuntien toimintaa.

Toiminnan käynnistäminen vaatii **esivalmisteluita**, jotta kokonaisuus pysyy ka- sassa. Osallisuuden esivalmisteluiden tavoitteena on osallisuutta tukevan toi- mintakulttuurin luominen kuntaan ja osallisuuden tietoiseksi tekeminen. Esiva- lmisteluissa toiminta kohdistuu itse toimijoihin, toimintaan, sitouttamiseen, asen- teisiin ja malleihin.

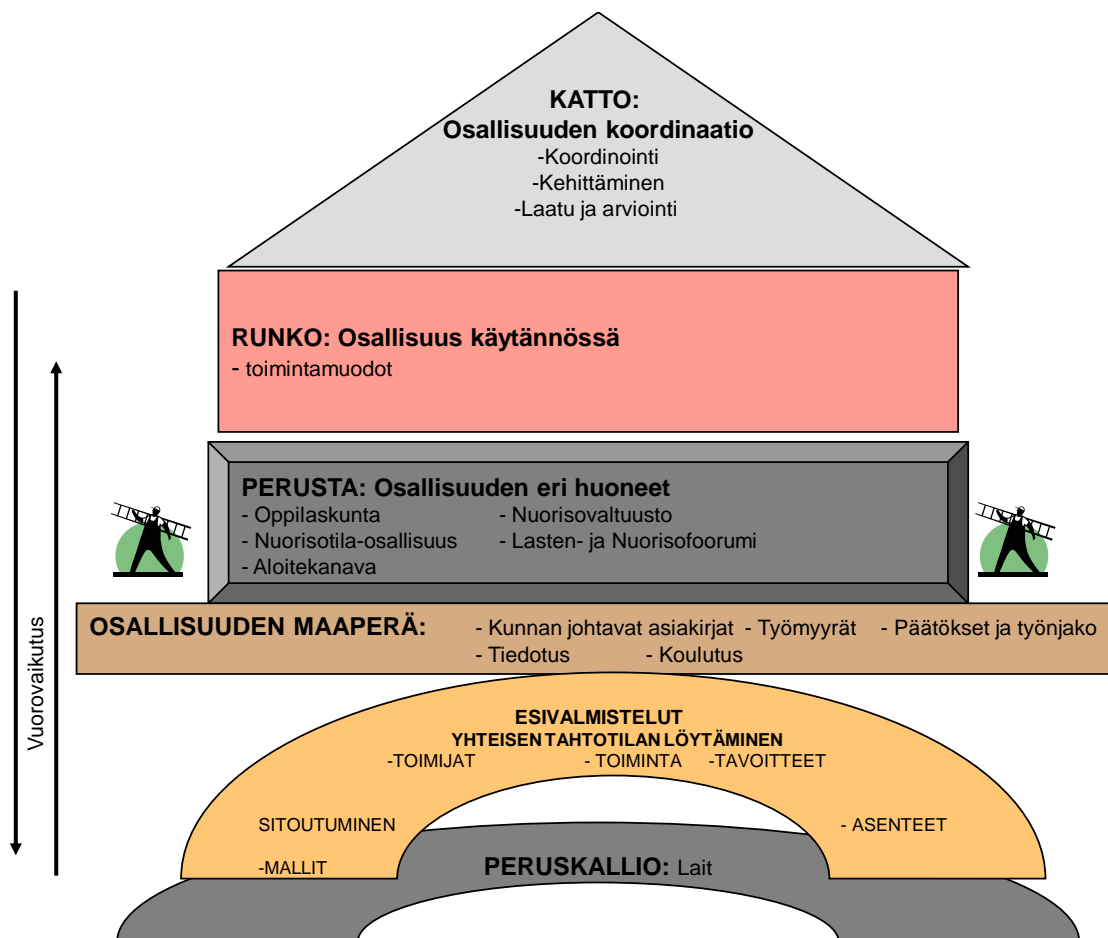
Osallisuuden **maaperä** kuvaa niitä tekijöitä, jotka edesauttavat osallisuuden kehitystä kuntasektorilla, itse työkentällä. Maaperä täytyy saada riittävän van- kaksi, jotta toiminnalla olisi tulevaisuutta. Vahvistavia tekijöitä ovat kunnan joh- tavat asiakirjat, työmyyrät, päätökset ja työnjako, tiedotus ja koulutus.

Maaperän muokkaamisen jälkeen lähdetään rakentamaan **perustaa**, johon osallisuuden huoneet eli toimintamuodot kiinnittyvät. Perustavaihe on itse toi- minnan käynnistämistä, joka vaatii paljon aktiivista otetta kunnan työntekijöiltä.

Osallisuuden **runko** hioo toimintojen sisältöjä yhteistyössä toimijoiden kesken. Toiminnan käytäntö on sidoksissa asetettuihin tavoitteisiin, kunnan kokoon ja toimijoiden aktiivisuuteen. Tavoitteena on aikaansaada toimiva ja järkevä kokonaisuus, joka vastaa kunnan tarpeisiin.

Osallisuuden talo nivoutuu **kattoon**, joka kuvaa tekijöitä, jotka tukevat ja takaavat toimintojen sujuvan kulun sekä kehittävät toimintaa tavoitteiden mukaan. Tässä kohdassa puhutaan koordinaatiosta, seurannasta ja arvioinnista. Tiivistysti katon tehtävänä on taata koordinaation varmistaminen, jonka kautta luodaan osallisuustoiminnalle tulevaisuus kuntakentässä.

Osallisuuden talon perusrakenteet ovat pystyssä. Perusrakenteiden lisäksi toiminta vaatii **aktiivista vuorovaikutusta**, jossa lapset, nuoret ja aikuiset toimivat aidosti toisiaan kuunnellen yhteisen päämäärään hyväksi.

Kuvio 11. Osallisuuden talo valmiina.

7.1 Osallisuuden dilemma

Lähtiessäni miettimään osallisuutta ja sen määrittäjiä, ensimmäinen ajatus oli, etten tiedä mitään osallisuudesta. Miten itse käsitan osallisuuden nyky-yhteiskunnassa ja mitä haasteita näen sen kehittämisessä? Näiden kysymysten kanssa lähdin kulkemaan pitkän matkan kohti valmista päättötyötä. Hyvin usein vaivuin epätietoisuuteen ja epäuskoon. Miten voisin kirjoittaa asiantuntijaroolissa aiheesta, joka saa minutkin välillä täysin sekaisin. Ensimmäisenä tehtävänäni oli tutustua aiheesta tuotettuihin materiaaleihin, jotta ajatukset aiheen ytimeistä kirkastuisivat. Työelämäohjaajani Tomi Kiilakoski ja yhteistyökumppanini Petri Cederlöf laittoivat minut kovilla kysymyksillään. Ilman heitä, en kuitenkaan olisi pystynyt luomaan kokonaiskuvaa työni sisällöstä ja tavoitteista. Tutustuttuani osallisuudesta tuotettuihin materiaaleihin, tein suunnitelman oppaan sisällöstä. Sisältöä käsitelimme ohjaajien kanssa ja pikku hiljaa siitä muokkaantui hyvän kokoinen kokonaisuus. Hahmotellessani sisältöä, mielesäni kaihersi tietämättömyys omasta käsityksestäni osallisuudesta. Aluksi oli hyvin kiitollista tukeutua muiden määritelmiin ja käsityksiin, mutta mitä pidemmälle työssäni pääsin, sitä vankemmin huomasin kaipaavani omaa purkua käsitteelle.

Osallisuus käsitettä on tutkittu paljon ja monet huokaavat jo monista eri selityksistä. Koen kuitenkin, että jokaisen on tärkeää luoda oma näkemys asialle, jotta voi mennä eteenpäin kehityksessä. Oman käsitteeni auki purkamiseen luin paljon tutkijoiden määritelmiä ja ajatuksia. Monet olivat hyvin tieteellisiä. Itse pidän hyvin käytännöllisestä lähestymistavasta ja loppujen lopuksi tein oman raakaversioiden osallisuuden asteista, joka lähtee osattomuudesta jatkaen kulkuaan osallistumisen kautta aktiiviseen osallisuuteen (kts. luku 3.6.) Oma käsitys edesauttoi oppaan kirjoittamista ja sai minut vakuuttuneeksi omasta asiantuntijuudesta.

7.2 Älyväläyksiä osallisuudesta

Pohtiessani ja pallotellessani aihetta sain välillä hyviä älyväläyksiä, jotka auttoivat minua jatkamaan oman työni parissa puurtamista. Mielestäni näitä älyväläyksiä tarvitaan, jotta kiinnostus ja motivaatio pysyvät hengissä. Välttämättä väläykset eivät ole mitenkään erikoislaatuisia muille, mutta omaa asiantuntijuutta ne auttavat kehittymään.

Älyväläyksiä työn kehittymisessä olivat:

- Hyvän osallisuuden vaatimukset
- Hyvän osallisuuden elementit
- Osallisuuslainsäädännön jako kolmeen
- Osallisuuden koheesio

Kuvio 12. Osallisuuden älyväläykset

Osallisuuden kehittäminen vaatii tietoutta niistä elementeistä, joiden varaan osallisuus rakentuu. Minulla oli näkemys osallisuuden vaatimuksista työni kautta, mutta halusin saada kokonaiskuvan vaatimustekijöistä opasta varten. Tein kyselyn osallisuuden nykytilasta viiteen kaupunkiin (Akaa, Hämeenlinna, Kristiinankaupunki, Oulu ja Tampere). Kyselyyn vastanneet työskentelevät nuorisopalveluissa tai osallisuustoiminnan kehittäjinä. Kyselyssä pyysin kirjaamaan asioita, joita hyvä osallisuus vaatii toteutuakseen. Vastauksien mukaan hyvä osallisuus vaatii: koordinoitua, osallisuusteorioiden ja käytänteiden tuntemusta, innostuneisuutta, sitoutuneisuutta, avoimuutta, vuorovaikutteellisuutta, todeksi ottamista, osallistavaa ja oivaltavaa työtettä. Vaativuustekijät auttoivat minua hahmottamaan osallisuustalon kokonaisuutta ja niitä osatekijöitä, joita oppaassa olisi hyvä käydä lävitse.

Hyvän osallisuuden elementit (kuuluu kaikille, turvallista, kohderyhmän näköistä ja kokoista, tasa-arvoista, luo tunteen arvokkuudesta ja hyväksymisestä, demokraattista, dialogia, oikea-aikaista) selkeyttivät minulle ryhmäkohtaisia asioita, mitä osallisuustoiminnassa tulee ottaa huomioon. Kun hahmottaa peruselemen-

tit, voi lähteä kehittämään itse toimintaa. Hyvien osallisuus elementtien hahmottaminen vei aikaa hyvinkin paljon. Kirjoittelin jokaisesta elementistä jotakin, mutta kokonaisuus kirkastui minulle vasta hyvän ystäväni ohjauksella. Omalle aiheelleen tulee jossakin määrin sokeaksi, ettei oikein enää tiedä mitä olikaan tekemässä tai mikä on se työn punainen lanka. Koen, että hyvän osallisuuden elementit auttoivat minua eteenpäin oppaan kirjoittamisessa aina työn loppuun asti.

Työni perustuu myös hyvin pitkälle lainsäädäntöön. Lait ja sopimukset tuovat työn kehittämiseen perusrakenteen, joka antaa toiminnalle pysyvyyttä. Lait ja sopimukset ovat mielestäni hyvin sotkuista luettavaa ja halusin avata kokonaisuutta yksinkertaisella näkökulmalla. Tutkiessani aiheeseen liittyviä tekstejä tein paperilla hahmotusta, joka alkoi pikku hiljaa koostua kolmesta eri kokonaisuudesta: kansainväliset, valtakunnalliset ja kunnalliset sopimukset ja lait. Tämä auttoi minua hahmottamaan paremmin kokonaisuutta. Jaottelu kolmeen lisäsi kiinnostusta aiheeseen, ja auttaa mahdollisesti myös lukijaa löytämään ne tiedot, jotka ovat relevantteja juuri hänelle.

Osallisuustoiminnassa tavoiteltavaa olisi saada aikaan osallisuuden koheesio, jossa osallisuusmuotoja löytyy koulumaailmasta, nuorisotyöstä ja kunnan muista hallintokunnista. Osallisuuden koheesiossa laaja-alainen yhteistyö nähdään voimavaraksi, joka vie koko kunnan hyvinvointia eteenpäin. Osallisuus on itseisarvo, jota kukaan ei voi viedä pois. Tämä lause pitäisi saada iskostettua joka toimijan päähän. Osallisuuden arvon osoittaminen esimerkiksi kunnan päättäjäille on hyvin usein vaikeaa. Miten päättäjät saataisiin näkemään osallistavien toimintamenetelmien kannatettavuus? Kuntaliitokset synnyttävät uusia kuntia, joissa uudet päättäjät tekevät suunnitelmia seuraaville vuosille. Heistä osa ei ole ikinä kuullutkaan lasten ja nuorten osallisuudesta ja ovat perinteisen aikuiset päättää -ideologian takana. Osallisuuden koheesio varmistaminen on erityisen tärkeää joka hetki. Osallisuuden koheesio nousi työni edetessä yhdeksi hyvin tärkeäksi kokonaisuudeksi. Se laittoi minut miettimään, miten pystymme varmistamaan yhteisen toimintakulttuurin löytämisen, jossa lapsille, nuorille ja aikuisilla olisi aidon dialogin kautta mahdollisuus kehittää omaa elinympäristöään omien kykyjen mukaan. Tarvitaanko tässä työssä lakimuutoksia vai

lähteekö osallistavan toimintakulttuurin löytäminen kunnan ruohonjuuritason työstä?

Kunnan yhteisen osallistavan toimintakulttuurin kehittäminen ja ylläpitäminen vaativat koordinaatiota. Ihmistä, joka toimii osallisuuden viestinviejänä ja kehittäjänä. Lait antavat perustan työlle, ihminen sisällön. Osallisuuden koheesion saavuttamiseksi kehitin uuden tehtäväkokonaisuuden, prototyypin Sastamalan kaupungille osallisuuden ja hyvinvoinnin kehittämiseksi ja turvaamiseksi. Näin pystyin prosessoimaan tulevaisuuden näköalaa toiminnan kehittämiseen. Prototyypinä oli Lapsi- ja nuorisoasiamiehen tehtäväkokonaisuus. Tehtävän kautta tavoitteena on keskittää palvelujen hajanaisuutta, lisää kunnan vetovoimaa ja antaa lisäresursseja kunnan perustyöhön. Osallisuuden kehittäminen uuden tehtäväkokonaisuuden kautta edistää osaltaan hyvinvoinnin kehittymistä ja antaa omalta osaltaan panoksen lasten ja nuorten sosiaaliseen vahvistamiseen.

Lapsi- ja nuorisoasiamiehen tehtävänä kunnassa on huolehtia yleisistä linjauksista, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä vastata lasten ja nuorten oikeuksista kuntatasolla. Esimerkkinä tehtävälle on lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula, joka toimii Suomen lapsiasiavaltuutettuna. Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Hän herättelee päättäjiä ja vaikuttaa yhteiskuntapolitiikkaan puhumalla lasten puolesta. Valtuutettu on lasten äänen vahvistaja ja lapsipolitiikan sillanrakentaja. (Liite 2.)

Uuden tehtäväkokonaisuuden luominen joka kuntaan ei ole tarpeellista, koska kunnan ovat eri lähtökohdissa osallisuuden kehittämisessä ja tuottamisessa. Osallisuustoimintoja aloitteleville kunnille ensiarvoisen tärkeää on varmistaa toimintojen pysyvyys kirjaamalla asiat kunnan johtaviin asiakirjoihin ja varmistaa koordinaatio eli kuka vastaa mistäkin. Tiedotuksen lisääminen ja osallisuuden näkyväksi tekeminen auttavat yhteisen toimintakulttuurin löytämisessä ja edistävät tulevaisuudessa yhteistyötä. Jokaisen kunnan visiona tulisi olla lause kunta – jossa lapsilla ja nuorilla on hyvä elää ja vaikuttaa.

7.3 Osallisuuden haasteita

Työn tekoon liittyi myös hyvin paljon haasteita. Osallisuus kokonaisuutena on hyvin kiehtova ja laaja. Kokonaisuutta miettiessäni vaarana oli lähteä paisuttamaan työtä liian suureksi. Esimerkiksi olin hyvin kiinnostunut tarkastelemaan osallisuuden historiaa, josta löytyi paljon luettavaa. Onneksi työni työelämäohjaaja Tomi Kiilakoski käski minua säästämään itseäni ja historian tarkastelu jäi seuraavaan kertaan. Työn aikana syntyi monia hyviä ahaa-elämyksiä, jotka olisi halunnut liittää työhön. Haasteena oli tiukasti sovitussa kokonaisuudessa pysyminen ja itsensä säästäminen. Tässä auttoivat suuresti tutkimussuunnitelman tarkka laatiminen ja hyvät ohjaajat.

Osallisuuden opasta suunnitellessani, pohdin sitä kuinka tarkasti rakenteiden kuvausta avaisi. Tukehdutanko lasten ja nuorten mielikuvituksen tai jopa osallisuuden tarjoamalla liian valmista sabluunaa osallisuuden rakenteeseen? Tappaako liian valmiiksi tehty ympäristö lasten ja nuorten osallisuuden? Kuntaorganisaation kehittäminen on aikuisjohtoista. Aikuistoimijat tuottavat tietyn rakenteen, jossa lapset ja nuoret toimivat. Tähän minun ikäluokkani tottui. Tämän kaltainen kehittäminen ei kuitenkaan ole kovin lapsi- ja nuorisolähtöistä. Ote taanko lasten ja nuorten mielipiteet huomioon jo rakenteita kehittäessä. Toiminta on ylhäältä alas –lähtöistä, kun tavoiteltavaa olisi saada se käännettyä alhaalta ylös –lähtöiseksi. Omassa työssäni kuvaan osallisuusrakenteiden kehittämistä omasta asiantuntijuudestani. Kehitin osallisuutta Vammalan kaupungissa (nykyinen Sastamalan kaupunki), jossa lapset ja nuoret pääsivät vaikuttamaan työhön toiminnan käynnistyttyä eli rakenteet olivat jo pystyssä. Miten voimme sitten luoda lapsille ja nuorille mahdollisuuden olla mukana jo ideointivaiheessa ja talon perustuksien teossa? Aikuisjohtoisuudesta eroon pääseminen oli kompastuskiveni. En pystynyt vastaamaan perusteellisesti edellä esittämiini kysymyksiin työni aikana, tosin se ei ollut edes relevanttia oppaan suhteen. Koen, että vastauksien löytäminen on seuraava askel osallisuuden kehittämisessä tulevaisuudessa.

8. ARVIOINTI

Osallisuuden arviointia voidaan toteuttaa muun muassa strategioiden, ympäristön ja yksilön tasolla. Kuvaan opinnäytetyöni tekemistä osallisuuden arviointia hyväksi käyttäen.

Työni tavoitteena oli tuottaa osallisuuden opas käytännön työvälineeksi kuntaorganisaatioon. Työlle oli asetettu määräaika oppilaitoksen toimesta. Työni valmistui määräaikaan mennessä ja se antoi yhden hyvän esimerkin työelämälähtöisestä kehittämisestä nuoriso- ja järjestötyön piirissä. Oppilaitoksen näkökulmasta, ja myös omasta, työni edistää toimialan kehittämistä tulevaisuudessa.

Opinnäytetyötä voidaan arvioida vallitsevan strategian pohjalta. Osallisuuden oppaan kohdalla tämä tarkoittaa hallituskauden lapsi- ja nuorisopoliittista ohjelmaa, johon on kirjattu tavoitteeksi, että vuoden 2010 loppuun mennessä kaikissa kunnissa on aktiivisessa käytössä 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä, joka toimii lasten ja nuorten eri ikäkausien ja edellytysten mukaisesti (Opetusministeriö 2007, 36). Tavoitteen mukaista tulosta ei kaikissa kunnissa ole vielä saavutettu. Opinnäytetyöni vastaa tähän tarpeeseen. Oppaan kautta tavoitteena on lisätä osallisuuden aktiivista kehittämistä niissä kunnissa, missä toimintaa ei vielä ole tai se on hyvin alussa. Tässä valossa arvioituna opinnäytetyö saavutti asettamansa tuloksen, työvälineen osallisuuden kehittämiseen.

Ympäristön seuranta käsittää asiakkaiden ja yhteistyöverkoston tutkimista. Ympäristön seurannan kautta tapahtuvaa arviointia työssäni edustivat työn ohjaajat ja tukijoukot osallisuusmaailmassa. Kävin aktiivista vuoropuhelua kentän toimijoiden kanssa työni sisällöstä ja sen kehittämisestä. Välillä työn teko oli yksinäistä, mutta koen, ettei sitä olisi voinut välttääkään. Työni perustuu omaan ammatilliseen asiantuntijuuteen, jolle yhteistyöverkosto antoi oman tukensa. Työn arvioinnissa hyvänä apuna olivat myös ystävät, jotka antoivat hyviä kommentteja asiasta sen paremmin tietämättä.

Yksilötason arviointia on hyvin hankala tehdä. Miten reflektoin omaa toimintaani tutkijana? Oppaan työstäminen oli toiminnallinen opinnäytetyö, jossa tavoitteena oli saada välitöntä ja käytännöllistä tietoa tutkittavasta kohteesta. Päämää-

ränä oli toiminnan kehittäminen eli osallisuuden kehittäminen kunnissa, jossa toimintaa ei vielä ole aloitettu tai se on kehitysasteella. Työni perustui piilotiedon kielelliseen muotoon saattamiselle ja sen jäsentämiselle. Oman asiantuntijuuden likoon laittaminen ja työprosessien testaaminen lukijoilla oli hyvin mielenkiintoista mutta raskasta. Työkalupakkina toimiminen vaati mielestäni rohkeutta ja itseluottamusta kirjoittaa asiasta vahvan asiantuntijuuden roolista. Vaikka tietoa oli kerätty monien kuntien hyvistä käytännöistä, tuntui, että työ oli hyvinkin henkilökohtainen julkilausuma isolle yleisölle. Oppaan työstäminen oli minulle kasvuprosessi niin tutkijana kuin käytännön työn kehittäjänäkin. Välillä kasvukivut laittoivat minut itkemään tietämättömyyttäni ja välillä taas huomasin, kuinka hienoa onkaan elää mukana osallisuuden maailmassa pystyen omalta osaltaan vaikuttamaan sen kehitykseen. Loppujen lopuksi tunsin voimaantuneeni työssäni vahvasti. Koin, että olin antanut kaiken sen, mitä minulla oli annettavana ja, että se riittää. Tunne osallisuudesta oli siis täyttynyt.

Opinnäytetyön tekeminen oli hyvin antoisaa aikaa minulle. Opintojen tiimellyksessä perheeseemme syntyi esikoinen, joka sekoitti arkirutiineja totaalisesti. Opinnäytetyön tekeminen vei minulta aikaa vuoden ja työn tekemisessä oli omat vaikeutensa. Aikaongelma oli ensimmäinen uusi tuttavuus minulle. En koskaan ole ollut tilanteessa, jossa oma aika oli kortilla. Työn edetessä minusta tuli hyvin ammattitaitoinen aikataulujen suunnittelija, joka kellotti niin omansa, vauvansa, koiransa kuin aviomiehensäkin elämän. Toisena vaikuttavana tekijänä opinnäytetyön teossa oli työn tilaajan intressit. Jos työ olisi tehty oman työpaikan toimintamallien kehittämiseksi, eivät paineet olisi olleet millään tasolla näin kovat. Olen aina hoitanut työni tehokkaasti ja huolellisesti. Nyt kuitenkin vaadittiin hieman enemmän, vaatimustason tuli yltää täydellisyyteen. Tämän seikan huomioon ottaminen aiheutti joltain osin lisästressiä työn tekemiseen. Toisaalta näen sen hyvänä asiana. Ellei työn tilaajana olisi ollut Varsinais-Suomen ELY:ä, työ olisi saattanut jäädä tekeleeksi. Nyt koen, että olen tehnyt työni eteen kaiken sen, mitä minulla on annettavaa.

Ihmiset sanovat, että talon valmistumisprosessia koettelevat tiukat aikataulut, sään vaihtuvuudet, aviokriisi ja ainainen rahapula. Opinnäytetyön prosessin aikana kävin melkein kaikki vaiheet läpi saavuttaen lopulta voiton. Ja hengissä-

hän sitä säilyttiin. Osallisuuden talo valmistui, avioliitto säilyi, rahaa on ruokaan ja sää on mitä on. Kaikesta näköjään selviää.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Aaltonen, Kimmo (toim.) 2007. Nuorisolakiopas. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Antikainen, Ari & Rinne, Risto & Koski, Leena 2006. Kasvatussosiologia. Helsinki: WSOY

Bauman, Zygmunt 1997. Sosiologinen ajattelu. Juva:WSOY.

Cederlöf, Petri 2007. Nuorisotoimet rakennemuutoksen kynnyksellä. Selvitys kunnallisen nuorisotyön asemasta ja haasteista kunta- ja palvelurakenteen uudistuksessa, sekä Humanistisen ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyötä. Sarja C. Oppimateriaali 14. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Väitöskirja. Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta. Jyväskylä.

Heikkinen, Hannu L.T. & Rovio, Esa & Syrjälä, Leena 2006. Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa: Kansanvalistusseura.

Hirsjärvi, Sirkka & Huttunen, Jouko 1995. Johdatus kasvatustieteeseen. Juva:WSOY.

hooks, bell 2007. Vapauttava kasvatusta. Saarijärvi: Kansanvalistusseura.

Horelli, Liisa 1994. Lasten näköinen elinympäristö. Kokemuksia yhdyskuntasuunnittelun, ympäristökasvatuksen ja ehkäisevän sosiaalipolitiikan välisestä yhteistyöstä Kiteen Rantalan ala-asteella. Tutkimusraportti 3. Ympäristöministeriö.

Kansanen, Pertti 2004. Opetuksen käsitemaailma. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kari, Jouko 1994. Didaktiikka ja opetussuunnitelma. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Kiilakoski, Tomi 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Hakapaino Oy.

Koskinen, Sanna 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

Kuula, Arja 1999. Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.

Kuosmanen, Taru 2003. Lapset ja nuoret osallistujina ja vaikuttajina kunnallisella toimintakentällä. Artikkele. Nuorisotutkimus.

Malaska, Pentti & Mannermaa, Mika (toim.) 1985. Tulevaisuuden tutkimus Suomessa. Juva:WSOY.

Malone, Karen & Hartung, Catherine 2010. Challenges of participatory practice with children. Teoksesta Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.) A Handbook of children and young people's participation. Routledge.

Niemi, Reetta 2007. Luokka, jossa saa ajatella. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Hakapaino Oy.

Nousiainen, Leena & Piekkari, Ulla 2005. Osallistuva oppilas, yhteisöllinen koulu. Oppilaskunnan ohjaavan opettajan opas. Helsinki. Opetusministeriö.

Opetusministeriö 2007. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007-2011. Tulevaisuus velvoittaa, tämä päivä ratkaisee. Helsinki: Yliopistopaino.

Paju, Petri 2005. Pelastakaa edes Lempäälä - lasten ja nuorten kuntataloutta maallikolta maallikolle. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.

Pirttilä, Ilkka 2005. Mitä ja miten sosiologiaa tutkitaan Teoksessa Kuusela, Pekka (toim.) Sosiologia. Muuttuvan maailman koordinaatit. Taskutieto.

Ranne, Jari 2006. Anna palaa! käytännön palautetaitokirja. Helsinki: Hakapaino.

Rinne, Risto, Kivirauma, Joel & Lehtinen, Erno 2004. Johdatus kasvatustieteisiin. Helsinki: WSOY.

Sainio, Ari 1994. Kohti kansalaisten kuntaa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto

Salovaara, Reija 2008. Voima virtaa. Menetelmämateriaali osallisuudesta tuokioppilastoimintaan ja MLL:n nuorisotyöhön. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Sintonen, Sara (toim.) 2002. Median sylissä; kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta. Helsinki: Oy Finn Lectura ab.

Sulkunen, Pekka 1999. Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia. Juva: WSOY.

Takala, Tuomas (toim.) 1995. Kasvatussosiologia. Juva: WSOY.

Tervonen, Jussi 2010. Jotos –polku osallisuuteen. Lasten ja nuorten osallisuuden käsikirja. Tampereen kaupunki.

Tuononen, Päivi (toim.) 2009. Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksien toteutumisesta Suomessa (2.painos). Jyväskylä. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008.

Törrönen, Maritta (toim.) 2001. Pelastakaa Lapset. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino.

Vainila, Erila 2008. Oikeus osallistua –nuorten ääni kunnissa. Pro gradu –tutkielma. Oikeustieteiden laitos. Tampereen yliopisto.

Vehviläinen, Jukka 2006. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Helsinki: Hakapaino Oy.

Vesikansa, Sari 2002. Demokratia koulussa ja nuorisotyössä. Teoksesta Gretschel, Anu (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Suomen Kuntaliitto ja HUMAK.

Virtanen, Petri 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen (1.painos). Helsinki: Edita Prima Oy.

Vuorikoski, Marjo 2005. Onko naisen tiedolla sijaa koulutuksessa? Teoksessa Kiilakoski, Tomi & Tomperi, Tuukka & Vuorikoski, Marjo. Kenen kasvatusta? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.

Woodhead, Martin 2010. Foreword. Teoksesta Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.) A Handbook of children and young people's participation. Routledge

Muut lähteet

Kiilakoski, Tomi 2009. Osallisuuden määrittelyä. tomi.kiilakoski@uta.fi Viitattu 15.2.2010.

Nousiainen, Leena & Piekkari, Ulla 2007. Koulun kehittämisen kansio. Koulutusmateriaali Täällä lapsi ja nuori – kuuleeko Suomi 2009 –työseminaari. Viitattu 3.3.2010.

Suomen kuntaliitto 2000. Eläköön lapset. Suomen kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma.

http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;353;10336;5652;137520.

Viitattu 27.1.2000.

Veikkonen, Arsi 2010. Toimialan uudet yritykset ja yritysmuodot, luentomateriaali. Viitattu 22.1.2010.

Viitanen Kirsi 2009. Ohjaus –aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Humakin opetusmateriaali. Kevät 2009. Viitattu 15.3.2010.

LIITTEET

Liite 1. Osallisuuden teorit

Table 2.1 Theories informing children's participation

<i>Discipline</i>	<i>Theories / conceptual frameworks</i>	<i>Examples of authors applying the theories</i>
Child development	New sociology of childhood Social cognitive theory	James, Jenks and Prout (1998) Chawla and Heft (2001)
Cultural and social psychology	Social constructivism	Mason and Urquhart (2001)
Environmental psychology	Affordance Behaviour settings Ecological systems theory	Heft (1988) Chawla and Heft (2002) Kytta (2004)
Human geography	Geographies of exclusion Place attachment Geography of childhood Hybridity theory	Malone and Hasluck (2002) Holloway and Valentine (2000) Percy-Smith (2002) Nabhan and Trimble (1994) Malone and Tranter (2005)
Community development	Critical theory Pedagogy of oppressed Participatory action research	Crimmens and West (2004) Hart (1992) Malone (1996) Kruger (2000)
Environmental education	Ecological literacy Empowerment theory Nature deficit disorder Outdoor learning	Moore and Wong (1997) Hart (1992) Louv (2006) Malone (2007)
Educational sociology	Post-structuralism Critical theory	Gallagher (2008) McKendrick et al. (2000)
Urban planning	Learning by design Transformative theory	Moore and Wong (1997) Driskell (2002)

(Malone, Hartung 2010, 25)

Liite 2. Visio lapsi- ja nuorisosiamiehen tehtäväkokonaisuudesta.

Lapsi- ja nuorisosiamiehen tehtäväkokonaisuus Sastamalan kaupungissa

Lapsi- ja nuorisosiamiehen tehtävänä on huolehtia **yleisistä linjauksista**, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten hyvinvointiin ja **vastata lasten ja nuorten oikeuksista** kuntatasolla.

Tehtävän kuvaus tiivistetysti

Strategisten asiakirjojen laatiminen ja seuranta koskien lapsia ja nuoria

- lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma
- palvelustrategia
- nuorisostrategia
- kerätä tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista (tilastot)

Osallisuuden kehittäminen kunnassa

- Rakenteiden kehittäminen, koordinaation varmistaminen
- Nuorisovaltuustotoiminta
- nuorisoneuvostotoiminta
- oppilaskuntatoiminta
- Huippukokous
- sähköisen osallisuustoiminnan kehittäminen
- seudullisen osallisuustoiminnan kehittäminen

Monialaisen viranomaisyhteistyön kehittäminen

- Monialaisen yhteistyöverkoston kehittäminen ja ylläpitäminen
- lasten ja nuorten julkisten palvelujen kehittäminen (mm. tieto- ja neuvontapalvelupisteen toteuttaminen ym.)
- nuorille tarkoitettujen koulutuksellisten ja työelämäkohtaisten tukipalvelujen kehittäminen (mm. nivelvaihtö)
- huolehtia tarpeellisesta tietojen vaihdosta ja sujuvuudesta viranomaisten kesken
- kartoittaa lasten ja nuorten palvelujen tarvetta ja palveluissa esiintyviä katvealueita ja tehdä ehdotuksia katvealueiden poistamiseksi

Poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen

- lapsi- ja nuorisopoliittiset ohjelmat
- lapsi- ja nuorisolähtöisen ajattelun kehittäminen peruspalvelujen kehittämisessä eri prosesseilla
- sosiaalisen tuen kehittäminen yhdessä sosiaalisen hyvinvointiprosessin ja kasvatustus- ja ohjausprosessin kanssa (syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten ”polutus” koulutuksellisiin, työelämälähtöisiin tai vapaa-aikatoiminnallisiin palveluihin yhdessä sosiaalipalvelujen ja muiden viranomaisten kanssa)
- Osallisuustoiminnan lanseeraminen ja sujuvuuden varmistaminen eri prosessien kesken (esim. tilakeskus, yhdyskuntasuunnittelu).

Perustelut lapsi- ja nuorisoasiamiehen tehtäväkokonaisuuksien sisällöstä

Lapsi- ja nuorisoasiamiehen tehtävänä ***kunnassa on huolehtia yleisistä linjauksista, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten hyvinvointiin.*** Esimerkkinä tehtävälle on lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula, joka toimii Suomen lapsiasiavaltuutettuna. Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Hän herättelee päättäjiä ja vaikuttaa yhteiskuntapolitiikkaan puhumalla lasten puolesta. Valtuutettu on lasten äänen vahvistaja ja lapsipolitiikan sillanrakentaja.

Sastamalan kaupungin ***lapsi- ja nuorisoasiamies vastaa lasten ja nuorten oikeuksista kuntatasolla.*** Osallisuus ja sen kehittäminen on yksi suuri osa lasten oikeuksien sopimusta, jossa sanotaan, että lapsella on oikeus osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon (participation). Muita oikeuksia on oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan (protection) ja oikeus riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista (provision).

Monialaisen viranomaisyhteistyön kehittäminen kunnassa on kuuma peruna tällä hetkellä. Vuosia on mietitty kenelle vastuu kuuluu ja mitä toiminta edes pitäisi sisällään. Osallisuuden näkökulmasta viranomaisyhteistyön sisällyttäminen kokonaisuuteen toimi paremmin kuin hyvin. Ministeriön työryhmä on julkaissut esityksen (Opetusministeriö 2009:5), jonka mukaan kunnan tulisi asettaa monialaisen viranomaisyhteistyöryhmä (nuorten ohjaus- ja palveluverkoston) nuorille suunnattujen palvelujen kehittämiseksi, koordinoimiseksi ja yhteensovittamiseksi. Työryhmän tehtävänä on ***kehittää nuorille suunnattuja palveluja, niiden saavutettavuutta ja niihin kuuluvaa viranomaisyh-***

teistyötä ja koordinoida palvelujen yhteensopivuutta sekä arvioida niiden riittävyttä. Työryhmä huolehtii **myös tarpeellisesta tietojen vaihdosta tai sen sujuvuudesta viranomaisten kesken, kartoittaa nuorten palvelujen tarvetta ja palveluissa esiintyviä katvealueita ja tekee ehdotukset katvealueiden poistamiseksi.** Tämän lisäksi ryhmän vastuulla on **koota tietoa lasten ja nuorten kasvu- ja elinoloista sekä huolehtia osallisuuden edistämisestä.** Tavoitteena on siis luoda nuorelle katkeamaton jatkumo, jolloin koulupudokkaita tai muita ”pudokkaita” ei pääse syntymään.

Nuorisolain 8 §:n mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Säännöllisesti kokoontuva nuorten ohjaus- ja palveluverkosto voisi toimia myös yhtenä nuorisolain 8 §:n edellyttämien asioiden käsittelypaikkana ja siten vahvistaa osaltaan nuorten kuulemistä ja osallistumista.

Sastamalan lapsi- ja nuorisoasiamies vastaa kokonaisuudessaan toiminnoista. Synnyttämällä uusi tehtäväkokonaisuus, poistuisi iänikuinen kysymys kenelle tehtävä kuuluu tai ei kai se meidän tehtävä ole? Uuden tehtäväkokonaisuuden myötä kaikissa prosessiorganisaatioissa on selvää kenen puoleen kääntyä jos asia koskee yleisiä linjauksia kuten lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman tekemistä/päivittämistä, osallisuuden kehittämistä, syrjäytymisen ehkäisemistä ja lasten ja nuorten tukipalveluiden kehittämistä kunnassa.

Lapsi- ja nuorisoasiamies toimii kasvatus- ja ohjausprosessissa kasvatusjohtajan alaisuudessa, jolloin vältetään leimaantuminen jonkin tietyn toimen toimijaksi. Hän toimii poikkihallinnollisena viranhaltijana edistäen lasten ja nuorten hyvinvointia jokaisen prosessin sisällä. Näin ollen työskentely helpottuu, kun työn tekijä ei ole riippuvainen tietyn toimen säännöistä ja arvoista.

Lapsi- ja nuorisoasiamiehen osaamisen tavoitetaso

Tekemällä osaamiskartoituksen osallisuuskoordinaattorin tehtäväkuvasta, sain hyvän pohjan uuden tehtävän osaamistavoitteiden kuvaukseksi.

Lapsi- ja nuorisoasiamieheltä vaaditaan hyvin laaja-alaista osaamista. Työ on hyvin erilaista kuin esim. palkanlaskijan työ, jossa työ ja menetelmät ovat hyvin spesifioituja. Osallisuustyössä liikutaan koko kuntasektorin ja myös kolmannen sektorin alueella, jolloin osaamisvaatimukset ovat laajoja ja työn tuloksellinen hoitaminen vaatii hyvää asiantuntijuutta.

Lapsi- ja nuorisosiamiehen tulee tuntee toimintaympäristönsä arvot, sopimukset ja tavoitteet ja toimia niiden mukaan. Häneltä vaaditaan vankkaa työelämäosaamista, jossa erityisesti painottuvat yhteistyötaidot, ongelmaratkaisutaidot, laaja-alainen visiointi ja suunnittelu ja organisointi. Häneltä vaaditaan myös taitoja, joita esimiehillä tulee olla (päätöksentekokyky, taloushallinnolliset toimet, muutoksenhallinta, neuvottelutaidot, tiedottaminen). Työn tekemiseen tarvitaan sidosryhmätuntemusta sekä asiakastuntemusta.

OSALLISUUDEN TALOA RAKENTAMASSA

Opas osallisuuden kehittämiseen kuntaorganisaatiossa

Maija Koivu

Opinnäytetyön produkti

Humanistinen ammattikorkeakoulu

Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma

ylempi AMK (90 op)

04/2010

SISÄLTÖ

JOHDANTO	4
PERUSKALLIO	13
Lait	13
ESIVALMISTELUT	15
Toimijat	15
Toiminta	16
<i>Osallisuus koulussa</i>	17
<i>Osallisuus nuorisotyössä</i>	18
<i>Järjestötoiminnan tukeminen ja kehittäminen</i>	19
<i>Osallisuus kunnan muissa hallintokunnissa</i>	20
<i>Tavoitteet</i>	23
<i>Asenteet</i>	24
<i>Mallit</i>	25
OSALLISUUDEN MAAPERÄ	26
<i>Osallisuus kunnan toimintaa johtavissa asiakirjoissa</i>	26
<i>Työmyyrät</i>	29
<i>Päätökset ja työnjako</i>	30
<i>Tiedotus</i>	31
Kuvio 9. Tiedotusjärjestelmä.	33
<i>Koulutus</i>	33
PERUSTA	37
<i>Oppilaskuntatoiminta</i>	38
<i>Nuorisovaltuusto toiminta</i>	38
<i>Nuorisotalotoiminta, nuorisotilao sallisuus</i>	41
<i>Lasten- ja Nuortenfoorumit</i>	42
<i>Aloitekanava</i>	42
<i>Yhteistyön esteettömyys</i>	43

RUNKO	44
<i>Oppilaskuntatoiminta käytännössä</i>	44
<i>Nuori sovaltuustotoiminta käytännössä</i>	46
Nuori sotila-osallisuus käytännössä	47
<i>Lasten- ja nuortenfoorumit</i>	48
<i>Aloitekanava</i>	49
<i>Koordinaatio</i>	50
<i>Osallisuuden kehittäminen</i>	51
<i>Laatu</i>	53
Arviointi	54
TALON RAKENTAJAN MUISTILISTA	57
LIITTEET	62

Liite 1. Oppilaskunnan hallituksen kokouskäytännöt

Liite 2. Osallisuusrakentajan tukimateriaali

Liite 3. Sastamalan osallisuusmalli

JOHDANTO

Kaikissa Suomen kunnissa ei vielä ole järjestetty lasten ja nuorten kuulemista. Hallituskauden lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa on kirjattu tavoitteeksi, että vuoden 2010 loppuun mennessä kaikissa kunnissa on aktiivisessa käytössä 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä, joka toimii lasten ja nuorten eri ikäkausien ja edellytysten mukaisesti (Opetusministeriö 2007, 36).

Omien mielipiteiden ilmaiseminen ja päätöksenteossa mukana oleminen, on aikuisille itsestään selvyyttä. Onko lapsilla ja nuorilla samat oikeudet? Monien kuulee sanovan, että *”ei niiltä kannata kysyä, kyllä me aikuiset tiedämme, mikä niille on parasta”*. Lapset ja nuoret ovat kuntalaisia siinä, missä me aikuisetkin. Tämän tosiasian valossa heillä on oikeus ja velvollisuus osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon ja se, jos jokin on haaste meille kasvattajille. Miten me mahdollistamme osallisuuden hengessä sen, että kaikkien mielipiteet tulee kuuluksi?

Kädessäsi oleva opas on suunnattu Suomen jokaiseen kuntaan edistämään lasten ja nuorten osallisuutta. Tavoitteena on, että Suomen kunnat saisivat käytännöllisen työkalun osallisuuden rakentamiseen. Opas on suunnattu kuntien nuoriso- ja koulutoimen henkilöstölle ja se pitää sisällään lasten ja nuorten osallisuuden (7–18-vuotiaat) kehittämisen kunnan perustyössä. Osallisuuden taloa rakentamassa -opas on ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon päättötyön produkti, joka on tehty Humanistisen ammattikorkeakoulun järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelmaan vuonna 2010.

Opas jakaantuu osallisuuden teoriaan ja käytäntöön. Teoriaosuus on tarkoituksella kirjoitettu tiiviiseen muotoon, koska tavoitteena on keskittyä käytännön toiminnan kuvaamiseen. Teoriaosiossa pohditaan, mitä osallisuus on, miksi osallisuutta tarvitaan, mistä hyvä osallisuus rakentuu ja mitä osallisuus kehittää?

Oppaan käytäntöosuudessa lähdetään rakentamaan osallisuuden taloa kuntaorganisaatioon. Osallisuuden talon rakentaminen on hyvä vertauskuva toiminnan kehittämiseksi. Jokaisella työvaiheella on oma merkityksensä ja tavoitteensa. Talon rakentamishojien tarkoituksena on auttaa kunnassa toimivia opet-

tajia, nuorisotyöntekijöitä ja muita viranhaltijoita kehittämään kunnan tarpeista lähtevä osallisuusmalli yhteistyössä lasten ja nuorten kanssa. Oppaan kirjoittaja on toiminut Sastamalan kaupungin (sekä Vammalan kaupungin 2005–2007) osallisuushankkeessa ja siksi työssä olevat käytännön esimerkit kiinnittyvät erityisesti Sastamalan kaupunkiin. Sastamalan kaupungissa on tehty vuosia töitä osallisuuden kehittämiseksi ja työ on tuottanut tulosta. Sastamalan kaupungin osallisuuden malli on yksi esimerkki hyvästä lasten ja nuorten osallisuuden rakenteesta Suomessa. Oppaassa esitetyt käytänteet ja mallit ovat vapaasti kopioitavissa tai muokattavissa. Tavoitteena on, ettei joka kunnan tarvitsisi kompuroida samojen ongelmien kanssa, vaan käynnistää toiminta esimerkkejä hyväksi käyttäen.

Osallisuuden kehittäminen kunnassa tulee nähdä lisäarvona, joka tuo koko kuntaorganisaatioon elävyyttä ja uutta näkökulmaa. Osallisuus tarvitsee intoa ja asennetta. Kaikki riippuu siitä, miten aikuiset viranhaltijat reagoivat lasten ja nuorten ideoihin ja suunnitelmiin. Mitä tapahtuu, kun lapset tai nuoret tulevat oman ideansa kanssa nuorisotyöntekijän tai opettajan luokse? Ohjataanko heidät hellästi pois vedoten kiireisiin vai käydäänkö heidän kanssaan aitoa dialogia idean sisällöstä ja tavoitteista? Rakenteiden lisäksi nuoriso-ohjaajilla, opettajilla ja muilla kunnan viranhaltijoilla pitää olla herkät tuntosarvet lasten ja nuorten ideoille. Ideoihin pitää tarttua heti. Nuoriso-ohjaajat ja opettajat ovat tärkeässä roolissa osallisuuden maailmassa. He ovat ”lapsi- ja nuorisoasiavaltuutettuja”, joiden tehtävänä on ohjata lapset ja nuoret ideoineen eteenpäin kohti konkreettista tulosta. Yhteisen tahtotilan löytäminen ei voi jäädä pelkästään esivalmisteluvaiheeseen, vaan sitä on ruokittava aina uudelleen ja uudelleen. Lasten ja nuorten ideoihin on tartuttava, niitä on ruokittava, jotta ne pysyvät hengissä ja toteutuvat. Näin toimittaessa, toteutamme kunnan perustehtävää, joka on tuottaa laadukkaita palveluja kuntalaisille.

MITÄ OSALLISUUDELLA TARKOITETAAN?

Osallisuus merkitsee ihmisille hyvin erilaisia asioita. Sastamalan alakoulun oppilaat ovat määritelleet sanan osallisuus seuraavasti:

Osallisuus on:

- Se on sama kuin osoite (Sammaljoen koulu)
- Joku osuu ja ottaa osaa (Sammaljoen koulu)
- Osallisuus on sitä, että on asioissa mukana (Sammaljoen koulu)
- Osallisuus tarkoittaa, että on läsnä jossakin. Esimerkiksi on paikalla vaikkapa jossakin kokouksessa. Silloin on osallinen. (Sammaljoen koulu)
- Olla osallisena jossain tapahtumassa, asiassa. Osallisena päätetään jotakin. (Kiikan koulu)
- Osallistuu ehdotuksiin, mihin rahaa käytetään oppilaskunnassa (Karkun koulu)
- Osallisuus on puolustamista (Karkun koulu)

Kuvio 1. Osallisuuden määritelmien Sastamalan alakoulun oppilailta.

Osallisuus on vaikuttamista asioihin, jotka koskettavat lasta tai nuorta itseään. Osallisuus luo tunteen kuulumisesta johonkin, oli kyseessä sitten koulu, harrastusseura tai ystäväpiiri.

Osallinen voi olla moneen asiaan. Ihminen on osallinen omaan perheeseensä, sukuun, ystäviin, työympäristöön ja oman kuntansa toimintaan. Osallisuuden aste riippuu ihmisen omasta aktiivisuudesta ja halusta olla osallinen yhteisöön. Perusteena osallisuuden käsitteessä voidaan pitää lausetta: yksin ei voi kukaan olla osallinen. Osallisuuteen tarvitaan aina ryhmä, yhteisö, jossa ihminen vaikuttaa ja elää. Osallisuus vahvistaa lasten ja nuorten sitoutumista. He sitoutuvat tekemään ja huolehtimaan asioista ja hankinnoista paremmin, kun saavat vaikuttaa heitä koskeviin asioihin.

MIKSI OSALLISUUTTA TARVITAAN?

Osallisuusrakenteiden kehittäminen alkaa tunnistamalla osallisuuden tärkeys, hyvän osallisuuden elementit ja osallisuuden kautta saavutettavat taidot. Osallisuus on itseisarvo, johon jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus. Jokaisella meistä on oikeus ilmaista mielipiteemme ja ajatuksemme, myös lapsilla ja nuorilla. Itseisarvon lisäksi lasten ja nuorten osallisuus on kansalaisyhteiskuntaan, johon muun muassa perustuslaki, nuorisolaki ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus viittaavat.

Osallisuus on tärkeää:

- edistää hyvinvointia ja syrjäytymisen ehkäisyä
- kasvattaa aktiiviseksi kansalaiseksi
- edistää uskoa demokratiaan
- kehittää yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutuksellisuutta

Kuvio 2. Osallisuuden tavoitteet.

Lasten ja nuorten aktiivinen osallistuminen lisääntyy vuosi vuodelta. Oppilaskuntatoiminta laajenee kattamaan koko perusopetuksen, jolloin osallisuus liitetään tiiviiksi toimintakulttuuriksi koulumaailmaan. Osallisuuden myötä lapset ja nuoret kasvavat aktiivisiksi kansalaisiksi. Aktiiviseksi kansalaiseksi ei synnytä vaan opitaan (Kuosmanen 2003, 59). Aktiivinen kansalainen integroituu yhteiskuntaan paremmin, jolloin osallisuus voidaan nähdä syrjäytymisen ehkäisynä.

Osallisuus edistää lasten ja nuorten hyvinvointia huomattavasti. Osallistuminen vahvistaa heidän itsetuntoaan, elämännhallintakykyjä, sosiaalisia taitoja ja koulumenestystä. Hyvinvoinnin lisäksi osallisuuden myötä palvelut paranevat. Pystymällä vaikuttamaan palveluiden kehittämiseen, löydetään innovatiivisia ratkaisuja, jotka edistävät sitoutuneisuutta. (Bouras 2009, 2.)

Osallisuustoiminta luo lapsille ja nuorille tilaisuuden kehittää suomalaista demokratiaa. Jos nuoruudessa saadaan kokemuksia asioihin vaikuttamisesta, demokratian mahdollisuuksiin uskotaan helpommin aikuisena. Asiat koetaan omiksi, mikäli niiden eteen on tehty töitä. Omista asioista taas pidetään parempaa huolta, kuin ulkoapäin tuoduista.

HYVÄN OSALLISUUDEN ELEMENTIT

- Kuuluu kaikille
- Turvallista
- Kohderyhmän näköistä ja kokoista
- Tasa-arvoista, luo tunteen arvokkuudesta ja hyväksymisestä
- Demokraattista
- Dialogista (vuorovaikutus, palaute)
- oikea-aikaista

Kuvio 3. Osallisuus elementit.

Hyvin usein ajatellaan, että osallisuustoiminta on samaa kuin nuorisovaltuusto-toiminta tai oppilaskuntatoiminta. Näin ei kuitenkaan ole. Osallisuus kuuluu kaikille. Toimintaympäristön ja itse toiminnan kehittämisessä jokaisen lapsen ja nuoren ääni on tärkeä ja jokaista ääntä tulisi kuunnella. Kuntasektorissa osallisuusrakenteet liittyvät hyvin usein koulumaailmaan ja nuorisotyön piiriin. Tässä oppaassa kohderyhmänä ovat erityisesti perusopetuksen oppilaat ja nuorisopalvelujen asiakkaina toimivat lapset ja nuoret.

Hyvän osallisuuden elementtinä on turvallisuus. Turvallisessa ryhmässä on mukava olla. Siellä jokainen uskaltaa esittää mielipiteitään ja toimia omalla persoonallisella tavallaan. Ohjaajan tulee varmistaa, että kaikkien on hyvä ja turvallinen olla. Lapset ja nuoret toimivat omissa pienyhteisöissään koululuokissa, nuorisotalolla, vaikuttajaryhmissä ja harrastuksissa. Turvallisen toimintakulttuurin varmistaminen tapahtuu ryhmäytymisellä, sääntöjen tuntemisella ja yhdessä tekemisellä. Turvallisen toimintakulttuurin saavuttaminen vaatii aikaa. Se ei tapahdu parin tunnin aikana vaan sen eteen on tehtävä työtä. Turvallisen toimintakulttuurin kehittämisessä ovat muun muassa erilaiset ryhmäytymistehtävät hyviä. Turvallisuudesta on tulossa kirja opettajille syksyllä 2010. Kirjassa keskitytään kehittämään turvallisuutta luokissa konkreettisia esimerkein ja ideoin. (Salovaara & Honkonen 2010.)

Osallisuusrakenteet täytyy luoda sellaisiksi, että ne ovat kohderyhmänsä kokoisia ja näköisiä. Alakoulun osallisuus voi olla esimerkiksi askarteluvälineistä

päättämistä ja yläkoulussa taas pohditaan koulun lähiympäristön kehittämistä. Hyvässä osallisuudessa lapsi ja nuori tuntee olevansa tasa-arvoinen, hyväksyty ja arvokas.

Osallisuuteen kasvetaan ja kasvatetaan. Osallisuus on demokratiaa parhaimmillaan, vaikkei sillä olisikaan poliittista tavoitetta. Demokratiassa kaikilla on mahdollisuus vaikuttaa asioihin, niin myös osallisuudessa. Demokraattisessa toimintakulttuurissa osallisuudella on vahva rooli. Toimijat ovat tasavertaisia, yhteistyö on välitöntä ja asioita valmistellaan ottamalla kaikkien osallistujien mielipiteet huomioon. Kasvattajilla on suuri vastuu demokraattisen osallisuuskulttuurin toimimisesta. Kasvattajan positiivinen asennoituminen demokratiaan antaa hyvät lähtökohdat toiminnalle. Osallisuusrakenteita kehitettäessä on lähdettävä kasvattajien asenteiden selvittämisestä ja osaltaan myös muokkaamisesta. Osallistavan toimintakulttuurin kehittäminen on sidoksissa arjen toimintaan ja vuorovaikutukseen. (Vesikansa 2002, 25–27.)

Osallisuudessa kaikki perustuu hyvin pitkälle dialogiin. Yksinkertaistetusti hyvään osallisuuteen päästään kuuntelemalla, kyselemällä ja keskustelemalla asioista yhdessä aikuisten, lasten ja nuorten kanssa. Aikuisten sekä lasten ja nuorten välillä aitoa dialogisuutta tarvitaan aina. Hyvin usein kuulee puhuttavan siitä, ovatko lapset ja nuoret päässeet aidosti vaikuttamaan heitä koskeviin asioihin. Onko dialogisuus ollut hyvää vai vain pelkkää lumetta. Aidolla dialogilla tarkoitetaan vuoropuhelua, jossa arvostetaan, kunnioitetaan ja kuunnellaan varauksetta toisia osapuolia. Siihen kuuluu avoimuus, toisen puoleen kääntymistä ja uusien asioiden oppimista turvallisessa seurassa. Kyse on toiminnasta, joka kannustaa ja kasvattaa sosiaaliseen osallistumiseen - oppimaan tekemällä ja kokemalla.

Osallisuusdialogissa aikuisilla on suuri vastuu. Emme voi olettaa, että lapsi tai nuori pystyy täydelliseen dialogiin yhteisten asioiden edistämiseksi. Aikuisella pitää olla vastuu ja velvollisuus toiminnan ohjaamisesta. Dialogitaidoista puhuttaessa tarkoitetaan kykyä käsitellä omia tunteita, kykyä kuunnella ja puhua sekä kykyä nähdä taustalla vaikuttavat voimat. Lapset ja nuoret ovat vasta-alkajia

dialogisuuden polulla. Ilman tavoitteellista ohjausta, ei heistä voi kasvaa aitoja vuorovaikuttajia.

Osallisuustoiminnassa tavoitteena on, että vuorovaikutus lähtisi toisen ihmisen kunnioituksesta, ihmisarvon tunnustamisesta. Osallisuuden vuorovaikutuksessa on tärkeää saada lapset ja nuoret ymmärtämään, että asioista voi olla monta mieltä ja niistä voi keskustella sivistyneesti toista loukkaamatta. Vaikka kuinka mielipiteet eroaisivat, toisen kunnioitus tulee aina muistaa. Osallisuus opettaa vuorovaikutustaitoja parhaalla mahdollisella tavalla.

Osallisuudessa opetellaan myös avointa palautteen antoa ja palautteen vastaanottoa. Palautteella on suuri merkitys lasten ja nuorten motivaation ylläpitämisellä. Lasten ja nuorten saadessa kehittäväää palautetta, kasvaa heidän motivaationsa ja tekemisen ilo. Tärkeää on myös tuoda esiin asioita, jotka kaipaavat erityistä huomiota ja kehittämistä.

Palautteen antamisen periaatteena on, että palaute kohdistetaan toimintaan, ei henkilöön. Asioilla on tapana riidellä, ei niinkään ihmisillä. Palautteen antamisessa kannattaa keskittyä ratkaisujen etsimiseen, eikä märehtiä ongelman laajuutta. Palautteen tulee olla konkreettista ja perusteltua. Lapsille ja nuorille on hyvin tärkeää perustella miksi näin on. Perustelujen kautta he oppivat näkemään syy-seuraussuhteita ja kehittämään omaa toimintaansa. On myös hyvä miettiä palautteen antamisen aikaa ja paikkaa. Lasten ja nuorten kanssa toimimessa palautteen antamiseen on pyrittävä mahdollisimman pian toiminnan jälkeen. Toimintaan pystytään heti reagoimaan sen ollessa lasten ja nuorten muistissa. Palautteen antaminen yksilöllisesti vai ryhmässä, riippuu koskeeko asia yhteistä toimintaa vai painottuuko se yksilöön. Yksilöä koskeva palaute on hyvä antaa kahden kesken, jolloin voidaan keskustella hieman syvällisemmin lapsen tai nuoren kanssa. Palautteen antamisessa aitous ja rehellisyys ovat kultaakin kalleimpia. Asioita ei pidä paisutella, vaan ne tulee kohdata sellaisenaan. (Salovaara 2008, 33.)

OSALLISUUS KEHITTÄÄ

Osallisuus on sidoksissa kasvatukseen. Osallisuus luo yhteisöllisyyttä ja sitoo yksilön yhteiskuntaan. Osallistuminen yhteisten asioiden kehittämiseen lisää vastuuntunnetta ja harjaannuttaa puolustamaan yhteisiä etuja. (Sainio 1994, 17.) Opettamalla lapsille ja nuorille osallisuutta, kehitetään heidän sosiaalisia taitojaan. Vuorovaikutustaidot ja positiivinen palautteen anto ovat nyky-yhteiskunnassa tärkeitä taitoja, joita ei koskaan voi harjoittaa liikaa.

Osallisuutta kehittämällä tuetaan hyvää oppimista, ihmiseksi ja vastuulliseksi yhteiskunnan jäseneksi kasvamista. Osallisuuden kasvatuksellisenä tavoitteena on kehittää lapsista ja nuorista vuorovaikutuksellisia yksilöitä, joilla on kyky ottaa muut huomioon.

Osallisuuden kautta lisäämme lasten ja nuorten sosiaalista pääomaa tulevaisuutta varten. Sosiaalisella pääomalla viitataan yksilöiden välisiin suhteisiin, sosiaalisiin verkostoihin ja luottamuksen normeihin. Sosiaalisen pääoman tärkeimpiä ulottuvuuksia ovat ryhmätoiminta ja ihmisten tukeminen. (Sintonen 2002, 12.)

- sosiaalisia taitoja
- yhteisöllisyyttä
- vastuuntunnetta
- hyvää oppimista ja ihmiseksi kasvamista
- poliittisia kykyjä.

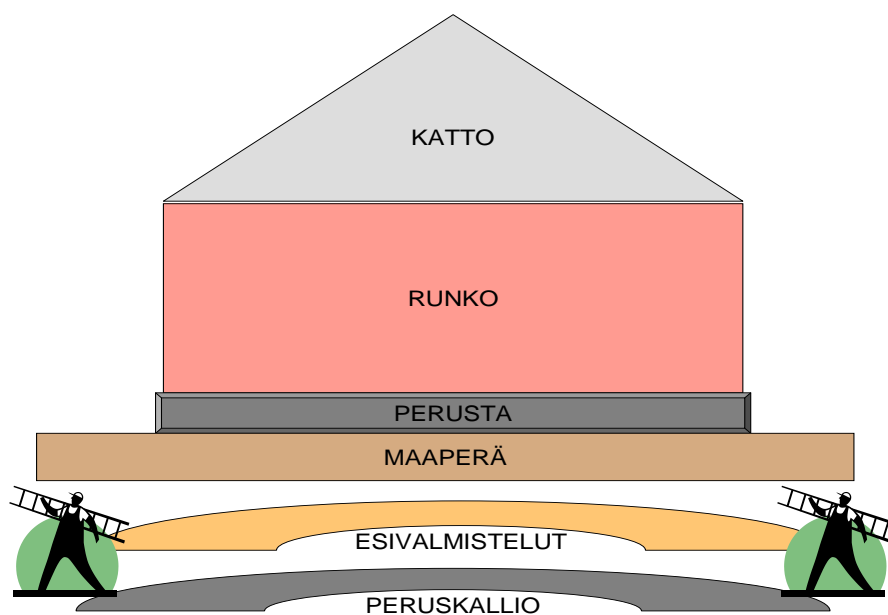
Kuvio 4. Osallisuus kehittää (Sainio 1994, 16-18.)

OSALLISUUDEN TALON RAKENTAMISEN ABC

Osallisuuden käynnistämistä ja toimintamuotojen rakentamista voidaan verrata talon rakentamiseen. Vanhassa totutussa on hyvä olla ja työskennellä. Uuden rakentaminen saattaa hirvittää ja jännittää. Silti ajatuksissa kutkuttaa uuden toimivan kokonaisuuden rakentaminen, jossa olisi hieno elää ja vaikuttaa. Siinä kokonaisuudessa ”perheen” jokaisella jäsenellä olisi oma paikkansa. Idean ja päätöksen teon jälkeen moni miettii, miten tästä eteenpäin. Halua ja tahtoa löytyy, mutta mitä välineitä rakentamiseen tarvitaan?

Seuraavilla sivuilla on kirjattu osallisuuden talon rakentamiseen liittyviä asioita ja toimintoja, joita tarvitaan hyvän osallisuuden kehittämiseen. Tiivistetysti hyvä osallisuus tarvitsee peruskallion, johon rakenteet pystytetään, hyvin hoidetut paperityöt, hyvän maaperän, kunnan kaivutyöt, jämäkät perustukset, tukevan rungon ja katon sekä lihaa luittensa ympärille villojen, ikkunoiden ja seinien muodossa.

Osallisuuden talo on yksi esimerkki käynnistää osallisuustoimintaa kuntaorganisaatiossa. Talon rakentaminen perustuu kirjoittajan omaan asiantuntijuuteen ja osallisuudesta tuotettuihin materiaaleihin. Rakentamisvaiheet ovat suuntaantavia.

Kuvio 5. Osallisuuden talon perusrakenteet.

PERUSKALLIO

Idea talon rakentamisesta saattaa syttyä kuin salama kirkkaalta taivaalta. Idean innoittamana liikkeellä haluaisi ponkaista pika pikaa. Alkuinnostuksessa on kuitenkin hyvä muistaa, että hitaasti hyvää tulee. Sama pätee osallisuuden rakentamiseen. Rakentamisessa kaikki lähtee peruskalliosta. Talo pitää rakentaa tukevalle pohjalla. Peruskallio antaa talolle hyvän pohjan, tukien sitä arjen myrskyissä. Osallisuuden peruskalliona ovat lait, jotka ohjaavat kuntien toimintaa.

Lait

Kasvattajan on hyvä tietää, mitkä tärkeimmät lait ja sopimukset ohjaavat toimintaa paikallisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti, jotta hän osaa kehittää toimintaa parhaalla mahdollisella tavalla. Tässä kohdassa käsitellään osallisuuden liittyviä lakikohtia valtakunnan tasolta. Kuntakohtainen osuus käsitellään luvussa osallisuuden maaperä. Osallisuuden lainsäädäntöön voi kokonaisuudessaan tutustua Koivun (2010) opinnäytetyön raportissa.

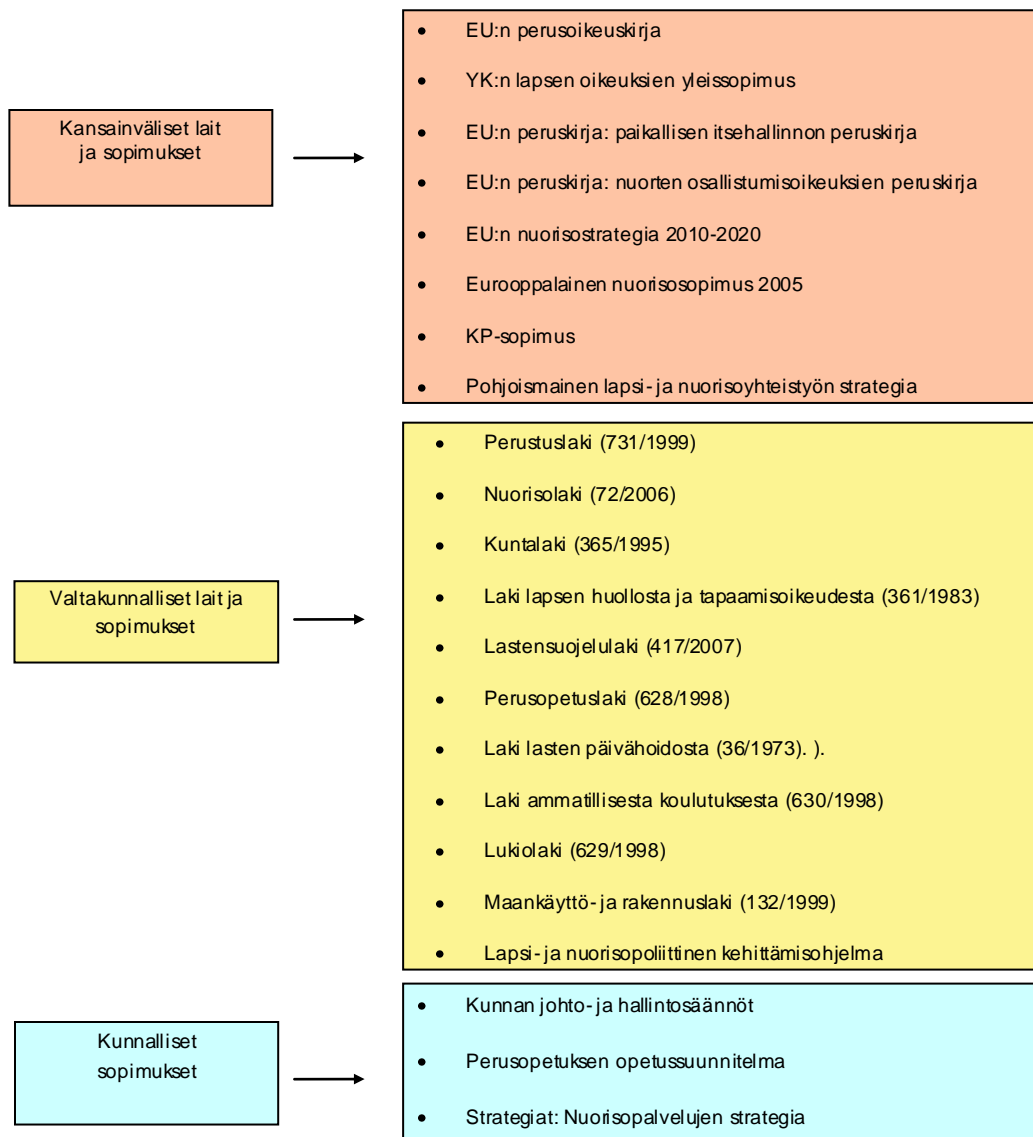
Osallisuuden tärkein kokonaisuus löytyy **Nuorisolain 8§:stä**. Sen mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa.

Kuntalain 27§ mukaan valtuuston on pidettävä huolta siitä, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. **Kuntalain 28§** mukaan kuntalaisilla on aloiteoikeus, jonka mukaan kunnan asukkaalla on oikeus tehdä kunnalle aloitteita sen toimintaa koskevissa asioissa.

Lapsen edun tavoittelu on keskeistä kaikessa lapsia koskevassa lainsäädännössä. Edellä kuvattujen lakien lisäksi tärkeimpiä lasten asemaa ja oikeuksia koskevat lait Suomessa ovat perustuslaki (731/1999), lasten päivähoitosta

annettu laki (36/1973), lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki (361/1983), perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (629/1998), lait ammatillisesta koulutuksesta (630/1998), maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) ja lastensuojelulaki (417/2007).

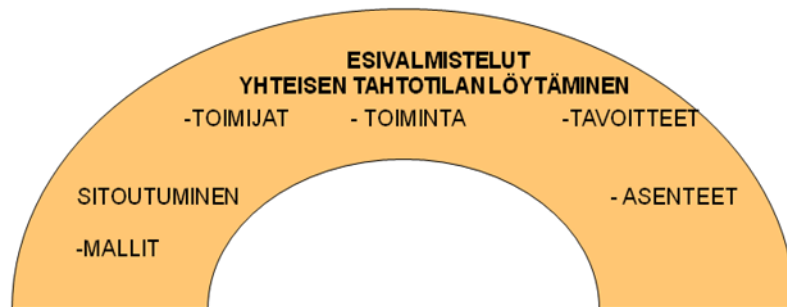
Hallituskauden lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa on kirjattu tavoitteeksi, että vuoden 2010 loppuun mennessä kaikissa kunnissa on aktiivisessa käytössä 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä, joka toimii lasten ja nuorten eri ikäkausien ja edellytysten mukaisesti (Opetusministeriö 2007, 36).

Kuvio 6. Osallisuus lakipykälissä.

ESIVALMISTELUT

Toiminnan käynnistäminen vaatii esivalmisteluita, jotta kokonaisuus pysyy ka-
sassa. Osallisuuden esivalmisteluiden tavoitteena on osallisuutta tukevan toi-
mintakulttuurin luominen kuntaan. Yhteisessä toimintakulttuurissa on jokaisen
hyvä työskennellä ja sen kautta saavutetaan hyvää tulosta.

Toimijat

Kunta muodostaa lasten ja nuorten välittömän lähiympäristön. Lähiympäristöksi voidaan lukea esimerkiksi leikkikentät, päiväkodit, koulut, liikuntakeskukset, valaistut pyörätiet, nuorisokahvilat ja tuetut bussivuorot. Kunnan eri toimialat luovat puitteet lasten ja nuorten kasvu- ja oppimiselle. Kunta on myös toimija, joka kunnallispoliittisilla ratkaisullaan vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin. Kunnan eri sektorit tekevät päätöksiä, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten elämään. Lapsia ja nuoria koskevat asiat ulottuvat paljon nuorisotyötä laajemmalle. Ne koskettavat kaikkia toimialoja. Eri ratkaisut vaikuttavat lasten ja nuorten arkeen monin eri tavoin, oli kyseessä sitten luistinratojen aeraus, kirjastomäärärahat tai lastensuojelu. (Kiilakoski 2007, 8.)

Kokemuksen mukaan osallisuutta pompotellaan monesti kunnassa viranhaltijalta toiselle. Toisen mukaan osallisuuden kehittäminen kuuluu nuorisotoimen henkilöstölle, koska osallisuus on sisällytetty nuorisolakiin. Toinen taas on sitä mieltä, että toiminnan järjestäminen on perusopetuksen vastuulla, koska osallisuus on tiiviissä kontekstissa opetussuunnitelman kanssa. Kenen vastuulla osallisuus siis on ja miksi?

Kunnan peruspalveluista hyvin suuri osa koskee lapsia ja nuoria joko välillisesti tai välittömästi. Esimerkiksi 48 % Lempäälän kunnan menoista oli vuonna 2003 lapsiin ja nuoriin kohdistuvia (Paju 2005, 17). Osallisuuden kehittäminen kuntaorganisaatiossa on siis koko kunnan henkilöstön vastuulla, mutta on eri asia, kuka toimintaa koordinoi.

Lasten ja nuorten osallisuutta kunnallisessa prosessissa tulee kehittää suunnitelmallisesti. Toiminnan kehittäminen lähtee eri toimialojen sitouttamisella ja yhteistyöhön pyrkivällä työotteella. Monialainen yhteistyö tukee ehkäisevää työtä. Toimialojen yhteistyöllä saadaan tuloksia aikaiseksi. Sitoutumattomuus taas edistää nuorten turhautuneisuutta, kun asiat eivät etene. (Kuosmanen 2003, 62.)

Toiminnan käynnistämistä kuvaa hyvin lause: *”Yksin ei kukaan voi olla osallinen, osallisuuteen tarvitaan aina ryhmä.”* Oli kyseessä sitten jo hyvässä vauhdissa oleva toiminta tai sen aloittaminen, mitään ei tapahdu yksin puurtaen. Osallisuustoimintaa järjestetään yhteistyössä eri viranhaltijoiden, lasten ja nuorten kanssa. Toiminnan lähtökohtana on osallisuuden kipinä, joka tarttuessaan ihmisiin saa ihmeitä aikaan. Osallisuuden kehittämiseksi on hyvä perustaa poikkihallinnollinen yhteistyöryhmä, joka toimii lasten ja nuorten parissa työkseen. Tällaista työryhmää voidaan kutsua *osallisuuden ohjausryhmäksi*. Luvussa osallisuuden maaperä käsitellään lisää henkilöstöön liittyviä asioita.

Toiminta

Osallisuustoimintaa voi harjoittaa muun muassa luokassa, nuorisotalolla tai harrastuspiirissä. Lasten ja nuorten kehitysasteet huomioiden, toimintojen tulee tähdätä kasvua tukeviin tavoitteisiin, joissa lapset ja nuoret pystyvät olemaan aidosti mukana. Tässä luvussa avataan kunnassa tapahtuvaa osallisuustoimintaa yleisellä tasolla.

Osallisuus koulussa

Koulu tavoittaa lapset ja nuoret parhaiten koko kunnallisesta toimijakentästä. Miten osallisuus sitten näkyy koulun arjessa ja onko osallisuuden kehittäminen sitten koulun tehtävä? Perusopetuksen valtakunnallisesta opetussuunnitelmasta löytyy yhtenä aihekokonaisuutena osallistuva kansalaisuus ja yrittäjäyys. Tavoitteena on auttaa oppilasta hahmottamaan yhteiskuntaa eri toimijoiden näkökulmista ja kehittää osallistumisessa tarvittavia valmiuksia (Opetushallitus 2004, 18).

Koulussa tapahtuvaa osallisuutta on esimerkiksi oppilaskuntatoiminta, joka on oppilaiden väylä vaikuttaa koulun toimintaan. Oppilaskuntatoiminta on ollut hyvin yleistä yläkouluiissa. Vasta 2000-luvun puolessa välissä toiminta laajeni kattamaan myös alakouluja. Monessa kunnassa alakoulujen oppilaskuntatoimintaa ei kuitenkaan vielä ole. Kuntien tulee kuitenkin miettiä miten he toteuttavat hallituskauden ohjelmassa annetun tavoitteen 5–17-vuotiaiden vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmästä. Oppilaskuntatoiminta on yksi vastaus koulujen ja oppilaitosten osallisuuteen.

Osallisuus koulun arjessa näkyy myös opetuksessa. Lapset ja nuoret pääsevät osallistumaan ja vaikuttamaan koulun toimintaan erilaisten projektien ja teemapäivien avulla. Opettaja luo omalla toiminnallaan osallisuudelle tilaa opetuksessa. Esimerkiksi oppilailta voidaan kysyä mielipidettä tulevien asioiden käsittelystä. Näin he voivat osaltaan vaikuttaa siihen, mitä valitaan opiskeltaviksi kokonaisuuksiksi tai mitä halutaan painottaa. Opetuksessa osallistavia muotoja ovat erilaiset työskentelyyn liittyvät harjoitteet ja ryhmätyöt, joissa asiantuntijaryhmät ja kotiryhmät lisäävät vuorovaikutusta ja oman osallisuuden merkitystä. Luokassa tapahtuvaa osallisuutta ovat myös luokkatilan viihtyvyyden parantaminen tai yhteisten sääntöjen muokkaaminen.

Koulussa osallistava toimintakulttuuri perustuu koulun luomiin arvoihin ja koulussa ilmeneviin asenteisiin. Asenne on tärkein väline koko toiminnassa. Myönteinen asenne osallisuuteen poikii hyviä tuloksia oppilaiden ja opettajien yhteistyöstä. Myönteinen asenne saavutetaan aktiivisella tiedottamisella ja riittäväillä resursseilla. Aktiivista tiedottamista on hyvä tehdä opettajakunnan kokouksissa.

Osallisuuteen innostetaan ja innostutaan. Riittäville resursseilla tarkoitetaan työvoimaresursseja ja korvausta tehdystä työstä. Osallisuuden kehittäminen vaatii aktiivisen opettajan tai opettajat riippuen koulun koosta. Osallisuustoiminnasta vastaaminen on hyvä kirjata TVA:han (työn vaativuuden arviointi) ja tehtävästä on maksettava korvaus. Kun perusasiat ovat kunnossa, saavutetaan positiivinen asenne osallisuuden kehittämiseksi.

Osallisuus nuorisotyössä

Miten nuorisotyö edistää aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista ja osallisuuden kehittämistä? Nuorisolain tarkoituksena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Aktiivisen kansalaisuuden edistäminen on yksi päätehtävistä. Aktiivinen kansalaisuus on yhteisön jäsenyyttä ja se voi olla harrastamista, osallistumista sekä leikkiä ja iloista toimintaa yhdessä. (Aaltonen 2007, 23–25.)

Nuorisotyön perusideana on edistää sellaista toimintaa, joka lähtee nuorten intresseistä ja perustuu heidän omalle aktiivisuudelle. Perusteet osallisuudelle nuorisotyössä ovat olemassa.

Osallisuus toteutuu hyvin monessa nuorisotyön toimintamuodoissa. Nuorisotyön tarkoituksena on saada lapset ja nuoret mukaan yhteisölliseen toimintaan. Yhteisöllisenä toimintana voidaan pitää esimerkiksi kerhoja, avointen ovien iltoja ja leirejä. Nuorisotyön tavoitteena on saada lapset ja nuoret osallistumaan itse toimintaan sekä kehittämään toiminnan sisältöjä. Muun muassa nuoret voivat olla suunnittelemassa ja toteuttamassa esimerkiksi nuorisotalo- ja kahvilatoimintaa yhdessä ohjaajien kanssa.

Lasten ja nuorten virallisia vaikuttamiskanavia nuorisotyön puolella ovat nuorisovaltuustot, nuorisotilatoimikunnat, lasten- ja nuorten foorumit sekä sähköisen median luomat vaikuttamiskanavat.

Nuorisotyö on laajentunut viime vuosikymmenen aikana perinteisestä nuorisotyöstä verkkonuorisotyöhön. Puhutaan sosiaalisesta mediasta. Sosiaalisella

medialla tarkoitetaan sovelluksia, jotka perustuvat joko täysin käyttäjien tuottamaan sisältöön tai joissa käyttäjien tuottamalla sisällöllä on suuri merkitys sovelluksen arvon lisääjänä. Tunnetuimpia sosiaalisen median palveluita Suomessa ovat muun muassa Facebook, IRC-Galleria, Suomi24, Twitter. (Joensuu, Lundqvist, Huttunen 2010, 3.)

Sosiaalinen media tuo uuden haasteen osallisuuden tuottamiselle. Kasvattajien tulee hallita sosiaalisen median laajan kentät ja kehittää nuorisotyötä ja osallisuutta sinne missä nuoret ovat. Tulevien vuosien aikana osallisuus Facebookissa ei ole juttu eikä mikään. Kasvattajien on vain kasvettava kehityksen mukana ja etsittävä uusia väyliä nuorisotyön ja osallisuuden tuottamiseen ja tekemiseen.

Järjestötoiminnan tukeminen ja kehittäminen

Järjestötoiminta toteuttaa myös osallisuustoimintaa. Harrastamalla lapsi osallistuu järjestön toimintaan. Osallistuminen saattaa olla vain harrastuksessa mukana olemista, mutta toisilla osallistuminen saattaa muuttua osallisuudeksi. Tällöin järjestötoimintaan osallistutaan aktiivisesti, kehittäen toiminnan sisältöjä yhteistyössä muiden järjestötoimijoiden kanssa.

Kunnan tavoitteena on tukea nuorisjärjestöjen ja seurojen toimintaa. Tukeminen tarkoittaa usein vuosiavustuksien tai kohdeavustuksien myöntämistä. Järjestöt saavat myös käyttää mahdollisuuksien mukaan nuorisopalveluiden tiloja veloituksetta ja lainata retkivälineitä.

Nuorilla on halu osallistua, mutta suurin osa ei löydä kanavia ja keinoja päästäkseen toimintaan mukaan. Kontakteja nuorten ja järjestöjen välillä pitäisi olla enemmän. Hyviä kokemuksia on saatu esimerkiksi kouluvierailuilla, joissa järjestöjen edustajat kertovat toiminnastaan. Näiden vierailujen aikana lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus miettiä omaa kiinnostusta ja halua toimia järjestöissä sekä kysyä toiminnoista. (Salovaara 2008, 15.) Osallistuminen järjestöjen, seurojen ja yhdistysten toimintaan aktivoi lapsia ja nuoria kehittäen heidän omia taitojaan ja kykyjään.

Tavoiteltavaa olisi saada aikaan monialaista yhteistyötä, jossa kuntien hallintokunnat, järjestöt, yhdistykset ja seurat aktiivisesti kehittäisivät yhteistoimintaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Järjestöjen ja kuntaorganisaation yhteistoiminnan kehittämisessä on hyviä esimerkkejä monessa kunnassa. Sastamalan kaupungissa toimii esimerkiksi nuorisoparlamentti, joka on nuorisojärjestöjen toimielin. Nuorisoparlamentin tehtävänä on järjestää erilaisia tapahtumia lapsille ja nuorille ja tiedottaa järjestöjen omasta toiminnasta lapsia ja nuoria. Toiminta on lasten ja nuorten hyvinvointia tukevaa ja sen kautta on mahdollisuus saada lapset ja nuoret innostumaan kolmannen sektorin toiminnasta. Jos pystymme ohjaamaan yhdenkin lapsen tai nuoren harrastuksen pariin, olemme edistäneet osallistumista ja aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista.

Osallisuus kunnan muissa hallintokunnissa

Osallisuudessa tavoiteltavaa on löytää osallistava henki jokaisessa hallintokunnassa. Osallisuus ei ole pelkästään nuorisopalvelujen tai koulutoimen tehtävä, vaan koko kunnan tehtävä. Lukeehan se jo kuntalaissakin.

Seuraavaksi tarkastellaan osallisuuden mahdollisuuksia kunnan eri hallintokunnissa. Hallintokunnilla tarkoitetaan tässä perusorganisaatiomallia: tekninen palvelukeskus (tilakeskus, yhdyskuntapalvelut, kaavoitus, rakennus), sivistyspalvelut (perusopetus, liikunta-, kulttuuri-, ja kirjastopalvelut nuorisotyö ja lukio), maaseutupalvelut, perusturvapalvelut (varhaiskasvatus, sosiaalipalvelut, vammaishuolto, terveyspalvelut jne.) ja hallintokeskus.

Sivistyspalveluista nuorisotyötä ja perusopetusta on jo sivuttu. Kirjasto-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut tekevät lapsiin ja nuoriin kohdistuvia päätöksiä myös hyvin usein. Se kuinka paljon kirjastomäärärahoja myönnetään muun muassa lasten kirjoihin, vaikuttaa lasten elämään suoraan. Liikuntapalveluiden perustehtävä on luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnalle kehittämällä terveyttä edistävää liikuntaa, tukemalla kansalaistoimintaa ja ennen kaikkea tarjoamalla liikuntapaikkoja kuntalaisten käyttöön. Lapset ja nuoret ovat suuri liikuntapalveluiden käyttäjäryhmä. Liikuntapalvelut järjestävät muun muassa liikuntakerhoja, uimakouluja ja erilaisia lajikouluja. Liikuntapalvelut kehittävät myös liikuntapaikkoja yhteistyös-

sä teknisen palvelukeskuksen kanssa. Lasten ja nuorten osallisuus näkyy aloitteissa liikuntapaikkojen kehittämiseksi ja kerhojen perustamiseksi. Ottamalla lapset ja nuoret mukaan liikuntapaikkojen kehittämispalaveriin, kunnan status hyvinvointia edistävänä toimijana nousee ja liikuntapaikkojen käyttöaste kasvaa.

Kulttuuripalvelut tarjoavat esimerkiksi lasten ja nuorten näyttelyitä, joiden aiheet ja kokonaisuudet ovat aikuiset päättäneet. Ottamalla lapset ja nuoret mukaan suunnitteluun ja toiminnan järjestämiseen, saadaan aktiivista toimintaa niin kirjastopalveluissa kuin kulttuuripalveluissakin.

Tekninen palvelukeskus tekee ratkaisuja, jotka edistävät lasten ja nuorten turvallisuutta. Palvelukeskuksen tehtävänä on muun muassa kunnan kiinteistöjen ylläpito, kunnan kaavateiden, viheralueiden ja virkistysalueiden hoito, leikki- ja liikuntapaikat ja yleiset uimarannat. Lapset ja nuoret ovat aktiivisia yhdyskuntapalvelujen asiakkaita. Joka päivä he kävelevät matkan kodista kouluun ja ylittävät risteyskoita, joita tekninen palvelukeskus on suunnitellut ja rakentanut. Joka päivä he istuvat koulussa, jonka kunnosta tekninen toimi vastaa. Samana päivänä he viettävät vapaa-aikaansa kunnan liikuntapaikoissa tai kesäisin uimarannoilla. Lapset ja nuoret ovat suurin käyttäjäryhmä teknisen palvelukeskuksen käyttäjistä. Viheralueiden, kiinteistöjen, uimarantojen, risteyskoitten ja liikuntapaikkojen kehittämisessä olisi syytä ottaa suurimman käyttäjäryhmän mielipide huomioon ja jopa kehittää palveluja yhteistyössä lasten ja nuorten kanssa. Osallisuuden sujuessa teknisen palvelukeskuksen henkilöstö pyytää muun muassa lausuntoja ja mielipiteitä esimerkiksi risteysalueiden ja koulujen korjaamisehdotuksiin. Lausuntoja pyydetään siltä ryhmältä, joka eniten käyttää kyseisiä palveluja. Esimerkiksi tietyn kaupunginosan risteysalueen muutoksessa pyydetään lausuntoa sen kaupunginosan koululaisilta tai nuorisotaloryhmältä.

Perusturvapalvelujen tehtävänä on kuntalaisten sosiaalisen turvallisuuden ja suoriutumisen sekä terveydentilan ylläpitäminen ja edistäminen. Lasten ja nuorten näkökulmasta katsottuna perusturvapalveluista varhaiskasvatus ja sosiaalipalvelut ovat käytetyimpiä. Osallisuuden toteuttaminen on hyvin tärkeätä päiväkodeissa, jossa lapset viettävät aikaansa. Osallisuus lapsen arjessa ilmenee arkiaskareina, ideoiden kehittelyinä tai projekteina. Lapsi on toimija päiväkodin

arjessa. Osallisuus työvälineenä korostuu aikuisten toimintasuhteessa lapsiin, esimerkiksi haastattelujen tai keskustelujen muodossa. Osallisuus ryhmätoimintana on yhdessä tekemistä. Tässä määrittelytavassa osallisuus ilmenee sadutuksena ja yhteistoiminnallisuutena, jotka kaikki kumpuavat päiväkodin yhteisistä jaetuista käytännöistä. (Stenvall & Seppälä 2008, 10.) Sadutuksella tarkoitetaan ohjattua hetkeä, jossa lapset kertovat yhdessä satuja, jotka ohjaaja kirjoittaa muistiin. Sadutusmenetelmää käytettäessä ei ennakoida eikä ohjata keskustelun kulkua. Vuorossa oleva kertoja saa itse päättää miten tarina jatkuu. Sadutuksen tavoitteena on kehittää ryhmähenkeä ja auttaa lapsia käsittelemään tunteita ja tapahtumia. Sadutuksen kautta lapset kokevat jaettuja kokemuksia ja saavat uusia ideoita leikkeihinsä. Pidemmälle vietyinä sadutusta käytetään työn suunnittelussa ja toimintojen kehittämisessä. Sadutus on osallisuutta parhaimmillaan. Sen avulla aikuinen pääsee tutustumaan lasten maailmaan. Sadutus luo yhteisen kielen, jonka kautta käsitellään ajatuksia ja tapahtumia. (Varttua 2010.)

Osallisuus sosiaalipalveluissa on sidottu lakiin. Lastensuojelulaki korostaa lapsen asianosaisuutta kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. Laissa ja sen taustateksteistä käy selvästi ilmi, että tavoitteena on varmistaa lapsen todellinen osallistuminen omien asioidensa hoitoon. Lasten ja nuorten osallisuus sosiaalipalveluissa koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuksista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Aito dialogi on olennaista. Vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus usein konkretisoituu. (Sosiaaliportti 2010.)

Osallisuuden ilmentyminen hallintokeskuksen palveluissa on myös tärkeää. Hallintokeskuksen tehtävänä on esimerkiksi huolehtia virallisista lasten ja nuorten edustajista eri lautakuntiin. Sähköinen viestintä, tiedottaminen, päätöksenteko ja ajankohtaiset asiat kulkevat hallinnon läpi. Osallisuutta on lasten ja nuorten sähköinen aloitekanava, sähköisen osallisuuden kehittäminen yhteistyössä esimerkiksi nuorisopalvelujen kanssa. Usein kunnilla on oma keskustelupalsta, jossa kuntalaiset käyvät kiivasta keskustelua päätöksistä ja ajankoh-

taisista asioista. Keskustelupalsta on hyvä, mutta ehkä hieman vanhanaikainen lapsille ja nuorille. Se, miten aktiivista vuorovaikutusta sähköisesti voitaisiin kehittää, on osa osallisuuden nykypäivän kysymyksistä, jota yhteistyönä hallinnon ja esimerkiksi nuorisopalvelujen kanssa tulee kehittää.

Tavoitteet

Lähdettäessä käynnistämään osallisuustoimintaa on hyvä miettiä, mitä tavoitteita toiminnan kautta halutaan saavuttaa. Tavoitteena ei ole vain täyttää lain pykälää vaan toiminta tulee nähdä tuloksellisena ja tarpeellisena. Lapset ja nuoret ovat asiantuntijoita omissa asioissaan ja he tuovat uusia näkökulmia asioiden kehittämiseen. Jokainen kunta asettaa omat paikkakuntakohtaiset tavoitteensa osallisuustoiminnalle. Osallisuusrakenteita käynnistäessä tavoitteiden asettelu lähtee aikuisista. Lasten ja nuorten mukaan ottaminen tavoitteiden asetteluun on mahdollista, mutta ei vielä tässä vaiheessa pakollista. Alussa aikuisten on hyvä linjata kokonaisuuden isot tavoitteet, joista lähdetään liikkeelle. Toiminnan ollessa käynnissä, keskitytään lasten ja nuorten toiveisiin, tavoiteasetteluihin ja ehdotuksiin toiminnan kehittämiseksi. Osallisuustoiminnan yleistavoitteina voidaan mainita:

- Sosiaalinen vahvistaminen, hyvinvoinnin edistäminen
- Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen
- Yhteisöllisyyden ja sosiaalisen pääoman kasvattaminen
- Kunnan peruspalvelujen kehittäminen lapsi- ja nuorisonäkökulmasta
- Nuorisolain noudattaminen

Yllä mainittuja kokonaisuuksia on purettu auki luvussa miksi osallisuutta tarvitaan.

Sitoutuminen

Lähdettäessä kehittämään osallisuustoimintaa kunnassa olennaisinta on kysymys, ketkä sitoutuvat toimintaan ja mahdollistavat toiminnan käynnistämisen? Kun halutaan saada aikaan hyvää osallisuutta, toiminnan kehittäminen tapahtuu johdosta alaspäin -mentaliteetilla. Vakuuttamalla ja sitouttamalla johto, synnyttään tuloksia.

Jos osallisuuden kipinä syttyy nuorisotyöntekijään tai opettajaan, hänen tehtävään on miettiä, miten edetään? Johdon tuki ja osallisuutta tukevan toimintakulttuurin herättäminen on tärkeää. Osallisuustoiminnan esittely esimiehelle on ensimmäinen askel. Nuorisotoimenjohtajan tai rehtorin lisäksi audienssi sivistystoimenjohtajan juttusilla on paikallaan. Johdon lisäksi osallisuustoimintaa kannattaa markkinoida päätöksentekoeleimissä. Lautakuntavierailut, kunnanhallituksessa asian esittely tuovat asialle julkisuutta. Sitouttamalla päättäjät asian taakse, luodaan toiminnalle vankka pohja. Osallisuuden puolesta puhumisen lisäksi sitouttaminen tapahtuu kirjaamalla osallisuustoiminta kunnan eri johtaviin asiakirjoihin. Myöhemmin luvussa osallisuuden maaperä käsitellään asiakirjoja, joihin toiminta on hyvä saada kirjattua.

Asenteet

Kuntien toimintaa ohjaavat lakien ja sopimusten lisäksi paikkakuntien asenteet ja normit. Päätöksenteko ja palvelujen kehittäminen nähdään monesti sujuvan paremmin vanhan mallin mukaan, jolloin turhia sorkkijoita ei kaivata. Tämänkaltaisen linjan on kärjistetyksi sanoen vanhoillinen, jossa vuorovaikutus on perinteistä aikuinen päättää -linjaa. Tämänkaltaisesta asenneilmapiiristä on pyrittävä eroon. Asennemuutoksen tavoitteena on luoda vapaampaa, innovatiivisempaa toimintakulttuuria, jossa lapset ja nuoret nähdään suurena voimavarana toiminnan kehittämisessä. Asennemuutos tarvitsee aikaa. ”Asennemuokkaajalta” vaaditaan hyviä vuorovaikutustaitoja ja pelisilmää. Käskemisellä ei saada mitään aikaiseksi. Parhaita mahdollisia työkaluja asennemuutoksessa ovat aktiivinen tiedottaminen ja vuorovaikutus. Palavereissa käyminen ja useiden kahvi-

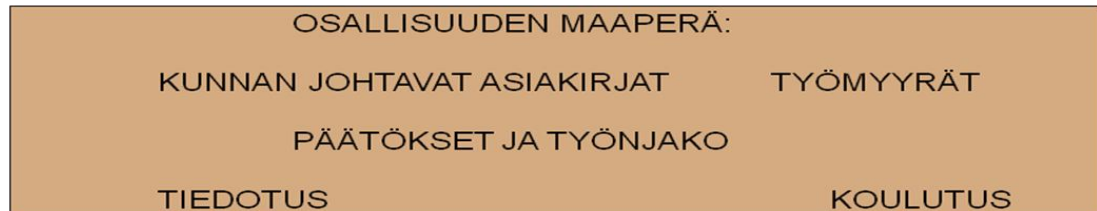
kuppien juominen kannattaa. Asian tunnetuksi tekeminen luo yhteistä näkemystä ja muokkaa asenteita. Tiedottamisen ja vuorovaikutuksen lisäksi tärkeässä roolissa asennemuutoksessa ovat esimiehet. Esimiesten tehtävänä on kehittää palvelujen kokonaisuutta ja jos osallisuus saadaan lanseerattua heille, toiminnan toteutus on helpompaa.

Mallit

Osallisuustoimintaa on kehitetty monissa Suomen kunnissa. Esivalmisteluihin kuuluu näiden eri mallien vertailu. Yhteydenotto kuntaan, jossa osallisuusrakenteita on kehitetty, kannattaa aina. Vierailu paikan päällä konkretisoi toimintaa monelle ja voi olla lisäksi toiminnan alkuun ponkaisemiseksi. Eri osallisuusmallien muokkaaminen omaan kuntaan sopivaksi on aina luovallista. Miksi tehdä kaikki samat virheet, kun voi oppia muilta.

OSALLISUUDEN MAAPERÄ

Osallisuusmuotoja käynnistettäessä, oli se sitten oppilaskuntatoiminta tai nuori-sovaltuustotoiminta, on tärkeää saada maaperä riittävän vankaksi. Ei taloakaan huonolle pohjalle rakenneta. Sama pätee osallisuustoiminnassa.

Osallisuus kunnan toimintaa johtavissa asiakirjoissa

Talon rakentamisessa toimintaa ohjaavat monet lait ja normit. Niiden huomiointaminen auttaa ihmisiä rakentamaan jäməköitä taloja, jotka kestävät sukupolvilta toisille.

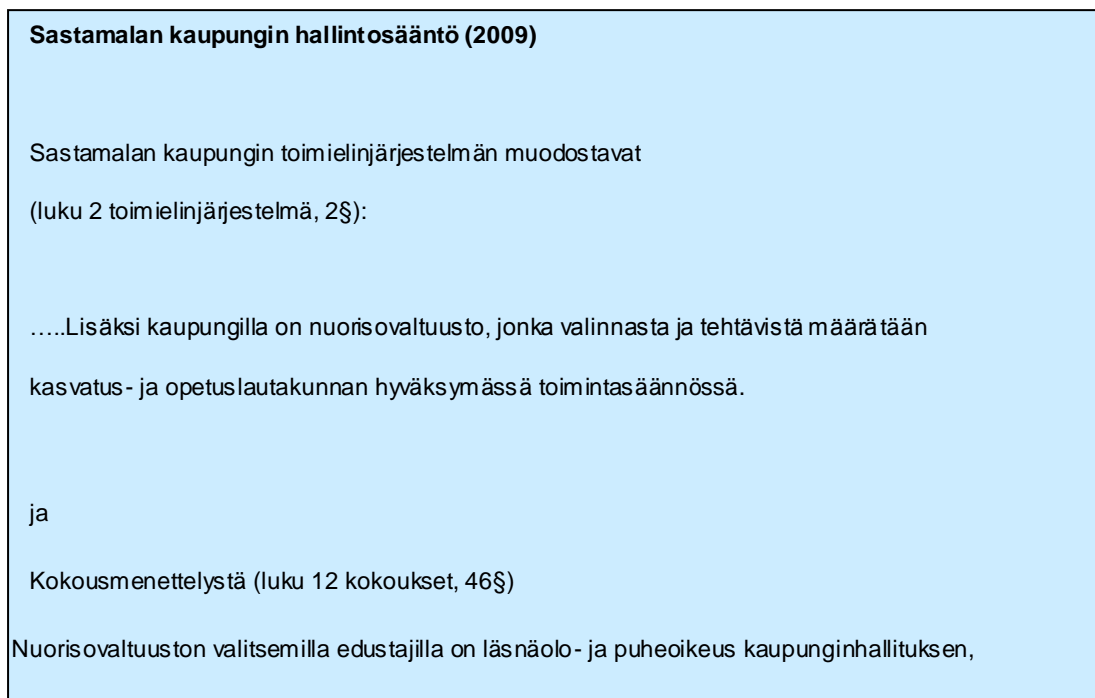
Osallisuuden muodoissa ja ilmentymisissä on hyvin suuria eroja maamme eri osissa. Kuntien toimintaa ohjaavat valtakunnan lait, mutta siitä huolimatta eri puolilla Suomea toimintaa ohjaavat paikkakuntien arvot, asenteet ja kulttuurit. Toisella paikkakunnalla pitäydytään jäyhässä perinteisessä päätöksentekopoliitikassa, jonka mukaan lapsia ja nuoria ei tarvitse ottaa mukaan toimintaan. Vuorovaikutus on perinteistä aikuinen päättää linjaa. Toisella paikkakunnalla toimintakulttuuri on vapaampaa, innovatiivisempaa ja lapset ja nuoret nähdään suurena voimavarana toiminnan kehittämisessä. Näissä kunnissa vuorovaikutus on aitoa ja lapset ja nuoret nähdään yhdenvertaisiksi toimijoiksi.

Kuntien toimintaa ohjaavat myös kuntakohtaiset normit. Osallisuuteen velvoittavia valtakunnallisia lakipykäliä tarkasteltiin peruskallio-osiossa. Tämän luvun tarkoituksena on antaa vinkkejä kunnan viranhaltijoille kunnan johtavista asiakirjoista, joihin osallisuuden määritelmä ja toimintamalli on hyvä kirjata. Kirjaamalla osallisuus kunnan toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin, saadaan se juurrutettua osaksi kunnan perustoimintaa.

Asiakirjat, joihin osallisuus on hyvä kirjata, ovat muun muassa:

- kunnan johtosääntö ja/tai hallintosääntö
- opetussuunnitelma
- kunnan palvelustrategia
- nuorisostrategia
- opettajien tehtäväkuvaukset

Esimerkkeinä johtavista asiakirjoista on kunnan johtosääntö ja valtuuston työjärjestys sekä opetussuunnitelma. Osallisuustoiminnassa kunnan johtosäännöllä ja hallintosäännöllä on iso merkitys toiminnan sujumisessa. Johtosääntö velvoittaa kaikkia toimijoita. Kunnat, jotka ovat nähneet lapset ja nuoret voimavaraksi, ovat kirjanneet lasten ja nuorten osallistumisen omaan hallintosääntöönsä.

Kuvio 7. Osallisuus Sastamalan kaupungin johtosäännössä.

Muita sitovia asiakirjoja ovat perusopetuksen opetussuunnitelma, jossa koulussa tapahtuva osallisuus määritellään. Yhtenä hyvänä paikkana osallisuuden mainitsemiselle opetussuunnitelman perusteisiin on opetussuunnitelman luku 3.3. toimintakulttuuri. Malleja kirjaukselle on monia ja kunnan kannattaa itse miettiä, miten toiminnan haluaa opetussuunnitelmaan kirjata. Esimerkkinä Sastamalan kirjaus:

3.1.1. Oppilaiden osallisuus

Nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja –politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa (Nuorisolaki 2006, 8§). Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Perustuslaki 2. luku, 6§).

Osallisuuden käsite

Osallisuus on mahdollisuutta vaikuttaa ja osallistua omaan elämään liittyviin asioihin sekä luoda omaa kulttuuriaan. Osallisuus on vuorovaikutusprosessi, johon lapsia ja nuoria tulee tukea. Koulun tavoitteena on kehittää oppilaiden osallisuutta. Osallisuutta kehittämällä tuetaan hyvää oppimista, ihmiseksi ja vastuulliseksi yhteiskunnan jäseneksi kasvamista. Oppilaiden osallisuudella tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa lapset ja nuoret pääsevät vaikuttamaan heitä koskeviin asioihin. Toiminta tarjoaa mahdollisuuden osallisuuden kokemukselle kaikille lapsille ja nuorille. Oppilailla on mahdollisuus vaikuttaa yhteisiin asioihin ja saada aikaan muutosta elinympäristössään.

Oppilaskuntatoiminta

Oppilaskuntatoiminnan tavoitteena on luoda oppilaille mahdollisuudet vaikuttamiseen ja vastuun kantamiseen koulun yhteisistä asioista sekä vahvistaa koulun yhteisöllisyyttä ja luokan yhteisöllistä toimintakulttuuria. Tavoitteena on myös tukea oppilaiden mahdollisuutta osallistua yhteisiä asioita koskevaan keskusteluun.

Oppilaskunnan muodostavat kaikki koulun oppilaat. Heidän keskuudestaan valitaan oppilaskunnalle hallitus. Oppilaskunta on oppilaiden vaikutuskanava. Oppilaskunta toimii yhteistyössä rehtorin, opettajien ja mahdollisten yhteistyötahojen kanssa. Oppilaskuntatoiminta on osa koulun toimintaa, jonka tarkoitus on itse toimintansa lisäksi harjoittaa oppilaita kriittisen mielipiteen muodostamisessa, päätöksenteko- ja neuvottelutaitoja sekä kouluyhteisössä toimimista.

Oppilaskuntatoiminta Sastamalan kaupungin perusopetuksessa

Oppilaskuntatoiminta laajeni syksystä 2006 kattamaan kaikki Sastamalan alueen koulut. Koulutoiminnan sujuvuuden ja viihtyvyyden kannalta on erityisen tärkeää, että koulun yhteisiä sääntöjä ja toimintatapoja noudatetaan. Kaikessa toiminnassa pyritään avoimeen ja vuorovaikutteiseen yhteistyöhön ja eri osapuolien huomioonottamiseen. Koulun oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa tehdään yhteistyötä mahdollisuuksien mukaan koulun kehittämistoiminnassa. Tällaista toimintaa ovat mm. erilaisten juhlien ja retkipäivien järjestäminen sekä koulun sääntöjen muutokset. Jokaisen koulun demokraattiseen toimintakulttuuriin kuuluu vahvana osana koulun oppilaskuntatoiminta. Oppilaskuntatoiminnalla pyritään vahvistamaan oppilaiden osallisuutta osana koulua ja ympäröivää yhteiskuntaa. Oppilaskuntatoiminnan avulla koulun oppilailla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa koulun toimintaan, saada kokemusta vastuun kantamisesta sekä harjoitella päätöksentekotaitoja.

Koulun oppilaskuntaan kuuluvat kaikki koulun oppilaat ja jokaiselta luokalta valitaan vähintään yksi edustaja edustamaan luokkaansa oppilaskunnan kokouksissa. Luokkaedustajista valitaan oppilaskunnan hallitus, joka toimii valitun yhdysopettajan kanssa aktiivisesti. Alakoulussa luokkaedustajat voivat myös suoraan muodostaa oppilaskunnan hallituksen. Oppilaskuntatoiminta on osa koulun toimintaa, jota voidaan toteuttaa pääasiassa koulupäivän aikana. Oppilaskunnan hallitus voi halutessaan järjestää lukuvuoden aikana vuosikokouksen koko oppilaskunnalle.

Kuvio 8. Osallisuus Sastamalan kaupungin opetussuunnitelmassa 2009.

Osallisuuden kiinnittäminen kunnan strategiaan sitouttaa kunnan toimijatahot puhaltamaan yhteen hiileen osallisuuden onnistumiseksi. Osallisuuden määrittäminen kunnan peruspalvelukokonaisuudeksi, antaa toiminnalle jatkuvuutta ja kehitysmahdollisuuksia myös seuraavina vuosina. Nuorisopalvelujen strategiaan osallisuuden kirjaaminen on tärkeää ja sen tulisi olla itsestään selvyys, koska usein nuorisopalveluiden vastuulla on koordinoida ja toteuttaa toimintaa.

Osallisuus on myös hyvä huomioida tehtävänkuvauksia tehdessä. Esimerkiksi oppilaskunnan ohjaavien opettajien tehtävänkuvaukseen on kirjattava osallisuustoiminnasta vastaaminen oppilaskunnan osalta.

Työmyyrät

Yhteisen tahtotilan löydyttyä, tarvitaan tekijöitä. Yhtenä esimerkkinä työmyyristä ja työryhmistä on:

- Osallisuuden ohjausryhmä (poikkihallinnollinen työryhmä)
- Osallisuuskoordinaattori (ohjausryhmä päättää)
- Osallisuuden tehotiimi (toteuttajat)

Poikkihallinnollista työryhmää voidaan kutsua osallisuuden ohjausryhmäksi, jonka tehtävänä on linjata toimintaa. Ohjausryhmään kuuluu aina lapsia ja nuoria ja heidän valintansa jokainen kunta päättää itse. Ellei kunnassa toimi vielä oppilaskunnat tai nuorisovaltuustot, koulujen opettajia kannattaa pyytää nimeämään koulun edustaja työryhmään. Lasten ja nuorten lisäksi ohjausryhmään kutsutaan muun muassa sivistystoimenjohtaja, nuorisotoimenjohtaja, nuorisotyöntekijä sekä alakoulun ja yläkoulun rehtori tai opettaja. Työryhmän kokoonpanon tulee olla hallittava, jotta tulosta saadaan aikaan. Toiminnan pyöriessä työryhmää kannattaa laajentaa vähintään seuraavien tahojen edustajilla: tukioppilastoiminnasta vastaava opettaja, kunnan hallinnossa työskentelevä viranhaltija, kolmannen sektorin edustaja, koulukuraattori tai vastaava sosiaalipalvelujen edustaja.

Alussa ohjausryhmän tehtävänä on miettiä, kuka koordinoi toimintaa. Hyvin usein koordinaatiovastuu on luontevinta ohjata nuorisopalveluille, mutta myös

koulutoimen puolelta löytyy vastaavia koordinaattoreita. Tärkeintä on löytää vastuuhenkilö hyvässä yhteistyön hengessä ja muistaa, että toiminnan jatkamiseen tarvitaan jokaisen työpanosta. Koordinaatiovastuu on hyvä kohdentaa yhdelle henkilölle, jotta kokonaisuus pysyy hallittavissa. Jos koordinaatiovastuuta hoitaa oman työn ohella, toiminnan kehittäminen vie pidemmän aikaa. Tavoiteltavaa olisi kuitenkin saada luotua osallisuudesta kokonaistehtävä, jota koordinoisi yksi henkilö yhteistyössä muiden viranhaltijoiden kanssa.

Osallisuuskoordinaattorilta vaaditaan hyvin laaja-alaista osaamista. Osallisuustyössä liikutaan koko kuntasektorin ja myös kolmannen sektorin alueella, jolloin työn tuloksellinen hoitaminen vaatii hyvää asiantuntijuutta. Koordinaattorin tulee tuntea toimintaympäristönsä arvot, sopimukset ja tavoitteet ja toimia niiden mukaan. Häneltä vaaditaan vankkaa työelämäosaamista, jossa erityisesti painottuvat yhteistyötaidot, ongelmaratkaisutaidot, laaja-alainen visiointi sekä suunnittelu ja organisointi. Häneltä vaaditaan myös taitoja, joita esimiehillä tulee olla (päätöksentekokyky, talouden hallinta, budjetin rakentamisen kyky, muutoksenhallinta, neuvottelutaidot, tiedottaminen). Lisäksi työn tekemiseen tarvitaan sidosryhmätuntemusta ja asiakastuntemusta.

Ohjausryhmä käsittelee kokouksissaan osallisuustoiminnan tavoitteet ja linjaukset toimintamuodoista. Osallisuuden tehotiimi perustetaan sen mukaan, mitä osallisuustoimintamuotoja kunnassa on tarkoitus käynnistää. Jos kunnassa on päätetty esimerkiksi käynnistää alakouluilla oppilaskuntatoiminta, ohjausryhmän tehtävänä on miettiä, ketkä opettajat voisivat alkaa ohjata oppilaskuntatoimintaa kouluissa. Näistä ohjaavista opettajista ja osallisuuskoordinaattorista muodostuu tehotiimi, joka kehittää toimintaa kentällä.

Päätökset ja työnjako

Työmyyrien löydyttyä on aika keskittyä itse taloon. Esivalmisteluiden aikana kannustettiin vertailemaan osallisuustoimintaa eri kunnissa. Vertailujen jälkeen on hyvä miettiä mikä sopii oman kunnan kokonaisuuteen. Yleisimmät muodot, joita käynnistetään, ovat oppilaskuntatoiminta ala- ja yläkouluissa, nuorisoval-

tuustotoiminta ja erilaiset yhteiset foorumit. Toimintamuotoja mietittäessä, lasten ja nuorten mielipiteet ovat kunnan arvoisia. He pystyvät antamaan hyvin tärkeää tietoa siitä, mikä kiinnostaa ja mikä ei. Kartoitettaessa toimintamuotoja, on hyvä miettiä kunnan tarpeita ja mahdollisuuksia. Erilaiset ideariihet auttavat visioimaan toimintaa kunnassa. Pohdintojen jälkeen ohjausryhmä kirjaa päätökset ja vastuut toimintamuodoista.

Tehotiimin tehtävänä on koota toimintasuunnitelma, joka hyväksytään ohjausryhmässä. Toimintasuunnitelman teossa lapsilla ja nuorilla tulee olla suuri rooli, muutoin osallisuuden tavoite ei toteudu. Työnjaossa vastuutetaan tehotiimin ja ohjausryhmän osallistujat tehtävistä ja käynnistetään toiminta. Ohjausryhmä ja tehotiimi kokoontuvat tasaisin väliajoin päivittämään toimintasuunnitelmaa ja ajankohtaisia asioita. Osallisuudessa lapset ja nuoret ovat tähtiä, mutta ilman aikuisten tukea, tähdillä on vaara sammua.

Tiedotus

Avoimen kehittämistyön takana on hyvä tiedottaminen. Jos asioista ei puhuta, ne jäävät puuhasteluiksi. Tiedottaminen vie aikaa, mutta palkitsee lopulta. Asioiden hyvä esivalmistelu auttaa toiminnan käynnistämistä. Osallisuustoiminnassa tämä tarkoittaa aktiivista viestintää kunnan johdolle ja työntekijöille, päättäjäille, lapsille ja nuorille sekä muille kunnan asukkaille.

Kunnan sisäinen tiedotuskanava (intra tms.) on hyvä väylä kertoa uudesta kehittämistoiminnasta. Intran rinnalla oiva tiedotusmuoto on sähköposti, joka saavuttaa kaikki kunnan työntekijät. Sähköisen median lisäksi perinteiset vierailut erilaisissa tiimeissä ja kokouksissa avaavat toimintaa monille. Aktiivinen viestintä päättäjäille tarkoittaa taas audienssia lautakuntien ja muiden ryhmien kokouksiin, jossa asian lyhyt esittely tuo näkyvyyttä luoden yhteistä visiota lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.

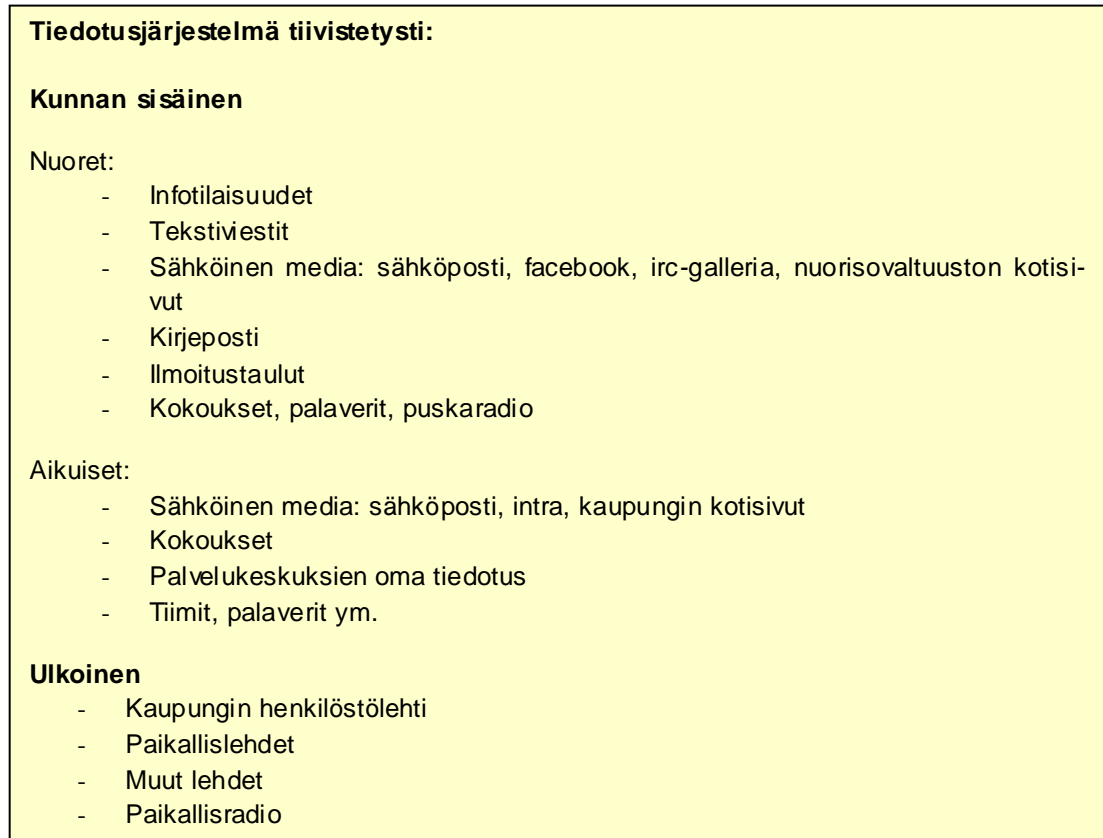
Lapsille ja nuorille tiedottamisessa tärkeintä on aito läsnäolo. Tiedottaminen pitää jalkauttaa. Kontaktien luominen ja asiasta kertominen onnistuu parhaiten vieraillemalla koulujen oppitunneilla, nuorisotaloilla tai erikseen järjestetyissä

tilaisuuksissa. Tiedottamisessa hyviä välineitä ovat sähköinen media ja perinteinen ilmoitustaulu. Sähköisellä medialla tarkoitetaan sähköpostia, facebookia tai muita foorumeita, joissa nuoret viettävät aikaa.

Osallisuustoiminnasta tiedottaminen kunnan muille asukkaille tapahtuu paikallislehtien kautta. Toiminnan lyhyt kuvaus ja jatkossa kertomukset asioiden etenemisestä kiinnostavat varsin monia vanhempia. Kun osallisuustoiminta on saatu pyörytettyä kunnolla käyntiin, voi esimerkiksi oppilaskuntia pyytää kirjoittamaan toiminnastaan lehteen. Paikallislehdet ottavat mielellään lasten ja nuorten kirjoituksia vastaan. Muita tiedottamisen väyliä ovat paikallisradio ja kaupungin tiedotuslehti.

Kuka sitten vastaa tiedottamisesta? Monialaisessa työryhmässä on hyvä päättää eri toimijoiden vastuista, joista yksi on tiedottaminen. Jos osallisuuden kehittämistä ja koordinaatiovastuuta hoitaa henkilö oman toimensa ohella, on hyvä jakaa tiedotusvastuita. Jos taas tehtävää hoitaa varsinainen osallisuuskordinaattori, tiedottaminen on silloin myös kasvojen luomista asialle ja siinä tapauksessa tiedottamisvastuu on hyvä antaa itse koordinaattorille. Tiedottajina lapset ja nuoret ovat vertaansa vaille. He tuntevat kohderyhmänsä ja osaavat käyttää sähköistä mediaa paremmin kuin aikuiset. On hyvä vastuuttaa myös heitä tiedottamisesta.

Kuvio 9. Tiedotusjärjestelmä.

Koulutus

Koulutuksesta puhuttaessa tarkoitetaan sekä aikuisten koulutusta että lasten ja nuorten koulutusta osallisuustoimintaan. Ilman koulutusta toiminnan kehitys ei ole tuloksellista ja osallisuuden vaatima aito dialogisuus voi jäädä toteutumatta.

Aikuisten koulutuksesta puhuttaessa tarkoitetaan muun muassa oppilaskuntien ohjaavien opettajien, nuorisotyöntekijöiden ja muiden viranhaltijoiden koulutusta sekä päätöksenteko-organisaation koulutusta.

Oppilaskuntatoiminnan käynnistämiseen tarvitaan innostuneita opettajia. Valitettavan usein käy niin, että viimeiseksi taloon tullut opettaja saa tehtävän vasten tahtoaan. Tämä pystytään välttämään luomalla yhteinen toimintakulttuuri, jossa osallisuus nähdään osana yhteisön perustoimintaa. Oppilaskuntien ohjaavien opettajien koulutusta on järjestetty viime vuosina opetushallituksen kautta. [Osallistuva oppilas - yhteisöllinen koulu, toimivan oppilaskunnan opas](#) (Nousiainen & Piekkari 2005) on opetusministeriön julkaisema opas oppilaskunnan ohjaaville

opettajille perustietopaketti, joka soveltuu käytettäväksi kaikilla kouluasteilla. Oppaassa on tietoa lasten ja nuorten osallisuudesta, oppilaskunnan rakenteesta ja yhteistoiminnallisuuden merkityksestä oppilaskunnan toiminnassa. Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu opas suuntautuu vahvasti koulumaailman toiminnan kehittämiseen. Kädessäsi oleva osallisuuden taloa rakentamassa -opas paneutuu tarkemmin koko kuntaorganisaatiossa tapahtuvaan osallisuustoimintaan kuin osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu opas. Osallisuuden taloa rakentamassa -opas keskittyy edistämään poikkihallinnollista yhteistyötä lasten ja nuorten asioissa, tarjoten erilaisia vaihtoehtoja toiminnan käynnistämiseen ja kehittämiseen.

Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu opas on yksi esimerkki oppilaskunta-toiminnan kehittämiseen ja ohjaavien opettajien kouluttamiseen. Osallisuuskoordinaattorin kannattaa ottaa selville mitä muita mahdollisuuksia on oppilaskunta-toiminnan kehittämiseen. Esimerkiksi Sastamalan kaupungissa ohjaavien opettajien kouluttamisesta ovat vastanneet osallisuuskoordinaattori ja oppilaskuntien ohjaavien opettajien koordinaattori ja koulutus on perustunut Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu –koulutuksiin sekä kuntakohtaisiin painotuksiin.

Nuorisotyöntekijöiden koulutuksessa osallisuutta on hyvä tarkastella nuorisopalvelujen perustehtävien kautta. Usein osallisuus on oma osansa nuorisopalveluiden peruspalveluista, jolloin jokaisella nuorisotyöntekijällä tulisi olla tietämys peruspalvelujen rakenteista ja sisällöistä sekä osallisuuden merkityksestä. Osallistavien työmenetelmien koulutusta tarvitaan muun muassa talotyössä, vaikuttajaryhmytyössä ja työpajatoiminnassa. Osallistavat menetelmät ovat työkaluja osallisuuden edistämiseksi ja tähtäävät pitkälti samoihin päämääriin kuin sosiokulttuurinen innostaminen eli ihmisten valtaistamiseen ja heidän vaikutusmahdollisuuksiensa lisäämiseen (Innostaja 2010). Ohjaajien tulee hallita myös kokouskäytänteet sekä kunnan yhteistyöverkostot, jossa toimitaan.

Päätäjät ja esimerkiksi lautakuntien esittelijät tarvitsevat myös koulutusta lasten ja nuorten osallisuudesta. Hyvänä esimerkkinä on kutsua lautakuntien, kunnan hallituksen ja kunnanvaltuuston edustajat, esittelijät sekä lasten ja nuorten edustajat yhteistilaisuuteen, jossa avataan osallisuustoimintaa lain näkökulmista

sekä kuntaorganisaation näkökulmasta. Koulutustilaisuudessa on hyvä käydä läpi osallisuustoiminnan rakenteet sekä miettiä yhdessä, miten osallisuutta voitaisiin yhdessä kehittää. Myös SWOT-analyysin teko osallisuudesta herättää päättäjiä huomaamaan asiaa eri kantilta. SWOT-analyysi voidaan tehdä esimerkiksi aiheesta nuorten toiminta päätöksentekoeelimissä. Nuoret ovat myös tehneet Sastamalassa ja Sastamalan lähikunnissa päättäjille kymmenen käskyä aiheesta miten otan nuoren huomioon lautakuntatyöskentelyssä. Kymmenen käskyä on helpottanut niin päättäjien kuin nuorten toimintaa lautakuntatyössä.

10 KÄSKYÄ: MITEN OTAN NUOREN HUOMIOON LAUTAKUNNAN KOKOUKSISSA

1. SUHTAUDUN TASAPUOLISESTI KAIKKIIN
2. KATSON ASIAA KAIKKIEN NÄKÖKULMASTA
3. KYSYN NUORTEN MIELIPIDETTÄ ERITYISESTI HEITÄ KOSKEVISSA ASIOISSA
4. EN OLE ENNAKKOLUULOINEN NUORIA KOHTAAN
5. SELVENNÄN NUORILLE EPÄSELVÄT ASIAT
6. OLEN AVOIN NUORTEN MIELIPITEILLE
7. AJAN NUORTEN ASIOITA ETEENPÄIN
8. SUHTAUDEN NUORIIN POSITIIVISESTI
9. KERRON NUORILLE MITEN KOKOUKSISSA TOIMITAAN
10. NUORISSA ON TULEVAISUUS

Koottu nuorten ääni kuuluviin lautakuntatyöskentelyssä – yhteistilaisuudessa Lavian

Kuvio 10. Lavian kunnan 10 käskyä päättäjille.

Päättäjien ja lasten ja nuorten yhteiskoulutuksissa voi myös pitää kyselytunteja. Kyselytunneilla paneelissa voi istua joko aikuiset tai lapset ja nuoret. Näin saadaan vaihdettua tietoja kunkin ikäluokan ongelmista, toiveista ja iloista. Yhteistilaisuudet ovat mitä parhaimpia toiminnan edistäjiä.

Lasten ja nuorten koulutuksista puhuttaessa on hyvä lähteä turvallisesta ryhmästä. Oli kyseessä oppilaskunnan hallitus, talotoimikunta tai nuorisovaltuusto, tärkeintä on satsata toiminnan alkuun.

Turvallisessa ryhmässä toimiminen on yksi osallisuuden keskeisistä tekijöistä. Turvallisessa ryhmässä lapset ja nuoret uskaltavat ilmaista mielipiteensä ilman pelkoa. Ryhmäyttämisen kautta tavoitteena on saada kiinteä ryhmä, joka toimii hyvän osallisuuden periaatteen mukaan. Osallisuustoiminnassa on kyse lasten ja nuorten omista ideoista. Ideoiden herättäminen on välillä hieman hankalaa ja siihen tarvitaan erilaisia menetelmiä ja koulutusta. (Salovaara 2008, 22.) Ryhmäyttämisharjoitteita ja ideointimalleja löytyy muun muassa Mannerheimin lastensuojeluliiton tuottamasta materiaalista *Voima virtaa*. Menetelmämateriaali osallisuudesta tukioppilastoimintaan ja MLL:n nuorisotyöhön (Salovaara 2008).

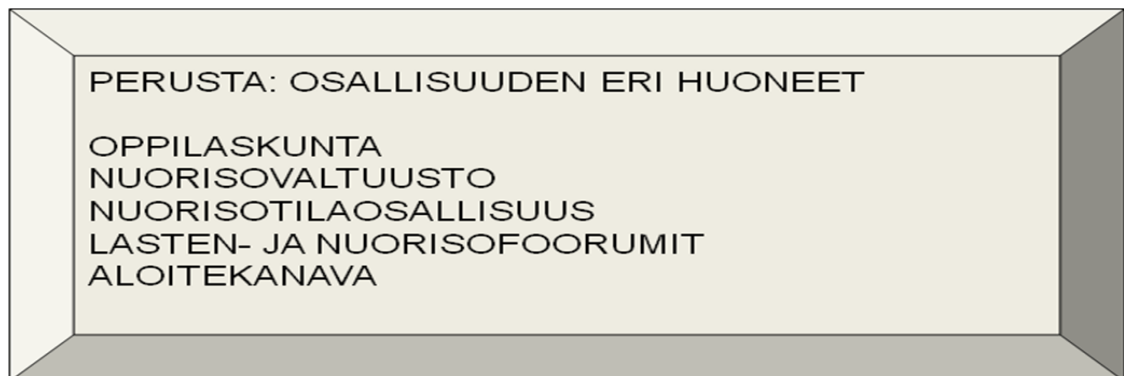
Lasten keskus on puolestaan koonnut lapsille oman vaikuttamistaito oppaan (Tammi & Lasten keskus oy 2009), jossa kerrotaan selkeästi vaikuttamisesta ja sen muodoista. Opas antaa hyviä koulutusvinkkejä lasten ja nuorten parissa toimijoille.

Nuorten kanssa on hyvä käydä läpi myös kokouskoulutusta. Kokouskäytänteet ovat tarpeellisia asioita toimittaessa oppilaskunnassa, nuorisovaltuustossa, talotoimikunnassa tai yhdistystoiminnassa. Kokouskoulutuksessa on suositeltavaa perehtyä kokoukseen liittyviin asioihin. Miten kokous kutsutaan koolle, missä muodossa esityslista ja pöytäkirja kirjoitetaan ja erityisesti, miten kokouksissa käyttäydytään ja toimitaan (kokoustekniikka). Liitteenä eräs esimerkki oppilaskunnan hallituksen kokouskäytäntö koulutuksesta (Liite 1.)

Osallisuuden kehittämistä ja koulutusta käsitellään hyvin monessa julkaisussa ja materiaalissa. Oppaan loppuun on koottu edellä esitetty listaus osallisuuden koulutuksiin liittyvistä materiaaleista ja julkaisuista. Listan tavoitteena on helpottaa osallisuuden kehittäjien työtä ja koota yhteen osallisuudesta tuotettu materiaali. (Liite 2.)

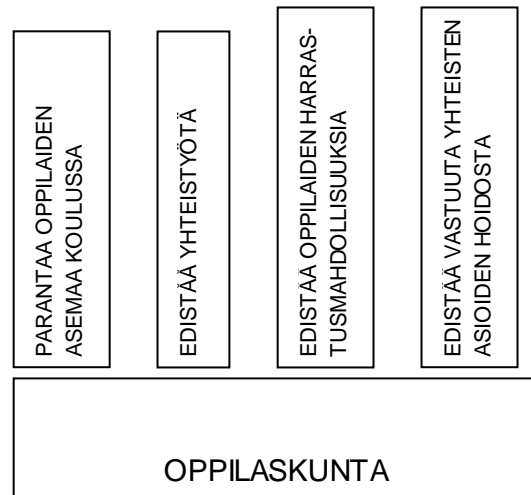
PERUSTA

Esivalmisteluiden ja maaperän muokkauksen jälkeen päästään varsinaiseen työhön! Nyt osallisuuden taloon saadaan huoneet, joissa erilaisia osallisuustoimintoja tapahtuu. Huoneista puhuttaessa, tarkoitetaan osallisuuden eri toimintamuotoja, kuten oppilaskuntatoiminta ja nuorisovaltuustotoiminta. Se, mitä osallisuushuoneita kuntaan rakennetaan, riippuu kunnan innostuksesta ja päätöksistä. Osallisuustoiminnan muotoihin vaikuttaa olennaisesti muun muassa kunnan ja koulujen koko sekä kohderyhmän ikäjakauma. Pienissä kunnissa toiminta on erilaisempaa kuin isommissa kunnissa. Esimerkiksi pienessä koulussa oppilaskuntatoimintaan ei välttämättä kannata perustaa oppilaskunnan hallitusta, vaan pitää koko koulun yhteisiä oppilaskunnan kokouksia. On hyvä luoda järjestelmä, jossa osallisuus kattaa kaikki lasten ja nuorten ikäryhmät. Osallisuuden saralle on hyvä luoda osallisuuden koheesio, jossa osallisuutta löytyisi koulumaailmasta, nuorisotyöstä, kunnan muista hallintokunnista ja kolmannen sektorin puolelta.

Oppilaskuntatoiminta

Koulun tehtävänä on opetussuunnitelman mukaan edistää lasten ja nuorten osallisuutta. Osallisuuden kehittäminen koulumaailmassa rinnastetaan hyvin usein oppilaskuntatoimintaan. Oppilaskuntatoiminta tehtävänä on luoda oppilaille kanava koulussa vaikuttamiseen.

Kuvio 11. Oppilaskunnan tehtävät (Nousiainen & Piekkari)

Oppilaskuntatoiminnan tavoitteena on luoda oppilaille mahdollisuus vaikuttamiseen ja vastuun kantamiseen koulun yhteisistä asioista. Oppilaskunta vahvistaa koulun yhteisöllisyyttä sekä luokan yhteisöllistä toimintakulttuuria. Toiminta tukee oppilaiden mahdollisuutta osallistua yhteisiä asioita koskevaan keskusteluun yhteistyössä koulun muun henkilökunnan kanssa. (Sastamalan perusopetuksen opetussuunnitelma 2009.)

Nuorisovaltuustotoiminta

Ensimmäinen nuorisovaltuusto perustettiin Kangasalalle vuonna 1995. Nykyään nuorten vaikuttajaryhmiä on noin 200 ympäri Suomea (Suomen nuorisovaltuustojen liitto 2009).

Nuorisovaltuustotoiminta edistää osallisuutta muiden vaikuttajaryhmien (muun muassa oppilaskunnat) kanssa kunnassa ja osallistujat ovat monesti valittu toimintaan vaalien kautta. Erityispiirteitä toiminnassa ja kohderyhmissä on monia.

Nuorisovaltuustotoiminnasta vastaa hyvin usein kunnan nuorisopalvelut, joka koordinoi toimintaa ja sen kehittämistä yhteistyössä koulujen ja muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Nuorisovaltuuston tehtävänä on edustaa kunnan nuoria ja tuoda heidän mielipiteensä kuuluviin kunnassa. Nuorisovaltuusto on toimintamuotona yksi yleisimmistä nuorten vaikuttajaryhmien muodoista. Nuorisovaltuuston perustamisen takana on monesti aloite, joka voi tulla kunnan virkamiestaholta, luottamushenkilöiltä tai nuorilta itseltään.

Nuorisovaltuuston edustajat ovat iältään noin 13–18-vuotiaita. Monesti nuorisovaltuusto koostuu noin 10–30 nuoren joukosta, joka on valittu jonkinlaista vaalikäytäntöä käyttäen. Vaalikäytäntönä ovat usein henkilöstövaalit ja ne suoritetaan kouluilla ja nuorisotaloilla. (Nikkilä 2002, 66.)

Seuraavaksi on koottu tiivistelmä nuorisovaltuuston periaatteista Punkalaitumen kunnassa. Periaatteet tuovat mielestäni hyvin esiin nuorisovaltuustojen perustehtävän ja idean.

Punkalaitumen nuorisovaltuusto

Punkalaitumen nuorisovaltuusto on nuorten 13-18-vuotiaiden punkalaitumelaisten muodostama vaikuttajaryhmä. Ehdokkaaksi asetetaan vapaaehtoisesti ja valinta tapahtuu vapaaehtoisista ehdokkaista äänestämällä. Vaalit pidetään syksyllä. Äänioikeus on samanikäisillä punkalaitumelaisilla nuorilla.

Nuorisovaltuuston tehtävänä on edustaa nuoria ja tuoda heidän mielipiteensä kuuluviin Punkalaitumen kunnassa. Uuden nuorisolain mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Nuorisovaltuusto toimii asiantuntijaelimenä nuoria koskevissa asioissa ja laatii aloitteita, esityksiä ja lausuntoja nuoriin ja heidän elinoloihinsa liittyvissä asioissa. Nuorisovaltuusto edistää yhdessä oppilaskuntatyön kanssa lasten ja nuorten osallisuutta Punkalaitumen kunnassa.

Toimikausi ja kokoonpano

Toimikausi on kaksi vuotta. Nuorisovaltuusto koostuu kymmenestä (10) 13-18-vuotiaasta nuoresta. Valtuusto valitsee keskuudestaan puheenjohtajan, varapuheenjohtajan ja sihteerin. Kokouksissa on läsnä liikunta- ja nuorisotoimen edustus.

Edustajien valinta

Nuorisovaltuuston edustajat valitaan vaaleilla vapaaehtoisista ehdokkaista. Ehdokkaista voivat asettua kaikki Punkalaitumen kirjoilla olevat 13-18-vuotiaat nuoret. Nuorisovaltuuston vaalit pidetään yläkoululla, lukiolla ja nuorisotilassa. Äänioikeutettuja ovat kaikki Punkalaitumen kirjoilla olevat 13-18-vuotiaat nuoret. Vaaleissa valituiksi tulevat kymmenen (10) eniten ääniä saanutta ehdokasta, tasaäänillä edustuspaikka ratkotaan arpomalla.

Läsnäolo- ja puheoikeus päätöksentekoaikoina

Nuorisovaltuuston edustajilla on läsnäolo- ja puheoikeus lautakuntien kokouksissa. Hallintosäännössä määritellään nuorisovaltuuston oikeudet.

Talous ja toiminta

Nuorisovaltuustolle myönnetään vuosittainen toimintamääräraha vapaa-aikatoimen budjettiin. Varojen käyttöä seuraa Punkalaitumen kunnan vapaa-aikatoimensihteerin. Valtuusto valmistelee toiminta- ja taloussuunnitelmat, toimintakertomukset sekä vastaa oman toimialansa budjetin toteutumisesta yhdessä liikunta- ja nuorisosihteerin kanssa. Nuorisovaltuustolla on oikeus hankkia varoja myös omaehtoisesti. Nuorisovaltuuston edustajille maksetaan kokouspalkkio ja mahdolliset kokouksista aiheutuvat matkakustannukset. Nuorisovaltuusto kokoontuu joka kuukauden ensimmäinen torstai klo 15.00. kunnan virastossa ja päättää työskentelytavoistaan itsenäisesti. Valtuuston kokous on laillinen ja päätösvaltainen, mikäli paikalla on 1/3 jäsenistä. Valtuusto voi halutessaan perustaa erilaisia toimikuntia ja työryhmiä.

Raportointi

Nuorisovaltuuston kokouksista kirjoitetaan pöytäkirjat, jotka ovat julkisia ja nähtävillä kunnan kotisivuilla. Valtuuston mahdollisesti perustamat työryhmät raportoivat toimistaan nuorisovaltuustolle ja muille nuorille tarpeen mukaan. Liikunta- ja nuorisosihteerin toimittama nuorisovaltuuston kokouspöytäkirjat tiedoksi vapaa-aikalautakunnalle.

Kuvio 12. Punkalaitumen nuorisovaltuuston toimintaperiaatteet.

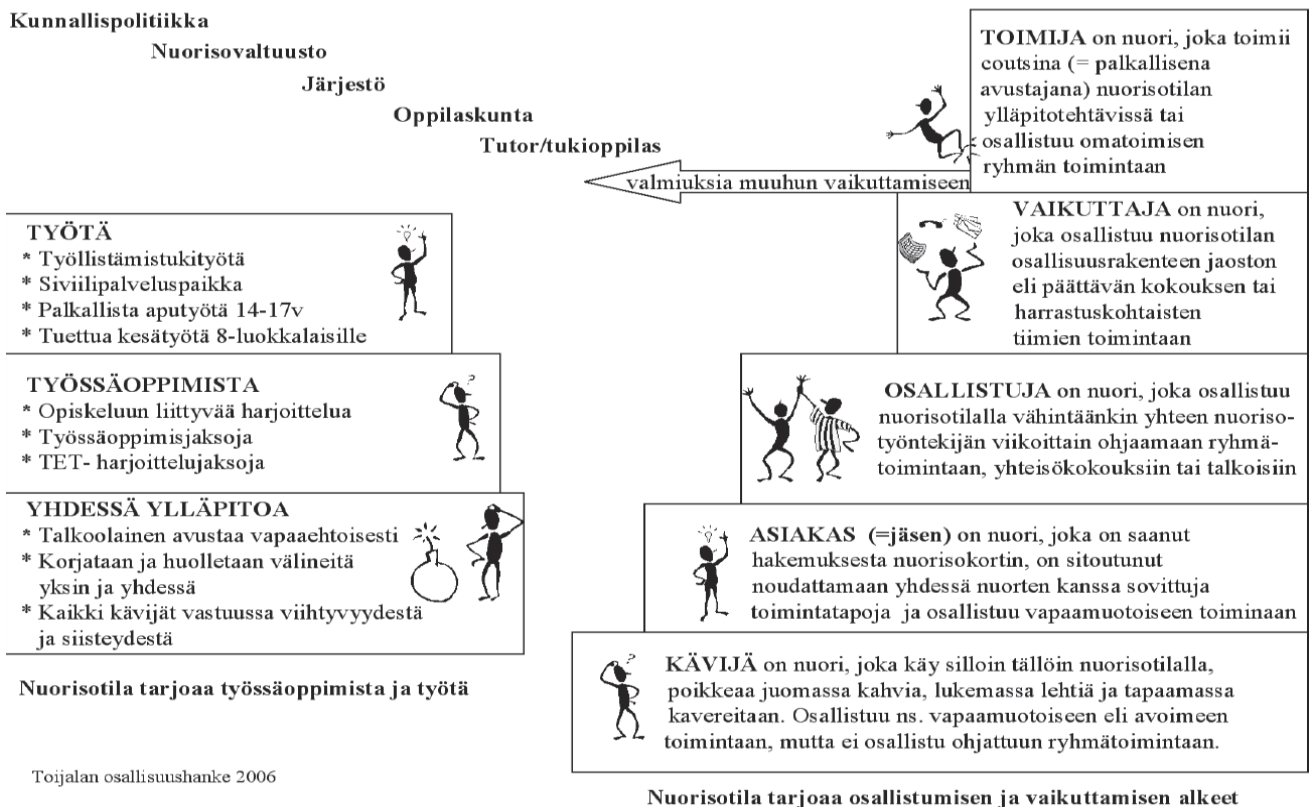
Nuorisotalotoiminta, nuorisotilaosallisuus

Käytännössä nuorten aktiivinen osallistuminen nuorisotaloilla vaihtelee paljon. Nuorisotyössä vaarana on, että aikuiset tuottavat palveluja nuorilla ja nuoret ovat vain kuluttajan roolissa. Nuorisotaloilla haasteena on löytää tavat tukea nuoria ja samalla antaa heidän kehittää toimintoja. (Vesikansa 2002, 25.)

Nuorisotilaosallisuuden kautta nuorille pyritään rakentamaan osallisuuden ja aktiivisuuden kokemuksia ”omassa tilassa” ja tätä kautta herätetään laajempaa kiinnostusta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Osallisuudesta tulee eräänlainen teema tai tavoite, joka systematisoi ja jäsentää nuorisotyön tekemistä

Hyvänä esimerkkinä nuorisotilaosallisuudesta on nykyisen Akaan kaupungin nuorisotilaosallisuuden malli, jossa periaatteena on nuorten ohjaaminen tavoitteelliseen ja osallisuutta tukevaan ryhmätoimintaan. Toiminta nuorisotilalla jäsentyy osallisuuden portaiden mukaan, jossa nuoren aktiivisuus voi lisääntyä olemisen ja sitoutumisen kautta vaikuttamiseen ja toimimiseen.

Nuorisotila osallisuuden polkuna

Kuvio 13. Osallisuus nuorisotilatoiminnassa (Vehviläinen 2006,95.)

Nuorisotalolla osallisuus toteutuu usein myös talotoimikuntien kautta. Talotoimikuntien valinta tapahtuu yleensä vaaleilla ja toimikausi on usein yksi vuosi. Talotoimikunnat suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa ja toimivat nuorisotilojen edustajina erilaisissa kokouksissa ja tapahtumissa.

Lasten- ja Nuortenfoorumit

Foorumeilla tarkoitetaan tässä oppaassa niin sanottuja kyselytunteja, jotka edistävät lasten ja nuorten, päätöksentekijöiden ja viranhaltijoiden yhteistyötä ja yhteistä tietämystä lapsille ja nuorille tärkeistä asioista. Tavoitteena on myös tuoda demokraattista päätöksentekojärjestelmää tutuksi, toisin sanoen antaa sille kasvot. Kyselytunneille paneeliin kutsutaan kunnan viranhaltijoita, lautakuntien, kunnanhallituksen ja kunnanvaltuuston puheenjohtajia vastailemaan lasten ja nuorten kysymyksiin eri aihepiireistä. Foorumien kautta saadaan ajankohtaista tietoa kunnan asioista ja pystytään kehittämään koulun toimintaa, esimerkiksi tulevien hankintojen ja kouluviihtyvyyden parantamisen suhteen.

Aloitekanava

Lapsille ja nuorille sähköisen median käyttäminen on arkipäivää. Tutkimuksien mukaan lapset ja nuoret kuluttavat aikaansa yhä enenevässä määrin tietokoneiden ja muun median ympärillä. Osallisuuden pitää löytää uusia vuorovaikutusmenetelmiä, jotta lapset ja nuoret saadaan kiinnostuneiksi asiasta.

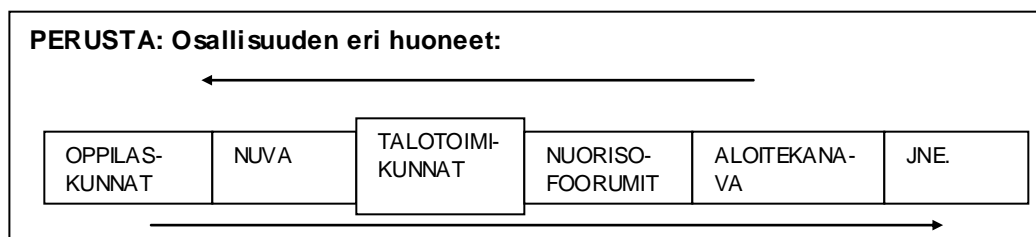
Valtiovalta on tuonut voimakkaasti osallisuustoiminnan ja median esille. Hallituskauden ohjelmassa yhtenä tavoitteena on, että vuoteen 2010 mennessä jokaisessa kunnassa on aktiivisessa käytössä lasten ja nuorten vaikutuskanavat. (Opetusministeriö 2007, 36). Hallitusohjelma on myös kirjannut turvallisen mediaympäristön yhdeksi tavoitekohdaksi. Osallisuuden yhtenä sähköisenä esimerkkinä on aloitekanavapalvelu (aloitekanava.fi), jossa on mukana yli yhdeksänkymmentä kuntaa ja niiden piirissä on 34 % maamme 13–24 –vuotiaista

(Aaltonen 2010). Osa kanavista on seudullisia ja osa isojen kaupunkien ylläpitämiä.

Aloitekanava on julkisen ja kolmannen sektorin verkkodemokratian edistämiseen suunniteltu väline nuorille. Se lisää viestinnän avoimuutta ja madaltaa nuorten kynnystä osallistua yhteiseen päätöksentekoon. Aloitekanava mahdollistaa ajasta ja paikasta riippumattoman vaikuttamisen. Aloitekanavan kautta nuori pystyy kirjaamaan idean tai aloitteen oman elinpiirinsä asioista koskien koulua, kotiympäristöä tai harrastetoimintaa. Aloitteet toimitetaan kunnan tai kaupungin päättäville elimille ja nuorille kerrotaan verkon kautta miten aloitteille on käynyt. Aloitekanava tarjoaa virtuaalifoorumin ajatusten esittämiseksi. Sen viisivaiheinen prosessi seuloa ideoiden joukosta kehityskelpoisimmat osallistujien kommenttien ja äänestysten perusteella ja seuraa näin syntyneiden aloitteiden kehittymistä koko niiden elinkaaren ajan – idean esittämisestä sen mahdolliseen toteutumiseen saakka. (Vaikuttamistaidot.fi.)

Yhteistyön esteettömyys

Talon perustaa rakennettaessa, pitää huolehtia tilojen esteettömyydestä. On hyvä saada aikaan tiivis yhteistyöverkosto eri huoneiden välillä. Rakenteiden joustavuus ja sujuvuus takaavat jatkuvuuden. Tavoiteltavaa on, että alakoulun oppilaskunnasta on helppo siirtyä yläkoulun oppilaskuntaan ja sieltä taas haakeutua nuorisovaltuustoimintaan tai talotoimikuntaan. Rakenteiden ja huoneiden kynnysten pitää olla matalat, jotta jatkuvuus on turvattu. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei osallisuustoimintaan voi tulla mukaan missä tahansa vaiheessa, esimerkiksi yläkoulusta. Kynnys lähteä mukaan täytyy olla matala, muutoin lasten ja nuorten mukaantulo on vaikeaa ja osallisuus näennäistä.

Huoneiden välisen yhteistyön tulee olla aktiivista. Kunnassa kannattaa miettiä, miten alakoulujen ja yläkoulun oppilaskuntien yhteistoiminta järjestetään tai miten oppilaskunnan edustajat pystyvät tekemään yhteistyötä nuorisovaltuuston kanssa. Sastamalan osallisuusmallissa (Liite 3.) alakoulun oppilaskunnille järjestetään joka lukukausi yhteisryhmä, jossa käsitellään oppilaskuntatoiminnan ajankohtaisia aiheita. Yhteisryhmään osallistuu aina tarvittaessa yläkoulun oppilaskunnan edustaja. Nuorisovaltuuston kokouksiin on järjestetty läsnäolo-oikeus oppilaskunnan puheenjohtajalla tai erikseen päätetyllä edustajalla. Näin pystytään turvaamaan tiedonkulku ja aktiivisen yhteistyö.

RUNKO

Rakennuksen yksi tärkeimmistä rakenteista on runko ja sitä tukevat rakenteet. Nyt on aika toteuttaa suunnitelmat. Rungon kehittäminen vaikuttaa oleellisesti siihen, että talo pysyy pystyssä koko olemassaoloaikansa. (Rakentaja.fi 2010.) Siksi rungon rakenteet, toimintamuodot, kannattaa suunnitella tarkoin. Osallisuudessa rungossa avataan toimintamuotojen käytäntöä. Seuraavaksi on esitelty osallisuustoiminta käytännössä.

RUNKO: OSALLISUUS KÄYTÄNNÖSSÄ
-Toimintamuodot

Oppilaskuntatoiminta käytännössä

Oppilaskunnan muodostavat kaikki koulun oppilaat. Heidän keskuudestaan valitaan oppilaskunnalle hallitus. Oppilaskunta on oppilaiden vaikutuskanava. Oppilaskunta toimii yhteistyössä rehtorin, opettajien ja mahdollisten yhteistyötahojen kanssa. Oppilaskuntatoiminta on osa koulun toimintaa, jonka tarkoitus on itse toimintansa lisäksi harjoittaa oppilaita kriittisen mielipiteen muodostamiseen päätöksenteko- ja neuvottelutaitoja sekä koulu yhteisössä toimimista. (Sastamalan perusopetuksen opetussuunnitelma 2009.)

Oppilaskuntatoiminnan lisäksi muita osallisuusmuotoja koulussa ovat yhteiset projektit ja teemapäivät. Suomessa hyviä tuloksia on saatu aikaan järjestämällä koulun lähiympäristön kehittämishankkeita tai teemapäiviä, jossa projektimuotoisesti on kehitetty välituntialueen viihtyvyyttä ja kouluväylien turvallisuutta. Kunnan tilakeskuksen kuuluu ottaa vastaa ideoita turvallisuuden parantamiseksi, sekä pyytää oppilaskunnilta lausuntoja ja ehdotuksia asioiden kehittämiseksi.

Teemapäivien viettäminen on hyvin yleistä kouluissa. Osallistavaksi toiminnaksi sen tekee se, että oppilaat saavat olla mukana ideoimassa päivien ohjelmaa ja toimintaa alusta lähtien. Hyvänä esimerkkinä voi mainita muun muassa YK:n lapsen oikeuksien päivän, jota monessa Suomen koulussa on vietetty. Teemapäivän voi rakentaa niin, että luokittain käsitellään lasten oikeuksia, joista oppilaat saavat äänestää tärkeimmän artiklan. Artiklat kootaan yhteen (oppilaskunta tai valittu toimikunta), jonka jälkeen valitaan yksi artikla. Tämän artiklan ympärille rakennetaan teemapäivä erilaisina toimintoinen.

Muita osallistavia toimintamuotoja, joita esim. oppilaskunnat järjestävät:

- välituntitoiminnan järjestäminen nuoremmille oppilaille
- vierailuja oppitunneilla
- kioski tai kahvila
- erilaiset tapahtumat, kirpputorit yhteistyössä vanhempainyhdistysten tai MLL:n kanssa
- mielipidemittaukset kouluun liittyvistä asioista ym.

(Salovaara 2008, 13.)

Oppilaskuntatoiminta on positiivinen resurssi koululle. Tämä resurssi on ymmärretty esimerkiksi Sastamalan yläkoulussa, jossa oppilaskunnan edustaja ottaa osaa tulevien opettajien virka haastatteluihin. Aluksi tämä herätti vastustusta haastattelihoissa, mutta pian huomattiin kuinka hyödyllistä tietoa nuoret pystyvät antamaan hakijoista.

Sastamalan yläkoulun oppilaskunnan edustajat ottavat myös osaa opettajakunnan kokouksiin. Jokaisessa kokouksessa on oma pykälä oppilaskunnan terveisille. Kokouksessa oppilaskunnan edustajat kertovat ajankohtaisista asioista sekä keskustelevat opettajien kanssa suunnitteilla olevista asioista.

Nuorisovaltuustotoiminta käytännössä

Nuorisovaltuusto toimii yleensä asiantuntijaelimenä nuoria koskevissa asioissa ja laatii aloitteita, esityksiä, lausuntoja ja mielipidekirjoituksia nuoriin ja heidän elinoloihinsa liittyvissä asioissa. Nuorisovaltuustojen tehtävänä kunnassa voi olla myös nuorille suunnattuja tapahtumien järjestäminen. Osa valtuustoista on kuitenkin sanoutunut irti ”huvikoneistona” toimimisesta ja keskittyvät vain lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen päätöksenteko-organisaatioissa.

Aloitteen tekeminen

Nuorisovaltuuston tehtävänä on tarttua lapsiin ja nuoriin kohdistuviin epäkohtiin ja pyrkiä kehittämään tai parantamaan niitä. Aloite on esitys päättäjiille, joka sisältää ehdotuksen jonkin asian parantamisesta tai uuden kokonaisuuden kehittämisestä. Aloitteen voi tehdä kuka tahansa, mutta erityisesti nuorisovaltuuston tulisi olla asiassa valveutunut.

Mielipidekirjoitus

Näkyvyyttä lasten ja nuorten asioille saadaan paikallislehtien kautta. Nuorisovaltuuston tehtävänä on herätellä kuntalaisia huomaamaan lasten ja nuorten asioita. Mielipidekirjoitus on hyvä tapa tuoda esille ajankohtaisia asioita, niin hyviä kuin huonojakin.

Adressi

Nuorisovaltuusto voi olla adressin alkuunpanija. Adressi on päättäjiille suunnattu poliittinen julkilausuma, jonka useat nuoret allekirjoittavat. Nuorisovaltuuston tehtävänä on huolehtia nimien keräämisestä sekä adressin luovuttamisesta päättäjiille.

Tapahtumat

Nuorisovaltuusto järjestää lapsille ja nuorille suunnattuja tapahtumia, joita voivat olla esimerkiksi diskot, konsertit, elokuvanäytökset elokuvateatterissa ja itsenäisyyspäiväjuhlat. Lisäksi nuorisovaltuusto voi halutessaan tukea ideoillaan, rahallisesti tai talkootyönä muiden järjestämiä nuorisovaltuuston mielestä hyviä tapahtumia.

Nuorisotila-osallisuus käytännössä

Nuorisotila-osallisuudesta käytännön esimerkkeinä kuvataan talotoimikuntien työtä Sastamalan kaupungissa sekä Hämeenlinnan nuorisotiloilla toimivaa vaikuttamisnurkkausta.

Talotoimikunnat käytännössä

Nuorisotalojen talotoimikunnat koostuvat nuorisotalon vakikäyttäjistä. Talotoimikuntien tehtävänä on kehittää nuorisotalon toimintaa. Toimikuntalaiset suunnittelevat ja toteuttavat itse avointa toimintaa ja toimivat usein myös apu-ohjaajina ohjatuissa hetkissä. Talotoimikunta päättää myös talolle hankittavista tuotteista, lehdistä ja tavaroista yhteistyössä ohjaajien kanssa. Talotoimikuntalaiset päivittävät nuorisotalon säännöt aika ajoin ja toimivat esimerkkinä talon muille nuorille.

Talotoimikunnan tehtävät Sastamalan kaupungin nuorisotaloilla:

- Toimikunta pitää kokouksia noin kerran kuussa, kokouksissa toimikuntalaiset oppivat kokouskäyttäytymistä ja kokoustekniikkaa
- Toimikunta suunnittelee, ohjaajan apuna, nuorisotalon toimintaa; toimikuntalaiset toimivat ohjaajan apuna erilaisissa tapahtumissa ja tempauksissa
- Toimikunnan edustajaa ottaa osaa nuorisoparlamentin kokouksiin ja toimikuntalaiset parlamentin tapahtumiin

(Vammalan nuorisostrategia 2008, 14.)

Nuorisotalon vaikuttamisnurkkaus

Hämeenlinnan nuorisotaloilla toimii aktiivisesti vaikuttamisnurkkaukset, joiden tavoitteena on saada nuorten mielipiteiden ja aloitteiden ilmaisu mahdollisimman helpoksi ja yksinkertaiseksi. Nuorisotalolla on ilmoitustaulu tai aloitelaatikko, johon voi laittaa lappuja toimintaideoista, mieltä painavista asioista ja myös positiivisista asioista. Laput käsitellään nuorisotalon talokokouksissa kuukausittain ja tarpeen mukaan myös nuorisotyöntekijöiden kuukausipalaverissa. Pääsääntöisesti asiat hoituvat talon sisäisesti eli nuorisotyöntekijöiden toimesta, mutta jotkut asiat voivat vaatia laajempaa käsittelyä. Tällöin ne viedään paikallisen nuorten vaikuttajaryhmän kokoukseen. Mikäli asia tai aloite koskee laajemmaltikin koko Hämeenlinnan aluetta, asia viedään nuorten vaikuttajaryhmän käsittelyn jälkeen nuorisofoorumin kokoukseen. Asiaan saadaan mahdollisesti vastaamaan myös päättäjä tai virkamies. Asian käsittelyn ja päätöksenteon jälkeen vastaukset tuodaan nuorten vaikuttajaryhmän tai nuorisotyöntekijän kautta takaisin nuorisotalon talokokoukseen ja ilmoitustaululle kaikkien nähtäville.

Vaikuttamisnurkkaukset toimivat aktiivisesti, kun huolehditaan nurkkaukset markkinoinnista ja tiedottamisesta. Nuoret ottavat asioihin hyvin kantaa ja tekevät hyviä esityksiä, kun työväline eli nurkkaus on tuttu ja tiedostettu. (Hiltunen 2010.)

Lasten- ja nuortenfoorumit

Käytännön esimerkkinä kuvataan Sastamalan kaupungin alakoulujen, yläkoulun ja toisen asteen oppilaitosten foorumeja. Lastenfoorumit ovat alakoululaisten kyselytunteja ja nuortenfoorumit yläkoululaisten, lukion ja ammatillisen oppilaitoksen kyselytunteja. Foorumi on rakenteeltaan paneelikeskustelun kaltainen tapahtuma, johon kutsutaan lautakuntien edustajat, prosessien johtajat ja tarvittavat päälliköt. Foorumissa panelisteilta kysellään lasten ja nuorten mieltä kysymyksiä eri aihealueittain, joita ovat muun muassa:

- koulu
- vapaa-aika (liikunta/harrastuspaikat, kirjasto, nuorisotalot ym.)
- ympäristö (tiet, puistot ym.)
- kaupungin palvelut
- nuorison vaikuttamismahdollisuudet
- liikenneyhteydet
- muut asiat

Kysymyksistä vastaa kunkin koulun tai oppilaitoksen oppilaskunnat, jotka koostuvat luokkien tuottamat kysymykset eri aihealueiden alle. Foorumeissa tärkeää on se, että koko koulun tai oppilaitoksen oppilaat ja opiskelijat ottavat osaa kysymysten suunnitteluun. Itse foorumitapahtumaan ottavat osaa koulujen ja oppilaitosten opettajat ja oppilaat. Foorumit ovat lisänneet lasten ja nuorten tietämystä päätöksenteosta. Foorumien kautta on herätty huomaamaan, etteivät päätettävät asiat olekaan niin yksiselitteisiä kuin luullaan.

Aloitekanava

Aloitekanavassa nuoret voivat ideoida yksin, ryhmässä tai luokittain omaa lähiympäristöään koskevia parannus-, kehitys- ja muutosehdotuksia. Ideoita pääsee lukemaan ja kommentoimaan sekä seuraamaan niiden käsittelyä. Aloitekanavakunnissa moderaattorit muokkaavat ideat aloitteiksi lisäten niihin toimenpide-ehdotuksen eteenpäin. Aloitekanavassa on lapsille ja nuorille suunnattu aloitepuoli ja [Kunta kysyy](#) -osio, jossa kunta voi kysyä lapsilta ja nuorilta mielipiteitä valmisteilla olevista asioista. Aloitteet lisätään kanavaan Kunta Kysyy -osioon, jossa käydään vuorovaikutteista keskustelua kunnan ja nuorten välillä. Aloitekanavaan rekisteröityneet nuoret pääsevät kommentoimaan kuultavana olevia asioita. Kommenttien jälkeen palvelu päivittää tiedot siitä, miten nuorten mielipiteet on otettu huomioon ja mitä kyseiselle asialle on tapahtunut. Kynnys osallistua aloitekanavan toimintaan on matala. Kuka tahansa rekisteröitynyt käyttäjä voi kirjoittaa oman ideansa joko omalla nimellään tai nimimerkillä tai nimettömänä. (Karhuvirta 2009, 44.)

KATTO

Katon tehtävänä on suojata koko rakennusta sateilta ja haitallisilta säteiltä. Osallisuudessa katolla tarkoitetaan tekijöitä, jotka tukevat ja takaavat toimintojen sujuvan kulun sekä kehittävät toimintaa tavoitteiden mukaan. Tässä kohdassa puhutaan koordinaatiosta, seurannasta ja arvioinnista. Tiivistetysti katon tehtävänä on taata koordinaation varmistaminen, jonka kautta luodaan osallisuustoiminnalle tulevaisuus kuntakentässä.

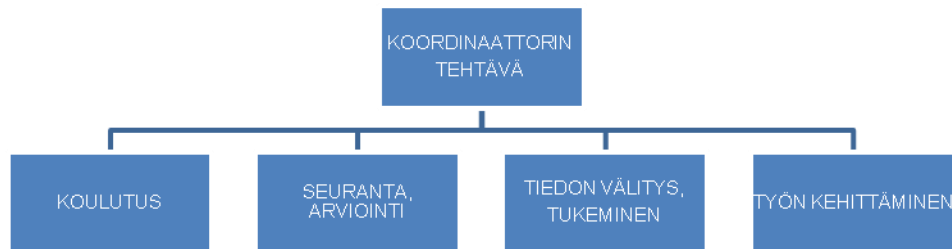

Koordinaatio

Koordinaation tarkoituksena on pitää ”narut käsissä” eli koota toimintamuodot yhdeksi toimivaksi kokonaisuudeksi. Koordinaattorin roolia voidaan verrata kapellimestarin rooliin. Työssä ohjataan paikallista palvelujärjestelmää ja sovelletaan työnjakoa eri toimijoiden välillä. Tavoitteena on muodostaa toimiva kokonaisuus, jossa jokaisella toimijalla on oma tärkeä paikkansa.

Osallisuuskoordinaattorin työ ei ole mitään yhden työtehtävän suorittamista, vaan poikkihallinnollista kanssakäymistä ja lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittämistä. Kehittäjän aktiivinen rooli vaatii sosiaalista silmää. Koordinaattorin on hyvä osata lukea ihmisten mielialoja. Tahdikkuus on oiva sana kuvaamaan hyvän koordinaattorin ominaisuutta. Sosiaalisten vuorovaikutusten lisäksi koordinaattorilta odotetaan visiointia uusille toimintamuodoille. Perustehtävän suorittaminen ei ole pelkästään annetun tehtäväkokonaisuuden suorittamista vaan koko toimialan laajamittaista kehittämistä. Aktiivisena kehittäjänä koordinaattorin tulee tietää kenen kanssa toimii ja miksi. Työn kohteena ovat ensisijaisesti

lapset ja nuoret, mutta myös välillisesti aikuiset toimijat. Aikuisten toimijoiden kautta koordinaattori kehittää lasten ja nuorten hyvinvointia. Lasten ja nuorten kanssa toimintoja hiotaan lisää ja toteutetaan. Koordinaattorin tulee hallita sidosryhmätuntemus ja toimijakenttä, jotta voidaan puhua tuloksellisesta toiminnasta.

Kuvio 14. Osallisuuskoordinaattorin tehtävät.

Koordinaattorilla on tulosvastuu toiminnasta ohjausryhmälle. Hän välittää tietoa ja kehitystarpeita kentän ja johdon välillä. Hänellä pitää olla visio ja innostus toimintaan. Koordinaattori kokoavana tahona kouluttaa osallisuustoimijoita tai hankkii kouluttajan ajan tasaistamaan toimijoiden tietoja. Hän kerää faktatietoa toiminnasta, jonka kautta toimintaa on helppo arvioida ja seurata. Erityisen tärkeää on myös tuen antaminen kentän toimijoille. Koordinaattorilla on kuuntelijan rooli. Hän kuuntelee ilot ja surut ja pyrkii kehittämään toimintaa niin, että jokaisella toimijalla olisi hyvä tehdä työtä omassa ympäristössään.

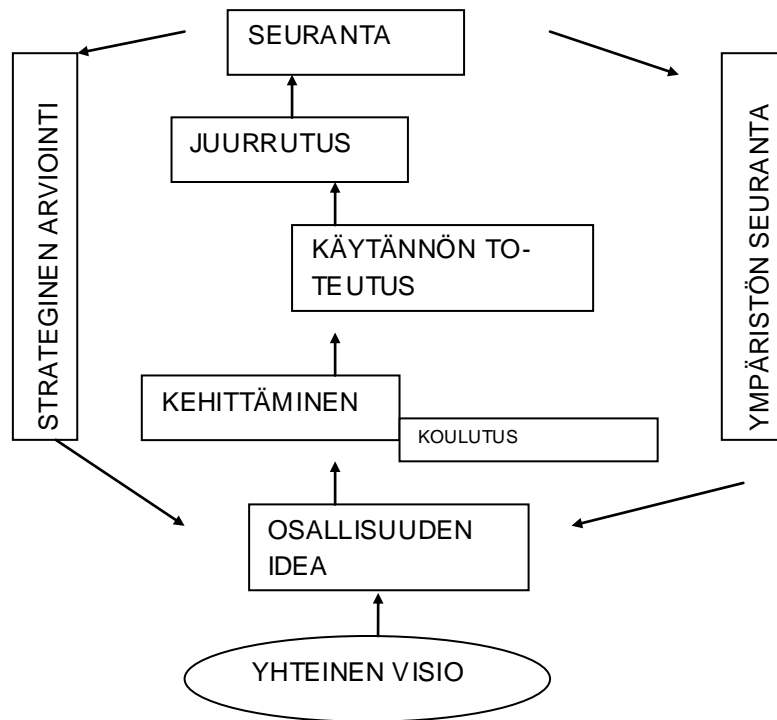
Osallisuuden kehittäminen

Osallisuuden kehittäminen kuntaorganisaatiossa tapahtuu yleensä työntekijän, kehittäjän näkökulmasta ja lähtökohtana ovat oma innovatiivisuus ja kiinnostus. Tavoitteet toiminnalle asetetaan voimassa olevien strategioiden mukaan ja tavoiteltavaa olisi, että toiminnan kehittämiseen osallistuisi poikkihallinnollinen verkosto. Näin voimme taata kokonaisvaltaisen näköalan lasten ja nuorten osallisuuskenttään kuntaorganisaation sisällä.

Osallisuustoiminnan kehittäminen ei kulje yleensä minkään normin mukaan, mutta yhtymäkohtia eri kehittämismalleihin löytyy. Uusien ideoiden syntymiseen tarvitaan luovuutta, kriittistä arviointia ja innovatiivisuutta. Ehkä tärkeimpänä uuden palveluidean syntymisessä on kriittinen arviointi ja palvelukentän kokonaisuuden hyvä hahmottaminen. Luovuudella ja innovatiivisuudella saadaan paljon aikaan, mutta jotta kokonaisuus prosessissa pysyy eheänä, tarvitaan kokonaisajattelua ja ajankohtaista tietoutta kehitettävän palvelun tai prosessin tilasta ja tulevaisuudesta. (Kinnunen 2004, 10.)

Osallisuuden kehittäminen linkittyy hyvin Kokon palvelujen suunnittelumalliin (1999), jossa eri kehittämistyön vaiheet seuraavat toisiaan yhteisen vision kautta. Kokon mallissa on viisi vaihetta, jotka ovat ideointi, kehittäminen, toteutus, vakiinnuttaminen ja seuranta. Mallin vaiheet kulkevat ajallisesti päällekkäin ja virheen sattuessa, voidaan palata edelliseen vaiheeseen. Mallia arvioidaan strategisen arvioinnin ja ympäristön seurannan kautta. Strateginen arviointi tarkoittaa toimintaan valitun strategian ja siihen kohdistuvan muutospaineen arviointia. Ympäristön seuranta käsittää asiakkaiden, yhteistyöverkoston ja median tutkimista. Arvioinnin ja seurannan avulla saadaan selville uusia tekijöitä, jotka vaikuttavat tuleviin strategioihin. (Kinnunen 2004, 34–35.)

Osallisuuden kehittämisen malli on muokattu Kokon mallia hyväksi käyttäen seuraavasti: yhteinen visio, osallisuuden idea, kehittäminen, ympäristöanalyysi, koulutus, käytännön toteutus, juurruttaminen ja seuranta. Arvioinnissa korostuvat ympäristön seuranta ja strateginen arviointi. Oppaassa on jo sivuttu visiota, tavoitteita, työn suunnittelua (vrt. kehittäminen) ja toteutusta. Tässä kohdassa paneudutaan osallisuuden seurantaan ja arviointiin.

Kuvio 15. Osallisuuden kehittämisen malli (mukaillen Kokon mallia)

Laatu

Palvelujen laatu kytkeytyy strategiseen suunnitteluun ja toiminnan ohjaukseen, prosessien kuvaukseen ja vaikuttavuustavoitteisiin. Toiminnan laadun määrittäminen tukee itse toimintaa ja sen ohjausta. (Sirkkilä 2010.)

Nuorten osallisuutta ei voi nähdä pelkästään tuotteena vaan myös vuorovaikutuksellisena prosessina, jonka kautta opitaan yhdessä toimimalla. Osallisuustoiminnassa lapset ja nuoret ovat itse tuottajan roolissa, osallistuen ja kehittäen itse projekteja ja tuotoksia. Laadun kriteerit tulee rakentaa yhdessä nuorten kanssa heidän tarpeistaan ja yhteistyön tarpeista lähtien. (Gretschel 2002, 114.)

Yhtenä osallisuuspalvelun laatukriteerinä voidaan pitää osallisuuden tunnetta, jota kuvaavat sanat voimaantuminen ja valtautuminen. Nuorten osallisuudentunne on koko osallisuuspalvelutoiminnan tavoite. Miten lapset ja nuoret kokevat palvelut, joihin he ovat osallistuneet? Ovatko palvelut olleet asiakaslähtöisiä

ja onko lasten ja nuorten ääni aidosti otettu huomioon? Osallisuuden arvioinnissa osallisuuden tunteen lisäksi arvioidaan toiminnan tavoitteellista kehittymistä, aktiivista ja luottamuksellista vuorovaikutusta ja yhteistyötä sekä itse toimintaa. Arvioinnin toteuttajina ovat kaikki prosessiin osallistuneet eli lapset, nuoret ja aikuiset toimijat. Arvioinnissa jokaisella osapuolella on omat odotuksensa, joita peilataan omiin arvoihin ja kokemuksiin. Laadun arviointi perustuu siis jokaisen omaan näkemykseen laadusta. Ainoastaan henkilö itse voi tietää, onko osallisuustoiminnan tavoite – se, tuntuuko hänestä osalliselta – toteutunut vai ei. (Emt., 116– 117.)

Laatukriteerit on hyvä luoda tapauskohtaisesti joko itse meneillään olevalle projektille (esimerkiksi välituntialueen viihtyvyyden parantaminen) tai sitten lukukausittain. Kuntien kannattaa myös luoda oma laatuarviointimallinsa, jossa paikkakunta-kohtaiset erityispiirteet otetaan huomioon.

Arviointi

Arviointitiedon tuottamisessa on lukuisia tapoja. Esimerkiksi nuorisotyössä käytetyimpiä tapoja ovat auditoinnit, itsearviointit ja vertaisarviot. (Hovi, Luukkonen, Mäkelä, Pakka, Taponen & Westman 2009,5.)

Osallisuutta voidaan arvioida kunnan ajankohtaisen strategian mukaan. Strategian tavoitetasojen saavuttaminen kertoo hyvin paljon tehtävän onnistumisesta ja kehittämistarpeista. Strategioiden mukaan työ saa uusia vivahteita ja uusien tavoitetasojen mukaan sitä kehitetään. Esimerkiksi lapsi- ja nuorisopoliittisessa ohjelmassa osallisuus kannattaa ottaa omaksi painopistealueeksi, jota tarkastellaan ja arvioidaan yleensä valtuustokausittain.

Ympäristön seuranta käsittää asiakkaiden ja yhteistyöverkoston tutkimista. Osallisuuden seuranta ja laatuarviointia toteutetaan muun muassa asiakaskyselyin. Kyselyt lapsille, nuorille ja kunnan toimijoille antavat uutta näkökulmaa toimintoja kehitettäessä. Kyselyissä avainsanana on toistuvuus. Laadun arvioinnissa on tarpeellista myös kerätä yleistietoa osallisuustoiminnasta ja lasten

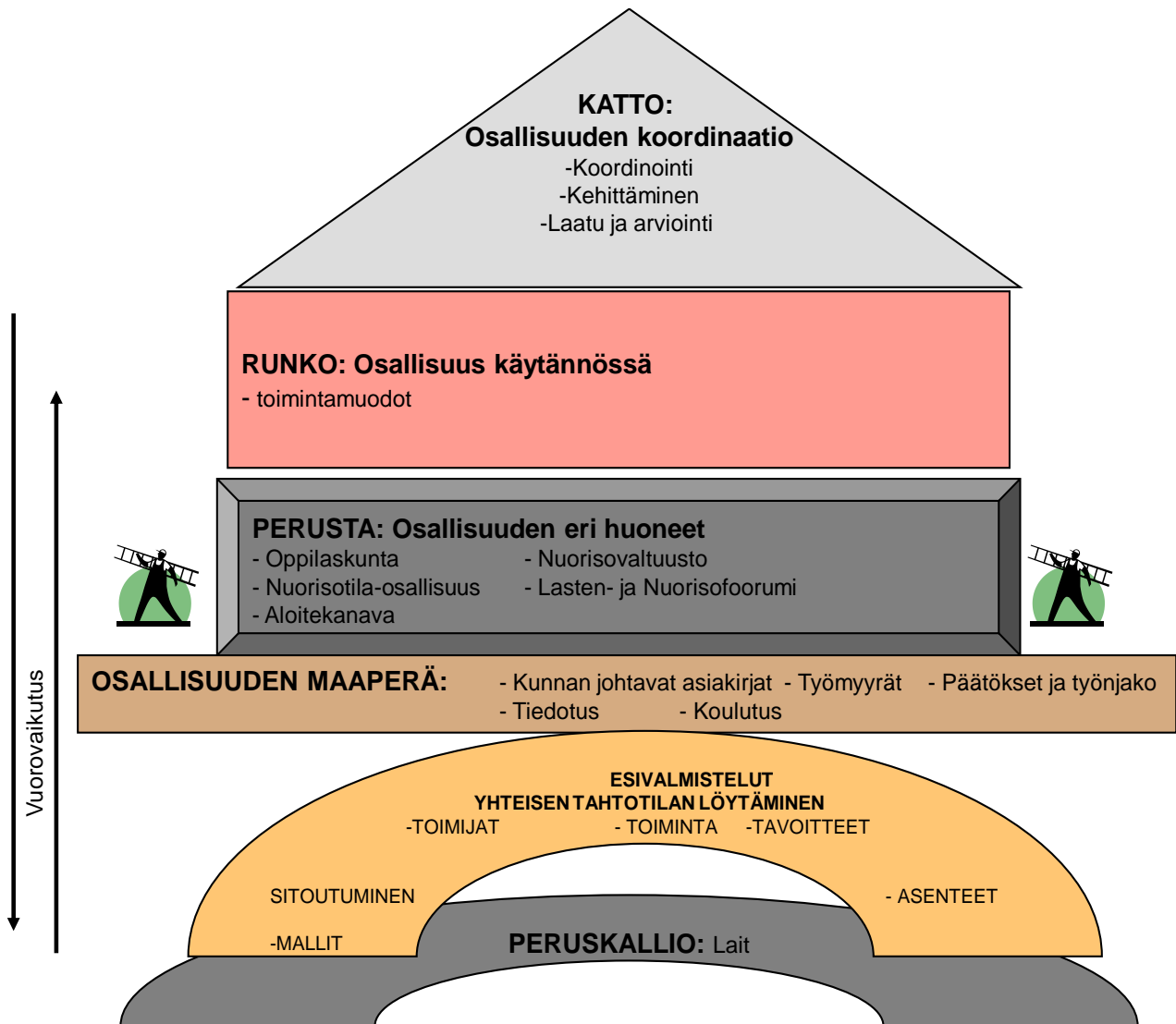
ja nuorten hyvinvoinnista. Vuosittaiset kyselyt lasten ja nuorten osallisuuden tilasta, antavat pitkällä tähtäimellä tärkeää tietoa lasten ja nuorten elämästä.

Peruskyselyjen lisäksi yhtenä arviointimenetelmänä voidaan käyttää tarinaviivamenetelmää, jossa arvioidaan tiettyä projektia tai toimintaa. Tarinaviivamenetelmässä projektiin osallistuneet kertovat oman tarinansa projektin kulusta. Tarinassa selviää ovatko lapset ja nuoret itse kokeneet osallisuutta ja mikä on ollut aikuisten rooli toiminnassa. Projektista voi tehdä projektimadon helpottamaan tarinan rakentumista. Mato pitää sisällään projektin eri vaiheet. Kun projektin tarina on saatu kerrottua, on aika piirtää oma tarinaviiva kuvaamaan omia tunteuksiaan toiminnasta. Tarinaviiva-arvioinnissa jokainen osallistuja arvioi omat huippuhenkensä ja alamäkönsä projektin aikana. Lomakkeiden pohjalta käydään arvioinnin kokoava keskustelu, johon kaikki osallistuvat. (Gretschel 2003, 8–15.)

Pääkaupunkiseudun nuorisotoimet (Helsinki, Espoo, Vantaa) ovat luoneet nuorisotyön auditointi- ja itsearviointimallin. Mallin erityispiirteinä on pureutuminen nuorisotyön keskeisiin prosesseihin, kuten avoimet nuorten illat, tavoitteelliset pienryhmät, leirit ja osallisuustoiminta. Arvioinnin tueksi on kehitetty käsikirja, joka pitää sisällään arvioinnin kriteerit ja tasokuvaukset. (Hovi ym. 2009, 5.)

Käsikirjaa täydennetään osallisuuden arvioinnin suhteen. Pääkaupunkiseudun nuorisotoimet ovat kehittämässä vaikuttamistoiminnan kriteerit – mallia, jossa määritellään nuorisotoimen tekoja nuorten vaikuttamistoiminnan toteuttamisessa yhteistyönä muiden toimijoiden kanssa. Malli julkistetaan syksyllä 2010.

OSALLISUUDEN TALO KOKONAISUUDESSAAN

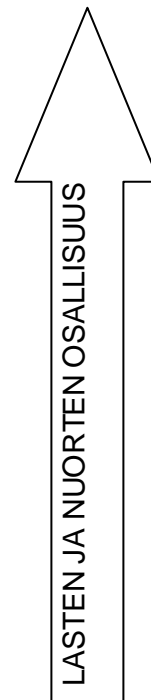
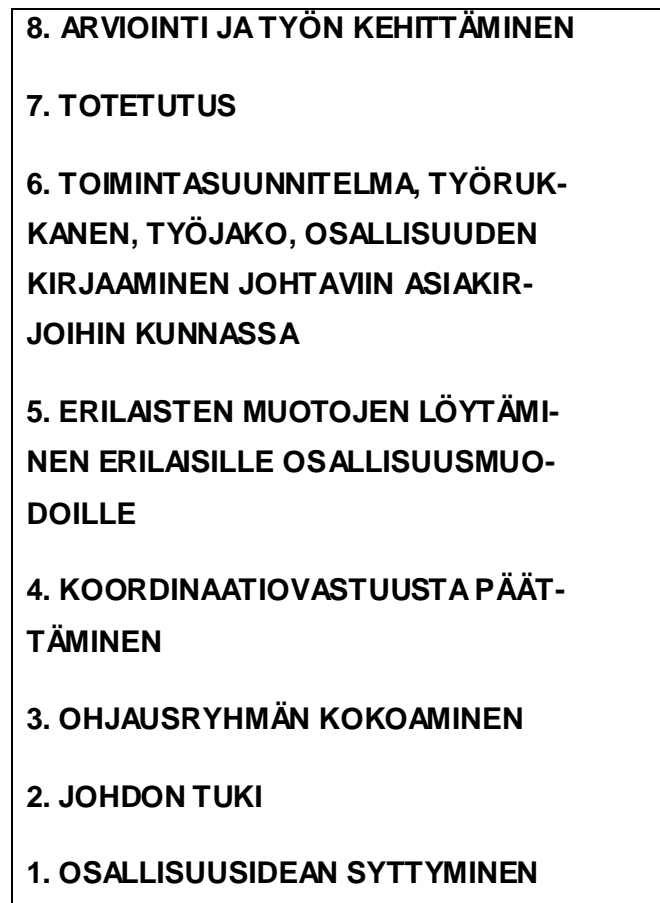

Kuvio 16. Osallisuustalon rakenteet.

Onneksi olkoon! Osallisuuden talo on pystyssä. Työtaturmat, perhekriisit, työvoimapula ja ainainen kiire ovat taakse jäänyttä elämää? Tai niin ainakin ajatellaan, kun saadaan oikea talo viimein kasaan. Osallisuus on seikkailu, johon kannattaa lähteä innolla mukaan. Matkan varrella saattaa törmätä kriiseihin ja välillä matkan teko on hyvin rasittavaa, mutta tulos on sen arvoista. On hyvä muistaa, että osallisuuden taloa ei rakennettu yksin, eikä toimintaa ylläpidetä yksin. Toinen toista tukien hyvässä yhteistyön hengessä, jokainen toimija jakaa kantaa oman kortensa kekoon lasten ja nuorten hyvinvoinnin eteen. Nyt on aika nauttia työn tuloksista ja antaa lapsille ja nuorille tilaa, aikaa ja resursseja toimia.

TALON RAKENTAJAN MUISTILISTA

Kuvio 17. Osallisuusideasta aktiiviseen toimintaan

LÄHTEET

Aaltonen, Kimmo (toim.) 2007. Nuorisolakiopas. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Väitöskirja. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

Hovi, Merja & Luukkonen, Tero & Mäkelä, Pekka & Pakka, Viula & Taponen, Harri & Westman, Marika 2009. Nuorisotyön arviointi. Käsikirja nuorisotyön prosessien auditointiin ja itsearviointiin. Helsingin nuorisosiainkeskus, Espoon nuorisopalvelut, Vantaan nuorisopalvelut.

Kiilakoski, Tomi 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kinnunen, Ritva 2004. Palvelujen suunnittelu. Helsinki: WSOY.

Karhuvirta Tiina (toim.) 2009. Vaikuttavasti mukana. –Oppilaskunta koulun arjessa. Kerhokeskus.

Koivu, Maija 2010. Osallisuuden taloa rakentamassa. Toiminnallisen opinnäytetyön raportti. Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma. Ylempi AMK. Humanistinen ammattikorkeakoulu: Helsingin kampus.

Kuosmanen, Taru 2003. Lapset ja nuoret osallistujina ja vaikuttajina kunnallisella toimintakentällä. Artikkelit. Nuorisotutkimus.

Nikkilä, Juha 2002. Nuorisovaltuustot yhteiskunnallisina osallistumismuotoina – pikkupoliitikkoja vai vapaita vaikuttajia? Teoksessa Gretschel, Anu (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Nousiainen, Leena & Piekkari, Ulla 2005. Osallistuva oppilas, yhteisöllinen koulu. Oppilaskunnan ohjaavan opettajan opas. Helsinki: Opetusministeriö.

Opetusministeriö 2007. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007-2011. Tulevaisuus velvoittaa, tämä päivä ratkaisee. Helsinki: Yliopistopaino.

Paju, Petri 2005. [Pelastakaa edes Lempäälää - lasten ja nuorten kuntataloutta maallikolta maallikolle](#). Helsinki: Nuorisotutkimuskeskus/Nuorisotutkimusverkosto.

Sainio, Ari 1994. Kohti kansalaisten kuntaa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Salovaara, Reija 2008. Voima virtaa. Menetelmämateriaali osallisuudesta tukipolitoimintaan ja MLL:n nuorisotyöhön. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Sintonen, Sara (toim.) 2002. Median sylissä; kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta. Helsinki: Oy Finn Lectura ab.

Stenvall, Elna & Seppälä, Ulla-Maija. 2008. Talo lapsia varten. Lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin työpapereita 2008:1.

Tammi, Ari 2009. Nyt äänestämään! Lasten vaikuttamistaidot. Helsinki: Lasten keskus oy.

Vehviläinen, Jukka 2006. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Helsinki: Hakapaino Oy.

Vesikansa, Sari 2002. Demokratia koulussa ja nuorisotyössä. Teoksesta Gretschel, Anu (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Suomen Kuntaliitto ja HUMAK.

Muut lähteet

Aaltonen, Kimmo 2010. Monessako kunnassa on lasten ja nuorten kuulemisjärjestelmä? kimmo.aaltonen@minedu.fi Viitattu 25.4.2010.

Salovaara, Reija & Honkonen, Tiina 2010. Turvallinen luokka. [Julkaisematon].

Sastamalan kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelma 2009. Sivistyspalvelut. [Julkaisematon].

Sirkkilä, Hannu 2010. Laatu toiminnan kehittämisen välineenä, luentomateriaali. Viitattu 23.1.2010.

Vammalan nuorisostrategia 2008. Vammalan kaupunki. Nuorisopalvelut. [Julkaisematon].

Elektroniset lähteet

Aloitekanava. <http://www.aloitekanava.fi/> Viitattu 25.2.2010

Bouras, Eija 2009. Lasten ja nuorten osallisuutta –miksi? <http://koti.phnet.fi/eijabo/articles/lapset.doc> Viitattu 3.11.2009

Gretschel, Anu 2003. Miten arvioida osallisuusprojektin laatua? Tarinaviivaopas. Humanistinen ammattikorkeakoulu. <http://nk.hel.fi/hna/dokumentit/tarinaviivaopas.doc> Viitattu 5.3.2010.

Hiltunen, Mervi 2010. Osallisuuden tila kunnassa. Nuorten vaikuttamisnurkkaus esimerkkinä. mervi.hiltunen@hameenlinna.fi Viitattu 16.3.2010.

Innostaja 2010. Osallistavia menetelmiä. http://www.innostaja.net/sivu.php?artikkeli_id=23 Viitattu 5.3.2010.

Joensuu, Mika & Lundqvist, Marcus & Huttunen, Tero 2010. Sosiaalinen media ja nuorisotyö. http://netari.fi/c/document_library/get_file?uuid=668ec036-2f30-4d3a-8a0d-d8d04d7f90be&groupId=10136 Viitattu 28.4.2010.

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/po_16_1_versio.doc Viitattu 3.11.2009.

Rakentaja.fi 2010. <http://www.rakentaja.fi/index.asp?s=/artikkelit/1753/3+rakennussuunnittelu.htm> Viitattu 10.3.2010.

Sastamalan kaupungin johtosääntö 2009.

http://www.sastamalankaupunki.fi/sastamala/sivu.tmp?sivu_id=3063;sid=3063

Viitattu 17.3.2010.

Sosiaaliportti.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>

Viitattu 26.1.2010.

Suomen nuorisovaltuustojen liitto 2009.

<http://nuva.istart.fi/Liitto/Nuortenvaikuttajaryhmat/tabid/898/language/fi->

[FI/Default.aspx](http://nuva.istart.fi/Liitto/Nuortenvaikuttajaryhmat/tabid/898/language/fi-FI/Default.aspx) Viitattu 14.1.2009.

Vaikuttamistaidot.

<http://www.vaikuttamistaidot.fi/opas/demokratia/demokratiatoiminta/verkkodemokratia-suomessa-ja-ulkomailla/nuorten-aloitekanava-verk>. Viitattu 25.2.2010

Varttua 2010. Varttua –varhaiskasvatuksen verkkopalvelu.

<http://varttua.stakes.fi/FI/Sisallot/todentuva/tyovalineita/sadutus/Sadutus.htm>

Viitattu 13.4.2010.

Liitteet

Liite 1. Oppilaskunnan hallituksen kokouskäytännöt

Oppilaskunnan hallituksen kokouskäytännöt koulutus

KOKOUSKUTSU

Kokouskutsussa tulee mainita ainakin seuraavat asiat:

- kokousaika ja -paikka
- ketä kutsu koskee
- käsiteltävät asiat
- sekä mahdolliset muut asiat

Oppilaskunnan hallitus voi sopia, kuinka kokous kutsutaan koolle. Nykyisin nopein ja kätevin tapa lienee kokouskutsun lähettäminen sähköpostitse. Muita tapoja kokouksen kutsumiseksi koolle ovat kutsun laittaminen oppilaskunnan ilmoitustaululle, koulun keskusradion käyttö tai kutsun lähettäminen kirjeitse.

ESITYSLISTA

Kokouksen esityslista kuvaa kohta kohdalta kokouksen kulkua ja siinä käsiteltäviä asioita. Esityslista toimii myös kokouksen pöytäkirjan pohjana. Esityslistassa on oltava seuraavat asiat:

- **kokouksen avaus**
- **puheenjohtajan valinta** (järjestäytyminen)
- **sihteerin valinta** (järjestäytyminen)
- **pöytäkirjan tarkastajien valinta** (järjestäytyminen)
- **kokouksen laillisuuden ja päätösvaltaisuuden toteaminen**
- **esityslistan hyväksyminen**
- **edellisen kokouksen pöytäkirjan tarkastaminen**
- **päätösaasiat**
- **yhdistyksen/muun tahon taloudellinen tilanne**
- **muut asiat**
- **kokouksen päättäminen**

PÖYTÄKIRJA

Kokouksista laaditaan pöytäkirjat, jotta myöhemmin voidaan todeta mitä kokouksissa on päätetty ja mitä asioita käsitelty. Pöytäkirja laaditaan turhia jaaritelematta. Päätösasiat merkitään selkeästi.

KOKOUSTEKNIikka

Kokoustekniikka eli kokouksen eteneminen käytännössä. Merkki # tarkoittaa nuijan kopautusta.

1. Kokouksen avaus

”# # # tervetuloa Sylvään oppilaskunnan hallituksen kokoukseen. Avaan kokouksen...#”

2. Järjestäytyminen

Järjestäytymisen yhteydessä valitaan tarpeelliset kokousvirkillijät (puheenjohtaja, sihteeri, pöytäkirjantarkastajat ym.)

”Kohta 2 –järjestäytyminen. Valitaan kokoukselle sihteeri, kaksi pöytäkirjan tarkastajaa ja kaksi äänenlaskijaa (jos tarpeen). Ensimmäiseksi sihteerin valinta, pyydän tekemään ehdotuksia.... kohta 2 käsitelty ...# ”

3. Laillisuus ja päätösvaltaisuus

jos seuraavat kriteerit täyttyvät:

- kokouskutsu on annettu sovitulla tavalla ja sovituna ajankohdalla
- kokouskutsussa on esityslista liitteenä
- paikalla on puolet oppilaskunnan/ oppilaskunnan hallituksen määrästä.

” Kohta 3 –laillisuus ja päätösvaltaisuus. Todetaan kokous lailliseksi ja päätösvaltaiseksi...#

4. Esityslistan hyväksyminen

Päätetään hyväksytäänkö esityslista esitettyssä muodossa vai ehdotetuina muutoksina. Ennen päätöstä voidaan esityslistalla olevien asiakohtien järjestystä esittää vaihdettavaksi. Esityslistalla voidaan ehdottaa myös uusia asioita

” Siirrytään kohtaan 4 –esityslistan hyväksyminen. Esityslista on jaettu kaikille osanottajille. Halutaanko siihen tehdä muutosehdotuksia.... ellei, esityslista hyväksytään.....#”

5. Edellisen kokouksen pöytäkirjan tarkastaminen

Pöytäkirja tarkastetaan kokouksessa jos säännöt sitä vaativat

6. Päätösaasiat

Puheenjohtaja esittelee päätösaasiat:

- toteaa käsiteltävän asian, selostaa valmisteluvaiheet, selostaa ratkaisuvaihtoehtot, selostaa päätökseen vaikuttavat tosiseikat, toteaa noudatettavat päätösohjeet, tekee pääehdotuksen käsittelyn pohjaksi.

”esim. Kohta 6 jne. kevään toimintasuunnitelma. Meidän täytyisi tehdä ensi keväälle toimintasuunnitelma, jossa käy ilmi mitä tapahtumia ja toimintoja oppilaskunta on ajatellut tehdä. Viime keväänähän meillä on ollut..... onko ehdotuksia toimintasuunnitelmaan? (puheenjohtaja avaa keskustelun)

Puheenvuoron pyytäminen tapahtuu viittaamalla. Puheenjohtaja antaa luvan puhua sanomalla henkilön nimen. Puheenvuoron pyytäjä aloittaa puheensa sanomalla *”puheenjohtaja...mielestäni...”*.

Puheenvuorot myönnetään pyytämisjärjestyksessä.

Puheenvuorot:

Puheenvuorojen lajeja ovat:

- Mieli-pide tai repliikki
- Ehdotus. Pääehdotusta/pohjaehdotusta ei tarvitse kannattaa, koska se on jo listalla. Muut ehdotustyyppit ovat: vastaehdotus, lykkäysehdotus ja hylkäysehdotus (vaativat kaikki kolme tyyppiä kannatusta edetäkseen äänestykseen).
- Kannatuspuheenvuoro
- Työjärjestyspuheenvuoro → liittyy vain kokousteknisiin asioihin (puheenvuorojen rajoittamiseen ym.)
- Ponsi eli toivomusaloite → esitetään vasta päätöksen jälkeen
- Eriävä mieli-pide → esitetään vasta päätöksen jälkeen.

7. Muut asiat

Voidaan keskustella kokouksen aikana muista esiin tulleista asioista tai ilmoitusasioista. Tässä kohdassa ei tehdä päätöksiä. Asian vaatiessa päätöstä, se tulee saada omaksi kohdaksi esityslistassa viimeistään esityslistaa hyväksyttäessä. Jos tätä ei ole tehty, niin asiasta voidaan sopia keskusteltavan seuraavassa kokouksessa. Esimerkki muut asiat: seuraava kokous ym.

”# Kohta 7: muut asiat. Seuraavan kokouksen ajankohta..... Onko muita asioita? Päätämme kohdan 7.#”

8. Ilmoitusasiat

Ilmoitusasioiden on oltava luonteeltaan informoivia, ne eivät saa olla päätös-
luonteisesti sitovia eikä niistä avata keskustelua!

*”Siirrymme kohtaan 8 –ilmoitusasiat. Esim. Yhdistys on saa seuraavanlaisen
kirjeen: lukee kirjeen.... Ehdotan, että merkitään pöytäkirjaan, että asiasta on
tiedotettu kokouksessa..... hyväksyttäneen... # Onko muita ilmoitusasioita.....
päättän kohdan 8.#”*

9. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päättää kokouksen.

”# Päättän kokouksen#”

Liite 2. Osallisuusrakentajan tukimateriaali

Osallisuuden kehittämisen kannalta hyviä käytännön esimerkkejä ja toiminnan kuvauksia löytyy seuraavista julkaisuista ja teoksista:

Osallisuus kirjallisuudessa:

Hovi, Merja & Luukkonen, Tero & Mäkelä, Pekka & Pakka, Viula & Taponen, Harri & Westman, Marika 2009. Nuorisotyön arviointi. Käsikirja nuorisotyön prosessien auditointiin ja itsearviointiin. Helsingin nuorisoasiainkeskus, Espoon nuorisopalvelut, Vantaan nuorisopalvelut.

Karhuvirta Tiina (toim.) 2009. Vaikuttavasti mukana. –Oppilaskunta koulun arjessa. Kerhokeskus.

Nousiainen, Leena & Piekkari, Ulla 2005. Osallistuva oppilas, yhteisöllinen koulu. Oppilaskunnan ohjaavan opettajan opas. Helsinki: Opetusministeriö.

Salovaara, Reija 2008. Voima virtaa. Menetelmämateriaali osallisuudesta tuokioppilastoimintaan ja MLL:n nuorisotyöhön. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Salovaara, Reija & Honkonen, Tiina 2010. Turvallinen luokka. Julkaistaan syksyllä 2010.

Tammi, Ari 2009. Nyt äänestämään! Lasten vaikuttamistaidot. Helsinki: Lasten keskus oy.

Tervonen, Jussi 2010. Jotos –polku osallisuuteen. Lasten ja nuorten osallisuuden käsikirja. Tampereen kaupunki.

Osallisuus netissä:

Aloitekanava. <http://www.aloitekanava.fi/>

Gretschel, Anu 2003. Miten arvioida osallisuusprojektin laatua? Tarinaviiva-opas. Humanistinen ammattikorkeakoulu.

<http://nk.hel.fi/hna/dokumentit/tarinaviivaopas.doc>

Innostaja 2010. Osallistavia menetelmiä.

http://www.innostaja.net/sivu.php?artikkeli_id=23

Vaikuttamistaidot.

<http://www.vaiuttamistaidot.fi/opas/demokratia/demokratiatoiminta/verkkodemokratia-suomessa-ja-ulkomailla/nuorten-aloittekanava-verk>.

Valtikka. Käytäntöpakki. Osallisuuden hyvät käytännöt.

<http://www.valtikka.fi/kaytantopakki>

Valto. Suomen lasten parlamentti. <http://www.valto.fi>

Varttua 2010. Varttua –varhaiskasvatuksen verkkopalvelu.

<http://varttua.stakes.fi/FI/Sisallot/todentuva/tyovalineita/sadutus/Sadutus.htm>

Liite 3. Sastamalan osallisuusmalli

